

HOŞGÖRÜ
ve
EĞİTİM

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
YAYINLARI

HOŞGÖRÜ ve EĞİTİM

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
XIII. ÖĞRETİM TOPLANTISI
29-30 KASIM 1995

ISBN 975 - 7583 - 06 - 5

SAFAK Matbaacılık Ltd.Şti.
Tel : (0.312) 229 57 84
ANKARA

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
EĞİTİM DİZİSİ NO : 19

HOŞGÖRÜ ve EĞİTİM

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Bekir ONUR

İÇİNDEKİLER

TED Bilim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Özcan DEMİREL'in XIX. Eğitim Toplantısı Açış Konuşması	9
Türk Eğitim Derneği Genel Başkanı İbrahim ORTAÇ'ın "Hoşgörü ve Eğitim" Konulu 19. Eğitim Toplantısı Konuşması.....	13
BİRİNCİ OTURUM	15
Başkan : Prof. Dr. Sabri KOÇ Konuşmacı : Prof. Dr. İonna Kuçuradi	
İKİNCİ OTURUM	37
Başkan : Prof. Dr. Ayşegül ATAMAN Konuşmacı : Prof. Dr. Ömer LALİK	
ÜÇÜNCÜ OTURUM	63
Başkan : Dr. Ferhan OĞUZKAN Konuşmacı : Prof. Dr. Özcan KÖKNEL	
DÖRDÜNCÜ OTURUM	79
Başkan : Prof. Dr. Bekir ONUR Konuşmacı : Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK	

BEŞİNCİ OTURUM 99

Başkan : Prof. Dr. Ningür NOYANALPAN
Konuşmacı : Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ

ALTINCI OTURUM 133

Başkan : Prof. Dr. Cemal TALUĞ
Konuşmacı : Dr. Hıfzı TOPUZ

YEDİNCİ OTURUM 155

Başkan : Doç. Dr. Meral ÇİLELİ
Konuşmacı : Doç. Dr. Ünlen DEMİRALP

SEKİZİNCİ OTURUM (PANEL) 175

Başkan : Prof. Dr. Özcan DEMİREL
Konuşmacılar : Pınar GÜRGENLİ
Hande KUTLU
Ningur NOYANALPAN
Süleyman Çetin ÖZOĞLU
Özcan KÖKNEL
Aysegül ATAMAN
Ömer KUTLU
Mustafa AYDOĞAN
Ali EVREN

HOŞGÖRÜ VE EĞİTİMİ

29-30 KASIM 1995

MEHMET BAKLACI (TED Merkez Müdürü) – Değerli konuklarımız, Hoşgörü ve Eğitim konulu toplantımıza hoşgeldiniz.

Sizleri Ulu Önder Atatürk ve silah arkadaşları anısına saygı durusuna davet ediyorum.

(Saygı duruşu ve İstiklâl Marşı)

MEHMET BAKLACI – Değerli konuklarımız açış konuşmalarını yapmak üzere TED Bilim Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Özcan Demirel'i kürsüye davet ediyorum.

PROF.DR. ÖZCAN DEMİREL (TED Bilim Kurulu Başkanı)

(Bildirisini sundu)

TED BİLİM KURULU BAŞKANI
PROF. DR. ÖZCAN DEMİREL'İN
XIX. EĞİTİM TOPLANTISI AÇIŞ KONUŞMASI

Sayın Konuklar,

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu adına hepinize saygılar sunuyorum.

Türk Eğitim Derneği tarafından düzenlenen XIX. Eğitim Toplantısına hoşgeldiniz.

Bilindiği gibi Türk Eğitim Derneği, Büyük Önder Atatürk'ün buyruğu ile 1928 yılında kurulmuş, üyelerinin ve yardımsever vatandaşların katkılarıyla bugüne kadar varlığını sürdürmüş, Atatürk ilkelerinden ve devrimlerinden ödünsüz Türk Ulusal Eğitimine katkıyı hedeflemiş kamuya yararlı bir dernektir.

Türk Eğitim Derneği, ulusal eğitime kuruluşunun 50. yılından itibaren yaptığı eğitim etkinlikleriyle katkıda bulunmaktadır.

Bu etkinliklerin başında, 1978 yılında başlatılmış olan ve eğitim alanında büyük hizmetleri geçmiş başarılı eğitimcileri ödüllendirmek gelmektedir. Türk Eğitim Derneği bugüne kadar 14 eğitimciye TED Eğitim Hizmet Ödülü, bir bilim adamına TED Eğitim Araştırma Ödülü vermiştir.

Diğer bir etkinlik de 1979 yılında başlatılmış olan eğitim toplantılarıyla 1983 yılında başlatılan öğretim toplantılarıdır. Bugüne kadar onsekiz eğitim toplantısı ve onüç öğretim toplantısı düzenlenmiş ve her toplantıda sunulan bildiri ve paneller kitap halinde yayınlanmış ve eğitimcilerin hizmetine su-

nulmuştur. Ayrıca Türk eğitimine katkıda bulunan değerli eğitimciler için anma toplantıları düzenlenmiştir.

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu, verilen ödüllerle, düzenlenen bilimsel toplantılarla Türk ulusal eğitim sistemine hizmet vermenin yanısıra bugün 98. sayısına ulaşan "Eğitim ve Bilim" dergisi ile ülkemizde çağdaş eğitim düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

TED Bilim Kurulunun çalışmalarında ağırlık noktasını büyük oranda Eğitim ve Öğretim toplantıları oluşturmaktadır. Kurulumuz gerek eğitim, gerekse öğretim toplantılarının konusunu belirlerken büyük bir titizlikle çalışmakta ve Türkiye'nin gündeminde olan güncel bir konuyu seçmeye büyük özen göstermektedir.

Bu bağlamda 1995 yılının hoşgörü yılı olması nedeniyle hoşgörü ve eğitim arasında bir ilişki kurarak eğitim sürecinde hoşgörüyü irdelemeyi ve buna ilişkin konuları içeren bir toplantı düzenlemeyi uygun gördük.

Toplumsal değişme sürecine hızla girdiğimiz günümüz Türkiye'sinde, hoşgörüye herşeyden daha çok gereksinme duymaktayız. Özellikle bu değişme sürecinden en çok etkilenen eğitim kurumlarımız, değişime ivme katmada değişim sürecinin gerisinde kalmaması gereği vurgulanmalıdır. Eğitim kurumlarımızın temel işlevi değişime uyum sağlayacak bireyler yetiştirmek olmalıdır. Bireylerin toplumsal değişmeye uyum gösterebilmelerinin en önemli özelliği de açık fikirli ve hoşgörülü olmalarıdır. Bu da ancak eğitim yoluyla sağlanmaktadır. Bu nedenle bu toplantının eğitim politikalarının oluşumuna ve uygulamalara katkı getireceğini ummaktayım.

Bu eğitim toplantımızı düzenlerken hoşgörü kavramını temel alarak bunun birey ve toplum açısından doğurgularını öncelikle irdelenmenin, daha sonra da, siyasal yaşamda ve kitle iletişiminde hoşgörünün sınırlarını belirleyip eğitimde hoşgörünün yerini ve rolünü belirlemeye ve ortaya çıkan sorunlar ile çözüm yolları üzerinde durmanın daha uygun olacağını düşündük.

Bu düşüncelerle hoşgörü ve eğitim sorunlarının konunun uzmanı olan bilim adamları ve düşünürler tarafından bu toplantıda ele alınıp irdelenmesinin uygun olacağı umuduyla toplantımızın Türk eğitim kamuoyuna başarılı olmasını diliyorum.

Her zaman olduğu gibi bugün de toplantımıza katılarak açılışımızı onurlandıran siz değerli konuklarımıza, bildiri sunacak, panele ve tartışmalara katılacak değerli arkadaşlarımıza teşekkür eder, hepinize Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu adına tekrar saygılar sunarım.

MEHMET BAKLACI - Açış konuşmasını yapmak üzere TED Genel Başkanı Sayın İbrahim Ortaç'ı kürsüye davet ediyorum.

İBRAHİM ORTAÇ (TED Genel Başkanı) –
(Bildirisini sundu)

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ GENEL BAŞKANI
İBRAHİM ORTAÇ'IN "HOŞGÖRÜ VE EĞİTİM"
KONULU 19. EĞİTİM TOPLANTISI KONUŞMASI

Saygıdeğer Konuklar, Değerli Eğitimciler ve Bilim Adamları, TED'in Sayın Üye ve Mensupları,

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulunun düzenlediği 19. Eğitim Toplantısına hoşgeldiniz.

Toplantıyı ve eğitime gönül veren bu güzide topluluğun varlığını fırsat bilerek sizleri kamuya yararlı bir dernek olan ve Türk Eğitimine katkıları, eğitimciler ve bilim adamları tarafından takdirle karşılanan Türk Eğitim Derneği çalışmaları hakkında bilgilendirmeyi görev saymaktayım. TED, Büyük Önderimiz Atatürk'ün yönlendirmesiyle 1928 yılında kurulmuştur. Temel amaçları; fakir, kimsesiz ve fakat yetenekli Türk çocuklarına burslar vermek, İngilizce dilinde öğretim yapan okullar açmak, yurtlar kurmak, ülkenin eğitim faaliyetlerini desteklemek ve geliştirmek, gençlerimizin sosyal, kültürel ve sportif çalışma ve dayanışmalarına katkıda bulunmaktır. Ayrıca eğitime ilişkin konuların işlendiği "Eğitim ve Bilim" adlı bir dergi her üç ayda bir yayınlanmakta, her yıl genellikle Mayıs ve Kasım aylarında biri eğitim biri öğretim dallarında iki bilimsel toplantı düzenlenmekte, Haziran ayı içerisinde bir eğitimci "Hizmet Ödülü" ile ödüllendirilmekte ve eğitim konusundaki çeşitli araştırma projeleri desteklenmekte ve eğitim araştırmalarını ödüllendirmektedir.

Takdir buyuracağınız gibi, Türkiye'de kendisini Türk Eğitim yaşamının gelişmesine bu denli adanmış başka bir derneği

bulmak oldukça zordur. Sizlerden aldığımız güçle daha yararlı çalışmalar yapacağımızdan ve bu konuda her türlü öneri ve yönlendirmeye açık olduğumuzdan herkesin emin olmasını isterim.

Değerli Konuklar,

Bugün ve yarın ülkemizin seçkin bilim adamları ve uzmanları tarafından "Hoşgörü ve Eğitim" konusu tartışılacaktır. Konunun, erişilecek sonuçların ülkemizin eğitim politikasına ve eğitim yaşantımıza olumlu katkılar getirmesini diliyorum.

Sözlerime son verirken TED Genel Merkez Yönetim Kurulu adına, bu eğitim toplantısını düzenleyen ve gerçekleştiren Türk Eğitim Derneği Bilim Kuruluna, içinde bulunduğumuz salonu toplantı için tahsis eden TÜBİTAK Yönetim Kuruluna, bildiri sunmak ve panelde görev almak suretiyle toplantımıza bilimsel katkılarda bulunan değerli eğitimci ve bilim adamlarımıza, TED Genel Merkez bürosu personeline teşekkürlerimi sunar. 19. Eğitim Toplantısının başarılı geçmesini dilerim.

BİRİNCİ OTURUM

BAŞKAN : Prof.Dr. Sabri Koç

KONUŞMACI : Prof. Dr. Ionna Kuçuradi

BAŞKAN - Sayın Konuklarımız, Birinci Oturumu açıyorum.

Birinci oturumumuzun konusu Hoşgörü kavramı ve sınırları. Bu konuyu sizlere Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. İonna Kuçuradi sunacaklardır.

Buyurun efendim.

PROF.DR.IONNA KUÇURADI (H.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölüm Başkanı)

(Bildirisini sundu)

HOSGÖRÜ : KAVRAMI VE SINIRLARI

Ioanna Kuçuradi

1995 yılı, Türkiye'nin girişimiyle, Birleşmiş Milletler tarafından dünyada "Hoşgörü Yılı" ilân edilmişti. Yüzyılımızın sonlarında, dinciliklerin, milliyetçiliklerin, ırkçılıkların yeniden canlandığı, UNESCO Genel Direktörü Federica Mayor'un deyişiyle "özgürlük rüzgârlarının, onların kıvılcımlarını yeniden alevlendirdiği" dünyamızda, "hoşgörü", bunlarla savaşmanın bir yolu olarak görülüyor.

Felsefî bilgiyle didiklenmeden (yani bir olgunun bir ideale dönüştürüldüğü görülmeden ve nerede söz konusu olduğu, nerede olmadığı düşünülmeden), bir ideal haline getirilen pluralismın bir gereği olarak görülüyor hoşgörü; dogmatisme karşı pluralism, "pluralist toplumda" da hoşgörü isteniyor.

Ama diğer yandan, bütün normların, kültürlerin görüşlerin e ş d e ğ e r olduğunu ileri süren postmodernismın yaygınlaşmasıyla, dünyamızda esen "özgürlük rüzgârları"yla birlikte, eylemde bir *laisser faire, laisser passer*'ye dönüşen pluralismın sonucu olarak düşünce dünyasında ortaya çıkan kargaşada, dinci-milliyetçi-ırkçı çatışmalar artmaya ve kamu yaşamında çıkmazlara götürmeye başlayınca; oluştukları normlar değerlendirilmeden bütün kültürlerle saygı gösterme istemi -bu iyi niyetli, ama bilgiyle beslenmemiş istem- işletildiğinde, dinciliklerin, ırkçılıkların, milliyetçiliklerin yönetimleri soktuğu çıkmazlar ve ikilemler arttıkça, hoşgörünün "mutlak bir değer" (ne demekse!) olmadığından - hoşgörülemez şeyler olduğundan da- söz ediliyor, do-

layısıyla hoşgörüye sınırlar çizmek gerektiği düşünülüyor. Ama nasıl?

25 yüzyıl önce Sokrater bir şeyin ne olduğunu bilmeden, onunla ilgili başka herhangi bir soruya, bilgiyle temelleştirilebilir bir yanıtın verilemeyeceğini göstermeye çalışmıştı çağdaşlarına. Sokrates'in bu göstermek istediğini yeterince görebiliyorsak, hoşgörüyle ilgili olarak ilk sormamız gereken soru, sınırlarını nasıl çizeceğimizi problem edindiğimiz bu "hoşgörü"nün ne olduğudur.

Ben bu konuşmamda, önce 'hoşgörü'nün ne olduğu ve buna dayanarak sınırlarının olup olamayacağı; olması söz konusu ise de, bu sınırların nasıl çizilebileceği üzerinde duracağım. Buradan da eğitimle ilgili çıkarılabilecek bir-iki sonuca işaret edeceğim.

*

Nedir "hoşgörü"? İlkini sunu belirtiyim: Türkçede şu anda 'hoşgörü' dediğimiz ile Batı dillerindeki '*tolerance*' çakışmıyor, en azından benim kafamda. Bunun için, burada, '*tolerance*'i düşünerek kavramını belirlemeye çalışacağım, sonra da biraz, 'hoşgörü'den söz edeceğim.

Tolerans isteminin dinsel-mezhepsel çatışmalarla ilgili olan tarihsel kaynağını gözden kaçırmadan, ayrıca da dünyamızın bugünkü koşullarını gözönünde bulundurarak, tolerans konusuna baktığımızda, 'tolerans'ın en azından iki ana açıdan ele alınabileceğini görüyoruz: bir kişiyi tutum olarak tolerans veya hoşgörü (kişilerin hoşgörü-
hoşgürsüz, toleranslı-toleranssız olmasından söz ediliyor)

ve kamu işlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesiyle ilgili bir istem olarak: yani a y n ı konuya ilişkin farklı düşünce ve pratiklerin oluşturduğu bir alanla, k a p s a d ı k l a r ı ö n c e - d e n b e l i r l e n e m e y e c e k o l a n b i r a l a n l a , a m a s ı n ı r l a r ı n ı t o l e r a n s k o n u s u o l a m a y a c a k l a r ı n - b u a l a n ı n d ı Ő ı n d a k a l m a s ı g e r e k e n l e r i n - ç ı z d ı ğ ı a l a n l a i l g i l i b i r i s t e m .

Bir kişi tutumu olarak tolerans, insanlara belirli bir kıs a , kişilerin sahip olabileceği b e l i r l i b i r i n s a n a n l a y ı Ő ı n a s ı k ı s ı k ı y a b a ğ l ı d ı r : b i r k i Ő i n i n b a Ő k a k i Ő i l e r i - h e r b i r i e Ő s s i z o l a n , d o l a y ı s ı y l a b i r b i r i n d e n " f a r k l ı " o l a n k i Ő i l e r i , b u f a r k l ı l ı k l a r ı n e o l u r s a o l s u n - , h e r Ő e y d e n ö n c e b i r e r i n s a n o l a r a k g ö r m e s i s o n u c u o l u Ő a n b i r t u t u m d u r . A m a n a s ı l b i r t u t u m ?

İnsanlarla ilişkilerinde toleranslı kişinin özelliği, kendisinden "farklı" olanların -yani: kendisinin o n a y l a d ı k l a r ı n d a n f a r k l ı o l a n , h a t t a k a r Ő ı o l d u ğ u d Ő Ő ũ n c e l e r e - k a n a a t l e r e - i n a n ç l a r a s a h ı p k i Ő i l e r i n , v e y a k e n d i s i n i n o n a y - l a d ı k l a r ı n d a n f a r k l ı o l a n , o n a y l a m a d ı ğ ı d a v r a n ı Ő l a r d a b u l u n a n y a d a t u t u m l a r ı o l a n k i Ő i l e r i n - h a k l a r ı n a (ç ı k a r l a r ı n a d e ğ i l , h a k l a r ı n a) z a r a r v e r m e m e s i y a d a z a r a r v e r m e k i s t e m e m e s i ö z e l l i ğ i d i r .

Böylece diyebiliriz ki, bir açıdan bakıldığında 'tolerans', b e l i r l i t e k t e k d u r u m l a r d a , b i r k o n u d a k e n d i s i n i n o n a y l a d ı k l a r ı n d a n f a r k l ı d Ő Ő ũ n c e l e r e - i n a n ç l a r a - k a n a a t l e r e s a h ı p o l a n , d o l a y ı s ı y l a o n u n o n a y l a m a d ı ğ ı - k a r Ő ı o l d u ğ u b i ç i m l e r d e d a v r a n a n k i Ő i l e r i n h a k l a r ı n a - v e r e b i l e c e k d u r u m d a o l d u ğ u h a l d e - z a r a r v e r m e y e n y a d a b u h a k l a r ı n z a r a r g ö r m e s i n i e n g e l l e y e n k i Ő i n i n t u t u m u d u r .

Ne var ki, toleranslı kişinin t o l e r e e t t i ğ i Ő e y , b u

farklı düşünceler - kanaatler - inançlar - davranış tarzları- pratikler-tutumlar d e ğ i l d i r; tolere ettiği, bu düşüncelere sahip olan veya öyle davranan k i ş i l e r i n -kendisi gibi birer insan olan kişilerin- v a r l ı ğ ı dır. Bunun için, ve-rebileceği halde, haklarına zarar vermez. Ama bu kadar. Oysa toleranssız kişinin t o l e r e e d e m e d i ğ i ş e y, bir konuya ilişkin kendisinin onayladıklarından f a r k l ı d ü -şüncelere-kanaatlere-inançlara sahip olan ve farklı dav-ranıslarda bulunan kişinin v a r l ı ğ ı dır; dolayısıyla bunlara sahip olan ve bu davranışları gösteren kim olursa olsun, ona, elinden geldiği zaman, zarar verir. Onu öldürür, öl-dürtür bile.

Böylece kişilerarası ilişkilerde bir kişi tutumu olarak to-lerans söz konusu olduğu zaman, şu iki nokta dikkati çe-kiyor: a) toleranslı kişinin, farklı düşüncelere sahip olan veya farklı davranan kişilerle ilişkilerinde, onların haklarına zarar vermeyen eylemlerini belirleyen şey, ilişkide olduğu kişilerin düşüncelerinin veya davranış n i t e l i ğ i (bilgisel bakımdan ve değer bakımından özellikleri) o l m u y o r; b) bir kişi tu-tumu olarak tolerans, kişinin onaylamadığı ya da karşı ol-duğu düşüncelere ve davranışlara k a r ş ı ç ı k m a m a -s ı gerektiği sonucuna, hele hele, -sık sık ileri sürüldüğü, hatta bundan hareket edilerek "hoşgörü" tanımlarının ya-pıldığı gibi-. "baskalarının fikirlerine saygı göstermek" ge-rektiği sonucuna hiç mi hiç götürmüyor.

Birinci nokta (yani yukarıda dile getirdiğim içerikle bir kişi tutumu olarak toleransta, kişilerin sahip olduğu düşüncelerin veya davranışlarının niteliğinin rol oynamaması), toleransın neden iki taraflı kesen bir istem olarak görüldüğünü ve

neden, kolayca, niteliği ne olursa olsun her çeşit düşünceye, kanaate, davranışa, pratiğe göz yummaya dönüştüğünü anlamamıza yardımcı oluyor.

İkinci nokta ise (yani kişi tutumu olarak toleransın, kişinin onaylamadığı düşüncelere, davranışlara karşı çıkmaması gerektiği sonucuna götürmemesi), bizi tolerans sorununun candamarına götürüyor: toplumsal düzenlemelerde –dolayısıyla hukukun oluşturulmasında ve uygulanmasında– bir grupta çoğunluğun ya da güçlü bir azınlığın onayladıklarından farklı olan fikirlerden ve pratiklerden-davranışlardan, haklı ya da haksız olarak onaylamadığı-karşı olduğu fikir ve pratiklerden ne özellikte olanlar tolere edilebilir, ne özellikte olanlar tolere edilmezli sorununa. Bu, aynı konuda farklı fikirlere ve pratiklere sahip grupların içiçe yaşadığı şu andaki dünyamızda –ve postmodernist özgürlükçü pluralizmin götürdüğü çıkmazlarda– bir ölçü oluşturma sorunudur.

Sorunun candamarı, belirli bir fikre-kanaate veya davranışa-pratiğe karşı çıkarken dayanılan –ya da dayanılacak– temellerin epistemolojik-aksiolojik özelliğidir: bu temel, bilgi midir (doğrulanabilir-yanlışlanabilir olan bilgi ve bu arada değer bilgisi midir)? Yoksa aynı konuda, yalnızca farklı olan, epistemolojik ve aksiolojik bakımdan didiklenmemiş bir düşünce-kanaat-norm-davranış biçimine ilişkin bir değer yargısı mıdır?

Bu dayanılan temelin, yani söz konusu fikir-norm-değer yargısının epistemolojik ve aksiolojik farklılıklarını görebildiğimiz zaman (yani bunları felsefi değerlendirme konusu yaptığımız zaman), bir grupta ve dünyamızda tolerans konusu olmayacak olanlara çizilebilecek sınırları da,

yani sosyal politikalarla ilgili bir istem olarak toleransın bittiği –bitmesi gerektiği– sınırları da görebiliyoruz. Bu sınırlar, to- lerans konusu olamayacak olanlardan oluşan alanın, to- lerans konusu ola b i l e c e k lere çizdiği sınırlardır.

Nelerin –hangi belirli tek tek düşüncelerin, normların, be- lirli tek tek pratik ve davranışların– toplumsal düzenlemede tolerans konusu olabileceğini önceden söylemek olanaklı gö- rünmüyor. Bunun belirlenebilmesi, her bir düşüncenin, nor- mun, pratiğin aynı konudaki farklı bir düşünce, norm veya pratik açısından d e ğ i l, kendi adına felsefî bilgiyle –ve ge- rektiğinde başka bilgilerle de– değerlendirilmesini ge- rektiriyor. Burada, özetle, belirtmek istediğim şudur: Bir fik- rin, normun, pratiğin v.b. aynı konudaki yaygın olanından f a r k l l l ğ ı, onu ancak değerlendirme konusu yapmayı gerektirir; onun tolerans konusu olmasını ya da olmamasını gerektiren ise, bu değerlendirme sonucu ortaya konabilen epistemolojik-aksiolojik özelliğine bağlı n i t e l i ğ i d i r, fark- lılığı değil! Kaldı ki, böyle bir değerlendirme, yaygın olandan farklı bir fikrin, pratiğin, davranışın yalnızca tolere edi- lebilecek bir fikir ya da davranış değil, teşvik edilecek bir fikir ya da davranış olduğu sonucuna da götürebilir.

Nelerin –hangi fikirlerin, normların ve davranış bi- çimlerinin– tolerans konusu o l a b i l e c e ğ i n i önceden belirlemek olanaklı görünmediği, üstelik belirli gerçeklik ko- şullarında tolere e d i l e b i l e c e k bir fikir veya pratiğin başka koşullarda da tolere edilmesini g e r e k t i r m e d i ğ i, ek etkenlerin de hesaba katılması gerektiği halde; tolerans konusu olmaması gereken fikirlerin, normların, davranışların –ister yaygın olanlardan farklı olsun, ister olmasın, isterse

de bir grupta en yaygın olanlar olsun, işte bunların- sınırı önceden belirlenebilir.

Düşünceler, kanaatler söz konusu olduğunda -ki bunlar kaçınılmazcasına, onlara sahip olanların eylemlerini de belirliyor-, kamu yaşamında tolerans konusu olamayacakların sınırlarını b i l g i çiziyor. Aynı konuda bir bilgi (doğrulanabilir-yanlışlanabilir olan bir bilgi) ile bir düşünce-kanaat karşı karşıya geldiği yerde, tolerans konusu olamayacak olanın sınırını bilginin çizmesi de, o düşüncenin-kanaatin toplumsal düzenlemede ve kamu hayatında belirleyici olmasına tolerans gösterilmemesi gerektiği anlamına geliyor. *

Normlar, pratikler davranışlar söz konusu olduğunda ise, tolerans konusu olamayacak olanların sınırları, bu kültürel-dinsel ve bu gibi deneysel normların, davranış ve pratiklerin, temel kişi haklarına -bunları benimsememiş olanların k e n d i l e r i n i n ve başkalarının temel haklarına- doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verdiği yerde başlar.

Bu son söylediklerim, toplumsal düzenlemelerde ve bazı uluslararası düzenlemelerde, çatışan düşünceler-pratikler karşısında, tolerans konusu olamayacak düşünceler-normlar-pratikler için birer ölçüt de olabiliyor -ancak işletilebilmesi için herbir normun veya pratiğin ayrı ayrı değerlendirilmesini gerektiren birer ölçüt.

Ne var ki, sözünü ettiğim bu iki ölçüt, aynı konuda mevcut bir düşünce ile bir bilgi ya da deney kaynaklı kültürel bir norm ile bir insan hakkı karşı karşıya geldiğinde, tolerans ko-

* Bunu söylerken, bugün anlaşıldığı şekliyle, "düşünce özgürlüğü"ne ters düşen bir şey söylediğim ve t e h l i k e l i olabilecek bir şey söylediğim farkındayım!

nusu olabilecek düşüncelerin-normların tolerans konusu olmayacak düşüncelerden-normlardan ayırdedilebilmesine yarlıorsa da, yaşamda karşılaşılan ve kişilerin aynı konuda farklı fikirlere-normlara sahip olmalarından kaynaklanan çatışmalarla başa çıkmak yeterli olmuyor. Çünkü karşı karşıya gelen, her zaman b u n i t e l i k t e düşünce veya normlar olmuyor –aynı konuda farklı, ama toplumsal düzenleme açısından ikisi de tolere edilebilecek uydurma bazı fikirleri-inançları, ya da ikisi de temel haklara zarar vermeyen pratikleri, davranışları benimsemiş grupların çatışmasında olduğu gibi. Bu öylesine çok yüzyüze geldiğimiz bir olgudur ki, tolerans tanımları b u olguya bakılarak yapılıyor, örneğin tolerans "başkasının farklı fikirlerine saygı gösterme" olarak tanımlanıyor ve bir istem olarak ortaya konuyor. Pek işe yaramayan tolerans vaazları da buna dayanarak veriliyor.

Sanırım, bir kişi tutumu olarak toleransın, aynı konuya ilişkin farklı düşüncelere-normlara-pratiklere saygı gösterme olarak d e ğ i l d e, aynı konuda farklı ve karşılıklı olarak onaylamadıkları düşünceleri-normları-pratikleri benimsemiş kişilerin, birbirlerinin haklarına zarar vermeme olarak anlaşılması ve eğitimin amaçlarından biri olarak konması, özellikle b u çatışma durumlarının azaltılabilmesi için önemli görünüyor.

Sözünü ettiğim ölçütlerle toplumsal düzenleme açısından tolerans konusu olmayacak düşüncelere, normlara ve davranışlara gelince: bugün dünya düzeyinde insanlık, kendini bir çıkmazda görüyor –yaygınlaşan ırkçılıklar, milliyetçilikler, dincilikler karşısında bir çıkmazda. Bunların tolere edilemeyeceğini görüyor, ancak nasıl karşı çıkacağını bilmiyor.

Bu çıkmazın temelinde ben, "temel özgürlükler" denilen özgürlüklere ilişkin yaygın, klasik anlayışın bulunduğunu görüyorum ve asıl yapılması gerekenin, bu anlayışın-özgürlüklerin kiş i ö z g ü r l ü k l e r i olduğunu kabul eden bu anlayışın- gözden geçirilmesi olduğunu düşünüyorum.* Böyle düşündüğüm için de, Federica Mayor'un, dincilikler-milliyetçilikler-ırkçılıkların yayılmasına ilişkin saptamasını, yani bunların "kıvılcımlarını özgürlük rüzgârlarının yeniden alevlendirdiği" saptamasını, üstünde ö z e l l i k l e durulması gereken bir saptama olarak görüyorum.

Yoksa, bir yandan başkalarının (farklı) düşüncelerine-inançlarına saygı göstermekten -toleranstan- söz etmeye devam etmemiz; ama diğer yandan yüzyüze geldiğimiz ve sürüp gitmesini istemediğimiz olgular karşısında -yaygınlaşan ırkçılıklar-dincilikler-milliyetçilikler karşısında-, çekmecede durmayan, insanların kafalarında olan ve eylemlerini belirleyen bazı düşünceler, normlar, inançlar karşısında toleransa sınırlar koymaya çalışmamız, yani havanda su dövmemiz kaçınılmaz görünüyor.

Saygı konusu olan, birer insan olarak kişilerdir; düşünceler, kültürel ve diğer deney kaynaklı normlar, inançlar d e ğ i l. Düşünceler, normlar ise, saygı konusu değil, epistemolojik-aksiolojik değerlendirme konusudur.

*

Şimdi biraz 'hoşgörü' sözcüğüne bakalım. Türkçede 'hos-

---

* Bunun için bak.: Ioanna Kuçuradi, "Freedom and Social Freedom", *Freedom, Progress and Society*, Delhi, 1986, s. 153-160.

görü' ile dile getirilen kavrama baktığımızda, bunun ancak bir kişi tutumu olarak 'tolerans'la kısmen çakıştığını görüyoruz. 'Hoşgörme' fiilinin Türkçedeki doğal kullanımına –örneğin "hoşgör onu, çocuktur", "hoşgör onu, cahildir" gibi bağlamlarda– hoşgörme isteminin, daha çok davranışlarla ilgili kullanıldığı; bu istemin, kendisine yöneltilen kişiden, kabahat veya suç sayılan bir davranışı suç olarak görmemesi değil, bu davranışta bulunan kişiye bağışlaması –ona bu kabahat-suç için öngörülen cezayı vermemesi– istemi olduğu görülmüyor.

Bugün ise 'hoşgörü' sözcüğüne, kendisi de kafalarda pek açık olmayan 'tolerans'ın içeriği yükleniyor; bu da, yalnızca Türkçe ile düşünenler için, hoşgörü veya tolerans konusunda açıklığa kavuşmayı, en azından şimdilik, zorlaştırıyor sanırım.

Tolerans konusuna bu konuşmada sözünü ettiğim iki ana açıdan baktığımızda ve burada belirttiğim anlamlarda anladığımızda, şu sonuç ortaya çıkıyor: Kişi tutumu olarak toleransın –yani belirli bir konuda, bir kişinin kendisinin onayladığından farklı olan düşüncelere-normlara sahip olan, dolayısıyla farklı biçim(ler)de davranan kişilerin haklarına, verebileceği halde, zarar vermemesi anlamında toleransın– sınırları yoktur. Toleransa sınır çizmek sorunu ise, toplumsal düzenlemeyle ilgili bir istem olarak toleransla ilgilidir ve çok yerinde bir istemdir.

Burada yaptığım kavram belirlemesi, bugün bunca sözü edilen tolerans veya hoşgörü eğitimine ilişkin bir sonuca da götürebiliyor: Tolerans bir kişi tutumu ise, doğrudan doğruya tolerans eğitiminin –eğer eğitimden öğüt vermeyi anlamıyorsak– y a p ı l a m a y a c a ğ ı sonucu çıkıyor.

Kişilerin, 'tolerans' dediğimiz özelliği kazanabilmeleri – hoşgörölü kişiler olmaları–, genel olarak etik eğitimiyle ilgili görünüyor. Bu, kişilere başkalarını –kim olursa olsun ve özellikleri ya da belirli bir andaki durumları ne olursa olsun– herşeyden önce birer insan olarak bakmaya yardımcı olmayı, bu bakışı kazanabilmelerini sağlamayı amaç edinen bir etik eğitimidir.

Yalnız hoşgörölü olmayı değil, başka erdemlerin de kazanılabilmesine yardımcı olabilecek bu etik eğitimi nasıl bir eğitimidir? Burada çok özetle ve yalnızca biçimsel olarak dile getirilirse, bu eğitim, kişilere yaşarken ilişkide oldukları başka insanların eylemlerini veya durumlarını, yetistikleri şu ya da bu çevrede geçerli değer yargılarına göre değer biçmekten kaçınmayı ve doğru değerlendirme (değerlendirdikleri eylemlerin, insan durumlarının v.b. değerinin bilgisine götürebilen değerlendirmeler) yapabilmeleri için gerekli bilgiyle donatmayı, özellikle de kişilerde başkalarını herşeyden önce birer insan olarak görmenin gerektirdiği muameleyi yapmak istemesinin oluşmasına yardımcı olmayı amaçlayan bir eğitimidir.

Çok erken yaşlarda başlaması gereken bu eğitimin yapılabilmesi, böyle bir eğitim yapabilecek nitelikte öğretmenlerin yetistirilmesine ve ilk ve orta öğretimde, ülke koşullarını da gözden kaçırmadan, bu amaca yönelik etik dersi programlarının felsefi bilgiyle oluşturulmasını gerektiriyor.

Kimse kimseye hoşgörölü olmayı öğretemez, kimsenin kimseye erdemli olmayı ve değerli amaçları istemesini öğretemediği gibi. Öğretilebilecek olan, bazı kişi özelliklerinin başka bazı kişi özelliklerinden farkı, değer farkı; yani kişilerin

yaşamı için önemi ve anlamıdır. Bunun ötesi, bu bilgilerle donatılmış kişilerin kendilerine kalıyor. Çünkü kişiler, bazı ahlâk normlarına-kurallarına göre davranmaya zorlanabilirler, ama etik bilginin gerektirdiği biçimde istemeye ve eylemeye zorlanamazlar –başka bir deyişle, bir başkasına yaptıklarını, o başkası i ç i n yapmaya zorlanamazlar. Schopenhauer'un dediği gibi *welle non discitur*. Yapılabilecek olan, eğitim-sırasında etik eylemin n e o l d u ğ u n u ve insanlar için önemi ni göstermektir. Bunun ötesi, hoşgörülü olabilmek de bu arada, kişilerin bu bilgiler ışığında kendi kendileriyle hesaplaşarak, kimilerinin ulaşabileceği, kimilerinin de ulaşamayacağı bir kişilik durumu ve her kişinin kendi başarısı olabilecek bir durumdur.

TARTIŞMA

BASKAN - Sayın Kuçuradi'ye, yaptığı oldukça aydınlatıcı ve kanun gücünde kararnameyle yapılamayacak işleri, ayrıntılı biçimde nasıl yapılacağına ışık tuttu. Kendisine çok teşekkür ediyoruz.

Saniyorum, hoşgörü konusunda düşüneneğimiz çok şey daha var.

Efendim, tartışma bölümü var, bu konudaki sorularınızı, yorumlarınızı, görüşlerinizi almak istiyoruz.

Sayın Kuçuradi, sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

PROF.DR. IONNA KUÇURADI - Hayır, eğer dinleyicilerin sormak istedikleri bir şey varsa memnuniyetle cevap vereyim.

BASKAN - Buyurun Sayın Güvenç.

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ - İonna, hoşgörü öğretilemez dediniz insan davranışı veya tutumu olarak, o zaman; yani eğitimci olarak durum biraz ümitsiz görülebilir. Özgürlük de öğretilemez, ama özgürlük var ve onu konuşuyoruz, yaşıyoruz, tenefüs ediyoruz; acaba özendirebilir mi diye düşünüyorum. Yani hoşgörülü insanlar var, belki hemen dikkatimizi çekmiyor ama onlar çevrelerinde kendilerini biliyorlar, özlemini yaratıyorlar, yani onlar görevli de değildir, öğretmen de değildir; ama hayatta varlıklarıyla çevrelerinde böyle bir özenti yaratabilirler. Bu konuda ne dersiniz.

PROF. DR. IONNA KUÇURADI - Şimdi, ne zaman özendirebilir. Eğer kişiler o kişiyi görerek ve bunu kendi ha-

yatlarıyla bağlantı kurabiliyorlarsa o zaman bir özenme olur, özenirler. Bak, bu insanın hoşgörüsü bana ne sağladı. İşte hoşgörü önemli, ben de hoşgörülü olayım, bu hale geleyim, o zaman bir özendirme olur, yoksa uzaktan pek özenilmiyor gibi geliyor bana. Yani bütün bu etik olarak beklediğimiz, dediğimiz şeyler ancak kişilerin kendi yaşamlarıyla bir bağlantı içine sokulabildikleri anda bir işe yarıyor. Bakın, bütün doğrudan doğruya öğretilmeyecek şeylerle ilgilidir. Ben size bir örnek anlatayım. Benim bir arkadaşım var, doktora yaparken, bana başka bir meslektaşım gönderdi, o sıralarda çok üst rütbeli bir polisti. Gelip benimle konuşuyordu arada ve bu on yıl önce oluyor, daha da çok belki, ona sürekli polis okullarına insan hakları dersi koymak gerektiğini söyledim. Bana sempatisi vardı, hocam dersi gülümseyerek başını sallardı, bir şey demezdi, dinlerdi. Ta ki, birçoğunuz hatırlayacaktır, Ankara'nın o çok kirli havasının olduğu zamanlar vardı, hatırlarsınız değil mi, bir akşam aralık ayı kar kıyamet içinde aşağı yukarı 45 dakika bir dolmuş ya da taksi bulmak için o havada, nefes alınamayacak havada beklemek zorunda kaldık ve orada, aynı yerde 8 saatten beri maske kullanmadan bir polis duruyordu. Ertesi gün tesadüfen bu arkadaş geldi bana ve bu örneği verdim ve bak dedim, insan hakları polisler için de sözkonusudur. Unutmayın, insan hakları gereğidir o polis orada dururken bir maske vermek. O zaman, haklısın hocam dedi, bu işi yapmak gerekir. İlk defa onayladı benim dediğimi; çünkü bağlantı kurabildi. Bütün bu erdem dediğimiz, değer dediğimiz şeyleri ancak kişilerin belirli anlarında bağlantı kurabilecek kendi yaşamlarıyla bağlantı kurabilmelerine yardımcı olabiliyorsak ancak böyle dolaylı bir eğitim oluyor, öğretmek değil de, eğitim oluyor derim Bozkurt Bey.

PROF.DR. ÖZCAN KÖKNEL - Efendim, teşekkür ederim, çok yararlandım. Bugün sabah oturumunun son konuşmacısı benim, onun için sizden bir iki kopya almak istiyorum. Sanıyorum ki, aynı Şekilde yola çıkıp benzer sonuçlara varacağız, yalnız biraz da açıklama imkânı var mı, yani bizim hoŐgrmz, bir, sizin dediğiniz gibi normlarla sınırlı olması lazım, acaba bu normlar eğitimle çocuğa hoşgörü kazandıracak biçimde kullanılamaz mı? Mesela, din, örf, âdet, gelenek, görenek, tre. Çünkü, bunların içinde bizim topluma göre hoşgörüyle bakanlar var, yahut hoşgörü mesajları verenler var, kısıtlayıcı, bastırıcı, engelleyici mesajlar verenler var. Yani eğitimciler, özellikle kitle iletişim aracıyla mesaj verenler, bunların hoŐgrl olanlarını np-lana geçirip eğitimde bunlar kullanılarak daha hoŐgrl kuşaklar yetiŐtirilemez mi bir yol. İkincisi, tabii hoşgörünün bilgiyle olan yönünün de mutlaka bilgiye dayanması lazım. Değişik insan düşünce biçimleri var. İlk insan düşüncesi, ilkel insan düşüncesi, mistik insan düşüncesi gibi, Şimdi, biz bunlardan hangisine hoŐgrl davranacağız. Yani bunun sınırını, ben, öyle zannediyorum ki, sadece bilgiye dayanan düşünce belki hoşgörü sınırları içinde kalır, onun dışında kalanlarla yine bilgiyle donatılmış bir savaş vermek gerekli yoksa onlara da hoŐgrl davranılırsa onların egemenliği, onların üstünlüğü belki bu hoşgörü görüşünü de ortadan silip atar. Bilmiyorum, ben bu konunun, hele felsefeci olarak pek fazla içinde değilim; ama yani bunu pratiğe de bu Şekilde yansıtmaya olanakları olabilir mi?

Teşekkür ederim.

BASKAN - Teşekkür ederim.

PROF.DR. IONNA KUÇURADI - Sınır, iki nokta etrafında toplayarak dediklerinize bir şey söyleyeyim. İlk söylediğiniz acaba bazı normları öğreterek çocukların hoşgörülü olmasını sağlayamayız; hayır, normlar, çünkü, eğer tolerans bir kişi tutumuysa normlar uygulamakla en önemli değer koruyucu normu uygulamakla ulaşamaz. Bir hale gelmektir toleranslı olmak, bir duruma gelmektir. Bunun temelinde bence şu bakışı kazanmak var. Karşıdaki kim olursa olsun, bir insan olarak görmek. Ama bunu aynı zamanda insanlarla ilişkilerimizde nerede çatışma çıkıyor, hoşgörüsüzlük söz konusudur, aynı konuda insanlar, bir belirli konuda farklı düşündükleri zaman, kim kuvvetliyse onun dediği oluyor orada, öbürünü de eziyor, elinde imkân varsa haklarına da zarar veriyor. Onu yapana da toleranssız kişi diyoruz. Bu hukukla ilgili bir iş değildir. İnsanlar arası ilişkilerde ya da hukukun biraz ötesindeki ilişkilerde bu. Ama normların durumunu göstererek bir katkı yapabilir, insanların bu duruma gelmelerine, toleranslı olmalarına, toleranslı tek başına olunamaz, başka bazı erdemlerle birlikte gider bu. Tek başına toleranslı olamazsınız başka erdemlerimiz de yoksa. İşte bu duruma kişinin kendi kendisini götürmesi için yardımcı olabilir, başka şeylerle birlikte normların özelliklerini göstererek bu norm böyle bir şey talep ediyor, öbür norm bunu talep ediyor ve bu farklı normları, hatta aynı konuda farklı normları da karşılaştırmak mümkün. Bak, aynı iki norm aynı konudadır. ama bu ne talep ediyor, bu ne talep ediyor. Bu işlediği zaman nasıl bir sonuç çıkar, öbürü işlediği zaman nasıl bir sonuç çıkar. Eğitimde böyle yardım edilebileceğini düşünüyorum ben. Normun kendisini öğreterek, ne demek

normun kendisini öğretmek. Şu iyidir, şunu yap, bu pek bir işe yaramadığını görüyoruz, o anda yapar, mecburdur yapmaya çok kere, hele eğitim sırasında, öğretim sırasında çok daha mecburdur, hocadan korkar; ama sonra ne yapar? Dolayısıyla çok açık bir şekilde normlar öğretmekle galiba olmaz diyoruz, normları doğrudan doğruya öğretmekle, şu iyidir, şu kötüdür, şunu yap, bunu yapma.

İkinci sorunuz eğer tekrar edeyim doğru yakaladım mı bilmiyorum. Toplumsal düzenlemedeki sınırlar nasıl çizilebilecek? Bilgiyle tabii.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL - Düşünce sınırı, yani hangi düşünceye hoşgörülle davranacağız.

PROF. DR. İONNA KUÇURADI - Peşinen söyleyemeyiz. Her düşünceyi hangisi o düşünce, değerlendirmek ve ölçüt olarak, şimdi, düşünce iki tarafa da gidebilir. Yani bir norm da bir düşüncedir, bir görüşte de düşünceler vardır. Eğer, o düşünce aynı konudaki doğrulanabilir, yanlışlanabilir bir bilgiyle çarpışıyorsa o tolere edilemeyecek bir düşüncedir, ya da bir düşüncedir. Eğer, bir insan hakkına ters düşüyorsa o da tolere edilmeyecektir. Şimdi, belirli bir x düşüncenin y düşüncenin böyle olup olmadığını görebilmek için, her seferinde o düşünceyi değerlendirmek zorundayız; peşinen söyleyemeyiz, bu düşünce böyledir, söyler. O düşünceyi, hangi düşünce ise, hangi norm ise onu değerlendirmek zorundayız. Ama söyle iki tane ölçüt mümkün görünüyor. Düşünce bilgiyle çatışıyorsa, yani şimdi birimiz diyebilir ki, o da, birisi bilgi olduğunu ileri sürüyor, öbürü de bilgi olduğunu ileri sürüyor. Bu biraz dışardan konuşmak olur. Bilgi ise bir şey ve karşınızda o işin içinde bir insan varsa ezberlemiş değil

de, o işin içinde bir insan varsa bunu doğrulama yolunu sizin de izleyebileceğiniz bir doğrulama yolunu gösterebilir. Dolayısıyla peşinen şu düşünce, bu düşünce tolere edilebilir bu edilemez de denemez. Tolere edilebilecek toplumsal, kamusal yaşamda tolerans konusu olabilecek düşünceleri ya da davranışları, normları peşinen söyleyemeyiz. Ama, edilemeyecekler sınıra çizmek için işte böyle iki ölçüt düşünüyorum. Tabii ki tartışmaya açık ölçütlerdir.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL - Bakınız, somut olarak bir örnek verebilir miyim? Diyelim ki, benim düşüncem kalbimden çıkıyor gibi bir düşünce ortaya atsam buna hoşgörülü davranacak mı yahutta Türkiye'nin bugünkü ekonomik duruma gelişi işlediği büyük günahlardan oluşmuştur desem, buna hoşgörüle davranacak mısınız? Düşünce üretmektir.

PROF. DR. İONNA KUÇURADI - Şimdi, sorun şu, kişi olarak mı, yoksa toplumsal düzenlemede mi? Bakın, ben size başka bir soru. İzninizle, bir örnek okuyacağım bir lise kitabında millî eğitimin temsilcisinin izniyle ve soracağım tolerans konusu mudur, değil midir, somut bir örnek.

Oyle bir soru gelebilir diye yanıma aldım. Çok somut bir örnektir ve bir lise kitabımızdandır, o kadarını söyleyeyim. Okuyorum: "Bugün meleklerle inanmak daha kolaylaşmıştır. Çünkü -dikkat, meleklerle inanmaya bir şey demiyorum, arkadan temellendirmeye itirazım var- meleklerle inanmakta güçlük çekenleri ikna etmek daha çok imkân dahilindedir. Evimizin içindeki çeşit çeşit radyo dalgalarını, ses dalgalarını duyamıyoruz, fark edemiyoruz, ama artık bunların varlığını biliyoruz. Alıcılarla dinleyebiliyoruz. Böyle bir dünyada görünmeyen meleklerle inanmak gayet mantıkîdir." Şimdi, ben

meleklerle inanmaya bir şey demiyorum. İnsanlar meleklerle inanabilir, ama böyle bir temellendirme oluyorsa, böyle bir analogi oluyorsa acaba size soruyorum bu tolere edilebilecek bir şey midir değil midir? Edilmeyecek bir şeydir. (Alkışlar) Ama kişileri tabii meleklerle... İyi meleğim beni korudu der, doğru, olmayacak bir yerde beni iyi meleğim korudu, bakın burada siz korktunuz ama bir şey olmadı. Pek tabii ki bu, ama bu temellendirme olmaz, tolerans konusu olacak bir şey değildir. Analoginin bozukluğuna bakın. Bir lise kitabımızda. Arz ediyorum. Çok kere arz ettim, ilk defa değil.

BASKAN - Efendim, vaktimiz doldu, Sayın Kuçuradi'ye tekrar teşekkür ediyoruz ve ikinci oturuma geçiyoruz.

Sağolun. (Alkışlar)

İKİNCİ OTURUM

BAŞKAN : Prof. Dr. Aysegül Ataman

KONUŞMACI : Prof.Dr. Ömer Lalik

BAŞKAN - Efendim, Hoşgörü ve Eğitim konulu toplantımızın İkinci Oturumunda Sayın Prof. Dr. Ömer Lalik, Türk toplumunda hoşgörü ve gelişmesi konulu tebliğlerini sunacaklar.

PROF.DR. ÖMER LALIK (H.ü.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi)-

(Bildirisini sundu)

TÜRK TOPLUMUNDA HOŞGÖRÜ VE GELİŞMESİ

Prof. Dr. Ömer LAİK

1995 "Hoşgörü Yılı" olarak kutlanıyor. Bu denli siyasal, toplumsal ve ekonomik çalkantıların yaşandığı günümüzde; bu çalkantıların günahını taşıyan insanoğlunun tüm ülkelerde ve uluslararası düzeyde 1995'i hoşgörü yılı olarak kutlaması, sanki onun kendi özündeki gizlenemez ikilemi taşıyor. Ancak, insanoğlunun bu çelişkisi bir anlamda; neden hoşgörü yılı sorusunun yanıtını da içinde yaşıyor. Birleşmiş Milletlerden gelen bu hoşgörü çağrısı aslında **"hoşgürsüz dünyaya"** yapılan bir uyarıdan başka birşey değil... Neredeyse herkesin herşeye ve herkese karşı olduğu bir dünyada yaşıyoruz. İnsanların ve toplumların engin hoşgörüye sahip oldukları bir dünyada yaşasaydık; 1995'in hoşgörü yılı ilan edilmesi **"malumu ilan"**dan başka bir anlama gelmezdi.. Keşke öyle olsaydı... Ancak, üzülerek belirtmeliyim ki, henüz o dünyadan çok uzaktayız. İşte hoşgörü yılı, aslında HOŞGÖRÜSÜZLÜK UÇURUMUNUN bir ölçüde aşılabilmesi amacıyla insanoğlunun bu konuda düşünmeye ve eyleme geçmeye çağırıyor.

Değişik kültür ve inançta olan Anadolu insanının, yüzyıllar boyunca bir arada yaşadığı toprağında özellikle son elli yılda yeniden bir çekişme, sürtüşme ve kavga ortamına itildiğini hüznle izliyoruz. Bu olumsuz ortamın yok edilebilmesi, 1995'de yakılan hoşgörü meşalesinin gelecek tüm zamanları da aydınlatabilmesi ile belki mümkün olabilecektir.

"Bu noktaya nasıl geldik" sorusuna yanıt arayacaksak,

önce; toplumsal yapımızın köşe taşlarının özelliklerini hatırlamalı ve **çözümü** de hoşgörünün sihirinde bulacaksak, bu sözcüğün neler anlattığını tüm açıklığı ile bilmeliyiz. Bu nedenle sizlere hoşgörü sözcüğünden ne anladığımı ve hoşgörünün ne olmadığını anlatmak isterim.

Ansiklopedi ve lügatlar, hoşgörü ve toleransı

- * **savundukları görüşleri ve açığa vurdukları duyguları bizim görüş ve duygularımızla çelişen kimseleri sabırla karşılama...**
- * **kendi düşünce ve inançlarına karşıt bulunan düşünce ve inançlara katlanma, onlara tepki göstermeme...**
- * **başkalarının tutum, söz ve davranışlarını, sert tepkiler göstermeksizin, ılımlı olarak ve anlayışla karşılama...**

olarak tanımlıyor.

Bu tanımlar birbirlerine çok benzemekte ve verilmiş yakın anlamlar hoşgörü sözcüğünde bir kavram kargaşasına neden olmaktadır. Öyle ise bu tanımlamalardan hangisi hoşgörü sözcüğünün karşılığıdır? Yoksa Türkçemize, hoşgörü sözcüğünden başka, daha özel ayrıntıları da vurgulayan yeni bir sözcük mü katmalıyız? Ben bir dil uzmanı değilim. Ama aklımla ve duygularımla böyle bir sözcüğe ihtiyaç duyuyorum. Hiç değilse tanımlar arasındaki nüansları belirtebilmek amacıyla, bu noktada, yabancıların tolerans sözcüğünü kullanmak; hoşgörü ve tolerans sözcükleriyle içerik kazanan kavramların aynı şey olmadığını, Türk toplumunda hoşgörünün ne olup ne olmadığını anlatabilmek ve anlayabilmek için göstermek zorundayım.

Hoşgörü'de öncelikle duygusal bir yaklaşım söz konusudur.

Karşısındakinin tutumunun sözlerinin ve davranışlarının temelindeki nedenleri, iddiaları, görüş ve inançlarını anlayıp değerlendirmeyi, kendine göre bir haklılığın bulunup bulunmadığını araştırıp incelemeyi gerektirmez, hoşgörü... Bir başka anlatımla, hoşgörünün gerekçesi sorun çıkarmamaktır. Bu nedenle aldırış etmeme, göz yumma ve özellikle **bağışlama** kavramlarıyla bağdaşan hoşgörü; olgunluk, deneyimlilik, serinkanlılık, sevgi ve sevecenlikle oluşur.

Toleransta bu sayılanlar yoktur.

Tolerans; duygusallıktan uzak, tümüyle bilime ve akla dayanan bir yaklaşımdan kaynaklanır. İnsanın karşısındakini anlamaya çalışmasını ve ona değer vermesini de içerir. İnsanların ve toplumların aralarındaki çeşitli farklılıklara karşın; anlaşabilmelerini ve iyi geçinebilmelerini sağlayan tutum ve ilkeler tolerans kavramının semsiyesi altında yaşama geçirilir. Tolerans sözcüğü günlük konuşmalarda, yerine göre, sabırlı olma, dayanma, aldırımama, boş verme ve özellikle **katlanma** anlamlarına gelmek üzere kullanılır. Ancak bunların hiçbirisi ile eş anlamlı değildir.

Sosyal yaşamın vazgeçilemez yüzyüze ilişkileri içinde; birinin diğerine **onu hoş gördüğünü** söylemesi; ona aldırmadığını, umursamadığını ya da büyüklük göstererek onu bağışladığını belirtmesidir.

Oysa, birinin diğerine **tolerans gösterdiğini** söylemesi; onunla aynı görüş ve düşüncede olmadığını, ancak herkes gibi onun da kendine göre bazı haklı nedenlerinin bulunabileceğini ve bunları anlamaya çalıştığını anlatır.

Bir kusur hoşgörü ile karşılanabilir. Ama tolerans ile karşılanamaz.

Günlük konuşmalarımızda her zaman birbirinin yerine kullandığımız bu kavramları kelime hazinemizdeki fakirliğin bir sonucu olarak kulağımıza bıraktığı hoş seda nedeniyle HOŞGÖRÜ sözcüğünde birleştireceksek; kavramın anlamını gerçek bir erdem olarak şöyle algılamalıyız.

Başkalarının yanlış bulunan ya da olması gerekene aykırı olarak nitelenen inanç, duygu, düşünce, görüş, anlayış, benimseyiş, eğilim, töre, ilke, tutum, yaklaşım ve davranışlarının peşin bir karar, önyargı ve tepki ile değil serinkanlılıkla karşılanması; bunların da kendilerine göre bir doğruluklarının veya haklılıklarının bulunabileceğinin, farklılıkların bir takım noksanlıklardan ya da temel yanlışlardan kaynaklanabileceklerinin ve giderilebileceklerinin herhangi bir zorlama olmaksızın sevgi ve sevecenlikle kabul edilmesi...

Hoşgörü böyle tanımlandınca, hoşgörü gösteren kimsenin, ister istemez kendisini sorgulaması gündeme gelir. Bu da bizim karşımızdakinin doğru ve haklı, asıl kendimizin yanlış içinde ve haksız olabileceği düşüncesine getirir ve bu anlayış insanı özeleştiriyeye yöneltir.

Bu kavrama verdiğimiz anlam noktasında düşünce birliğine varabiliyorsak; Türk Toplumunda Hoşgörü ve Gelişmesi konusunu gerçeği gösteren satırbaşlarıyla artık tartışabiliriz.

Okuduğumuz tarih ***"tüm toplumların hoşgörülü olmakla öğündüklerini ve hoşgürsüzlüklerinin de hoşgörülerini gibi sürekli olmadığını"*** söylüyor. Bireysel ve top-

lumsal hoşgörümüzü sınavabilmek ve hoşgörümüzün sınırını çizebilmek için; Bozkurt Güvenç'in **"Kim Bu Türkler?"** sorusunu yanıtlamalıyız.

"Biz Türkler;

- * *Asyalı mıyız, Avrupalı mı?*
- * *Saman mı, Müslüman mı, Laik mi?*
- * *Yerleşik köylü müyüz, yoksa göçebe Türkmen mi?*
- * *Fatih'in torunları mı, Ata'nın çocukları mı?*
- * *İslam'ın Kılıcı mı, Hıristiyanlığın Cezası mı?*
- * *Osmanlı yetimi mi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı mı?*
- * *Fatih miyiz, yoksa fethedilmişlerden mi?*
- * *Savaşçı asker miyiz, barışçı siviller mi?*
- * *Kul muyuz, ümmet miyiz, ulus mu?*
- * *Batılı mıyız, batının koruyucusu mu?*
- * *Çağdas toplum mu, tarihi bir köprü mü?*
- * *Kadercı miyiz, yoksa akılcı mı?*
- * *Doğulu mu, Anadolulu mu, Batılı mı?*

Kimiz biz?"

Hepimizin niyeti bir olsa da, bu sorulara,

- * bireysel kimliğimizle,
- * resmi - ulusal kimliğimizle,
- * tarihi - kültürel kimliğimizle

vereceğimiz yanıtlar birbirinden çok farklı olacaktır.

İşte bu farklar hoşgörüsüzlük sarmalını yaratacak ve sihirli hoşgörü değneği, bilemiyorum, çok boyutlu bu sarmalı tek başına çözebilecek mi?

Konuya birini diğerinden kolayca ayıramadığım üç farklı pencereden bakmak istiyorum.

I. İNANÇ VE DÜŞÜNCE SİSTEMİ PENCERESİNDEN HOŞGÖRÜ

Türk toplumunun bugün içinde yaşadığı inanç ve düşünce dünyasının, müslüman olan diğer toplumlardan nedenli farklı olduğunu gösterebilmek, ancak göçebe Türk boylarının iç dünyalarını anlamakla mümkündür.

Göçebelerin, doğa güçlerine egemen olmaya, doğa güçlerini etkilemeye çalışan **Saman İnanç**'ında oldukları kabul edilir. Doğaya, doğal varlıklara yakın yaşayan göçebe, kendisini de doğanın bir parçası olarak görür; doğa ile birleşip uzlaşmaya ve onunla uyum içinde yaşamaya çaba gösterirdi.

Saman törenlerinde gökteki tanrı ile ilişki kurulmaya çalışılır ve yere indirilen tanrı ile edilen dans göçerleri tanrı ile bütünleştirir, özdeşleştirir ve her göçeri simgesel anlamda tanrılaştırır.

Göçer Türk boyları batıya yaklaştıkça bir yandan müslümanlıktan önceki semavi dinlerle, *Musevilik-Hıristiyanlık*, bir yandan da İran'da *Mani* dini ile tanıştılar. Göçerlerin yerleşim yaşam düzenine geçme eğilimlerinin başladığı dönemlerde İslamiyet de Arap yarımadasından İran Türkistan sınırına gelip dayanmıştı. Artık yerleşik Türkler için yeni bir din, İslam dini ile tanışmak, savaşmak ve anlaşarak uzlaşmak dönemi başlamıştı. Bir parantez açarak; bu coğrafyada İslamiyetin Türkler arasına önce İranlı ve sonra Türk dervişlerce hızla yayıldığını ve kendi içinde önemli iktidar savaşları verdiğini, Şii muhalefetinin siyasi bir mezhebe dönüştüğünü belirtelim. (MS 630-750). Türklerin müslümanlığı kabulünde İslam dini ile İslam öncesi inanç öge-

lerinin uzlaştırıldığını; Sünni, Alevi ve Şii mezheplerinin ve bu mezheplere bağlı Mevlevi, Bektaşî ve Nakşibendi tarikatlarının Anadolu müslümanlığı üzerinde etkili olduğunu vurgulayalım.

Hoşgörüyü tarih süreci içinde irdelediğimizde, onu

"bir dinin çeşitli mezhepleri arasında veya çeşitli dinler arasında çıkan kavgalarda ve daha sonra dinin bilime baskısı karşısında sığınılan bir kavram"

olarak buluyoruz.

Farklı dinlere ve dillere sahip ulusları egemenliği altına almış Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde **Museviler**; katolik, ortodoks, gregorien ve protestan mezhepleri içindeki **Hıristiyanlar** ile sünni, şii ve alevi mezhepleri ve bu mezheplere bağlı tarikatlar içindeki **Müslümanlar**'ın birarada yaşadığını biliyoruz. Bu bir arada yaşamak, acaba yukarıda tanımladığımız hoşgörü kavramını özümsemiş bir toplum düzeninin göstergesi mi? Kuşkusuz hayır... Kimileri bu birlikteliği, Osmanlı'nın laik olduğu savına bağlamaya çalışsalar da, Osmanlı Devleti düzeninin teokratik kurallara bağlılığı, Osmanlı'nın fethettiği kentlerdeki kiliseleri camiye dönüştürdüğü, hükümet edenlerin ister Türk, ister müslüman, ister bir başka dinden olsun kendinden yana olmayanlara karşı davranışları, okuyup anladığımız kadarıyla, ne laiklikle ne de hoşgörüyle bağdaşmamaktadır.

Osmanlı düşün hayatına sürekli bir değişmezlik egemendir. Bu değişmezliğin kökeninde; Osmanlı sarayının ve Osmanlı medresesinin İslamda **akılcılığı** savunan Farabi ve İbn-i Sina düşüncesine karşı **Tanrı Kelamı**'nın üstünlüğünü

savunan İmam Gazali felsefesini kabuletmiş olması yatar. Bu değişmez görüş öylesine bir tutkudur ki, İmam Gazali felsefesine karşı çıkararak Avrupa'nın Rönesans'ını bile etkilemiş Endülüslü İbn-i Rüşd'ün **akilla tanrı kelamının uzlaştırılması** yolundaki düşüncesi bile, ne yazık ki, Osmanlı sarayının kapısından içeri girememiştir. Bu değişmez egemenlik **"İnsanın akli tanrının kelamı üstüne asla çıkmaz"** tezine dayatılmıştır. Bu dayatma ile Osmanlı dünyası özgür düşünceye geçit vermeyen din-iman-ahret felsefesinin peşine takılıp kalmış; yeni bir çağa girilirken bilim, sanat ve düşün dünyasında akli öne çıkararak Avrupa'nın gerisine düşürülmüştür. Osmanlı'da felsefe Kuran'a ters düşmemek koşuluyla yapılabilmiş ve yüzlerce düşünür devletin resmi görüşüne uymadıkları, Allah'ın Kelamı'na karşı geldikleri suçlamasıyla cezalandırılmıştır. Teokratik yapısıyla Osmanlı bir ortaçağ kimliği ile yaşadı ve kimliğini değiştirmeden yaşamını tamamladı.

Teokratik devletin temel özelliği olan dinle devletin iç içeliğini, "Laik Devlet Anlayışı" ile çözme uğraşı veren Cumhuriyetimizin Kurucuları, 1924-1937 döneminde yapılan yasal ve anayasal düzenlemelerle ortadan kaldırmaya çalıştılar. O gün atılan tohumlarla bugün laik devlet anlayışının vazgeçilemez bir yaşam biçimi olduğunu savunan milyonlarca inançlı aydın yetiştirilmiştir. Bu önemli bir başarıdır. Ancak 1947'den günümüze dini politikaların liberalleştirilmesi maskesi altında uygulana gelen yöntem ve yordamlarla tarikat olarak bilinen dini grupların tekrar ortaya çıkışı ve teokratik devlet özlemlerinin ve arayışının açıkça ve gözdağı verilerek söylenebilmesi, kuşkusuz laik görünenlerin hoşgörüsünden çok, içine düştükleri temel yanılgılarından kaynaklanmaktadır.

1995 Hoşgörü yılı dedik ve uluslararası toplantılar düzenledik. Onsekiz ülkeden yaklaşık elli uzman ve din adamının katıldığı toplantıda Diyanet İşleri Başkanımız, Vatikandan Kardinaller, Türkiye Ermeni Patriği, Tabarya Metropoliti, Süryani Kilisesi Metropoliti, Fener Rum Ortodoks Patriği, kimi dini cemaat liderleri Dinler ve Hoşgörü konusunda konuştular. Bu konuşmaların özetinden konuya ilişkin hoşgörü dersimizi alabiliriz.

* *Hoşgörüden söz etmek çok hoş ve çok kolaydır.*

Söz edenin hoşgörülü olup olmaması ayrı bir olaydır.

* *Dinlerin tümü hoşgörülüdür.*

Ama benim dinim ve inancım en doğru ve en mükemmel olanıdır.

Ancak tanrının ille de beni neden tercih ettiğini bilemem.

* *Tanrı kavgasız bir dünya isteseydi dünyayı yaratmazdı.*

Kavgasız tek yer zaten vardı. CENNET..

* *Hiçbir din bir başka dinin gelişmesine hoşgörü gösteremez.*

Aksi halde inancımı sorgulamak gerekir.

* *Aramızda resmi nezaket olabilir ama, diyaloga gelemem*

Benden uzak dur..

Farklı dinlerin en yetkili ağızları beş aşağı beş yukarı hoşgörüye böyle yaklaştı...

II. KÜLTÜREL - SOSYAL - EKONOMİK YAŞAM VE HOŞGÖRÜ

Doğuya göçen Türk boylarının Çinlilerle tanıştıktan sonra yerleşik devlet düzenine saygı duymaya başladığı ve devlet yönetme sanatının anahtarlarını onlardan aldıkları bilinir. Doğuda yerleşenler yerel kültürle asimile edildikleri için bu sa-

natı herhalde uygulayamadılar. Çin kültürü ve devlet geleneklerini öğrenip, yönlerini doğudan tekrar batıya çeviren ve kendi devletlerini kurmaya özenen Türk boyları ise kültürünün önemli bir parçası olan yazı dili sahibi olmayı devlet kurmakla eş değer gördüler. Çeşitli ABC ler denediler. Göktürklerin **Runa** ABCsi, Uygurların *Sogutça*'dan aldıkları **Uygur** ABCsi, Türk-İslam Devletlerinin **Arap** ABCsi ve Cumhuriyet sonrası kullanmağa başladığımız **Latin** ABCsi... gibi. Yazı dilini, yerleşme koşuluyla birlikte, devletleşme sürecinin hızlanması ve kültürlerin yayılması politikalarında bir araç olarak kullandılar. Sözlü gelenekten yazılı geleneğe, çobanlıktan yerleşik tarımcılığa, askeri demokrasiden askeri aristokrasiye, Şamanlıktan İslamiyete geçerken; yaklaşık bin yıl süren yolculuklarında, ürettikleri duygu ve düşünceleri daha çok sözlü ve yazılı destanlar ile halk edebiyatı türlerinde bıraktılar.

- * **Orhon Yazıtları** "Göktürk Kişilik Yapısı ve Dünya Görüşü"
- * Uygur Kağanlarından **Temür Buka'nın Mezar Taşı Yazıtı**
- * **Dede Korkut Destanı** "Oğuz Kimliği ve Dünya Görüşü"
- * Yusuf Has Hacıp'in **Kutatgu Bilig** "Devlet Felsefesi ve Mutluluk Arayışı"
- * Kaşgarlı Mahmut'un **Divan-ü Lügat-it Türk** "Türk Dilleri Sözlüğü ve Türk Boyları Dünyası"

İslamı seçen Türkün bilim üretmediğini ve felsefe yapamadığını daha önce söyledik. Mevcut kaynaklar Türklerin tarihlerini de yazmadıklarını ve bu işi de yabancılara bıraktıklarını kanıtıyor. Kendimize özgü yöntemlerle bilgi üretiyor, ürettiğimiz bilgiye inanıyor ve savunuyoruz. Belki hoşgörüsüzlük sarmalı bu noktada da etkisini gösteriyor. "Do-

ğulu muyuz, batılı mı - Fatih miyiz, fethedilen mi?" diye sormuştu Bozkurt Güvenç bize.. Beğensek de yabancıların yazdığı tarihi ve söylediklerini, beğenmesek de; değiştiremeyecek tek gerçek var ortada... Anadolu'nun bin yılda Türkleştiği..

Hıristiyan Batı;

"Anadolu'da yaşayan yerli halkın çoğunluğu Rum'du, Ermeni'ydı ve Hıristiyan'dı. Sonradan gelen Türklerin baskıcı yöntemleriyle Müslüman olup Türkleştiler."

Milliyetçilerimiz;

"Saman olan göçer Türk boyları Anadolu'ya gelip yerleştiğinde hıristiyan dini ile karşılaşp bu dini kabuletmislerdi. Bunlar daha sonra gelen müslüman Türk boyları ile kendilerini özdeşleştirerek islamiyeti kabul ettiler. Türk olmayanlarsa hıristiyan olarak kaldı." görüşündedir.

Bu karşıt görüşler ne derse desin her ikisinin özünde de Anadolu'nun zengin kültürünün ortak bir kültür olduğu yadsınmıyor.

Bireyleri tek tek gözlemlersek, onların kutsal ve toplumsal değerler karşısında bile çok katı olmadıklarını ve konulara hoşgörü ile yaklaştıklarını farkederiz. Hatta insan onurunu zedeleyen ya da akla sığmayan olaylar ve durumlar karşısında bile üretilen fıkralarla toplumun bu niteliği kendini gösterir. Bu fıkralar hiçkimsede birilerinin aşağılandığı duygusunu yaratmaz. Tarihin her aşamasında hissedilen Anadolu insanları arasındaki hoşgörü iklimi, kimi zaman egemen sınıflarca bozular. Bozulan hoşgörü ortamını onaracak çözüm yolları öyle bilinmez yollar değildir.

Herşeyden önce **adalet** sağlanmalıdır. Yönetimler toplumsal ve hukuksal adaleti gözdardı ettiklerinde toplumsal karşı çıkmalar ve direnmeler başlar. Her yeni karşı çıkış ve direniş toplumu hoşgörüsüzlük sarmalına iter.

Türk toplumunun sosyal yapısı Batı Toplumlarında, Japonya ve Hindistanda olduğu gibi sınıflı bir toplum değildir. Bunun nedeni, tarihi geçmişte, temel üretim faktörü olan toprağın, özel mülkiyet konusu olmayışıdır. Bu özellik bir yandan sınıfsız toplum yaratırken, beraberinde tabandan tavana yükselen bir yönetim akışkanlığını da getirmiştir. Bu akışkanlık toplumun en alt kesimlerinden ülkenin üst yönetim merkezlerine yükselebilenin yollarını hep açık tutmuştur. Örneğin, Osmanlı'da birçok devşirme sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Bugün de üst yöneticilerimizin sosyal kökenlerinin genellikle üst sosyal tabakalara dayanmadığı görülr.

Ancak, Osmanlı'da 19. yüzyılın ortalarında toprakta özel mülkiyete geçiş ve son elli yıllık ekonomik gelişme, toplumda sınıflaşma yönünde yeni oluşumlar yaratmıştır. Fakat Batı'daki gibi keskin bir sınıflaşma henüz yaşanmamıştır. Kaldı ki, bugünün çağdaş toplum ve sosyal devlet anlayışı, ilk sanayileşme dönemindeki burjuva-proleterya biçimindeki çok keskin ve iki kutba dayalı bir sınıflaşma eğilimini Batı kendi içinde yumuşatmıştır. Batı'da dikey akışkanlık göreceli olarak hızlanmış, keskin sınırlar kalkmış ve sonuçta toplumun üst-orta ve alt tabakaları birbirleriyle daha çok bütünleşmiştir.

Türk toplumunun geçmişinde sınıflaşma olmamasına karşı; bir yandan son yıllardaki sanayileşmenin ve kalkınmanın sosyal politikalarla yeterince desteklenmeden ger-

çekleştirilmesi, diğer yandan artık akraba olduğumuz kronik, yüksek ve hızlı enflasyon yüzünden gelir dağılımı önemli ölçüde bozulmuştur. Bu sonuç orta tabakayı eritirken, üst tabaka ile alt tabakalar arasındaki uçurumun daha da belirginleşmesine yol açmıştır.

Böylece Batı, sınıflı yapısını sosyal bütünleşme ile yumuşatırken, bizim sınıfsız toplumumuz sınıfla yapıya doğru hızla yol almıştır. Özellikle 1980 li yıllardan sonra gelir dağılımındaki olumsuzluklar sosyal farklılaşma ve kutuplaşmanın temel nedeni olmuştur.

Kalkınma ve refah artışından yeterince pay alamayan kesimlerin ve yörelerin kısmen reaksiyoner ideolojilere sarılması veya toplumda suçluluk oranlarının artması ile belli değer ve ahlak sistemlerinin bozulması, söz konusu sosyal çözülmenin göstergeleri olarak gündeme gelmektedir. Böylesine olumsuz bir gündemde herkes geçim derdiyle birbirine saldırıyor. Geçim sıkıntısı kişisel **öz saygı**'nın yitirilmesine neden oluyor. Bir insanın hoşgörülü olabilmesi için öz saygısına sahip olması gerekir. Öz saygısı kişinin kendisine ve topluma olan sorumluluk duygusunu geliştirir. Bu da kişinin **özgür** olduğunun göstergesidir. **Hoşgörülü olmanın en köklü ögesidir özgürlük.** Özgür olmayan toplumlarda kişiler ve toplumun sosyal katmanları arasında barış sağlanamaz. Barışın sağlanamadığı yerde de insanların ve toplumların birbirlerine hoşgörü ile yaklaşmalarını beklemek bir ham hayaldir. Her yönetim **gerçek eşitliği ve demokrasiyi** ailede başlayarak sağlayamıyorsa, o iklimde hoşgörüden söz etmek sadece hoş bir sedadır.

III. SİYASAL YAŞAM VE HOŞGÖRÜ

Antik çağlardan orta çağa ve hatta günümüze, Tanrı (din) devleti anlayışı ile Dünya (toplum) devleti anlayışı toplumları yönetmek için çoğu zaman savaşmış, kimi zaman da gün olmuş işbirliği yapmışlardır. Tanrıdan aldıkları güçle yönetimde oldukları iddiasında olanlar cenneti vaad ederek ve cehennemle tehdit ederek; güçlerini toplumdan aldıklarını söyleyenlerse kaba kuvvete dayalı tüzel yaptırımlarla yüzlerce yıl insanları ve toplumları yönettiler.

İslamın siyasal arenasında çıkar çatışmaları ve hoşgörüsüzlük at başı gider. Sorunların temeli İslam dininin kuruluş ve yayılma dönemindeki **Hz. Ali - Muaviye çatışması**na kadar iner. Çatışma öncesinde İslam Devleti'nin resmi bir mezhebi ya da mezhep seçimi yoktu. Devlet, İslam'ın mezhepler üstü birliğini temsil ediyordu. İslam Devletinin bu çatışmadan sonra nasıl teokratikleştiğini İslam yazarı Ali Bulaç bakın nasıl anlatıyor.

"Hz. Ali Peygamberin saf geleneğini sürdürüyordu.

- * sivil bir toplum
- * siyasal iktidarın seçimle iş başına gelmesi
- * eşitlikçi bölüşüm.

Muaviye, İslam'ın siyasal ve sosyal tarihinde hatta kültüründe çok önemli bir kırılma meydana getirdi.

* kurumlaşmış bir devlet oluşturdu. Bunun örneğini Bizans'tan aldı.

- * Seçimi devre dışı bıraktı.
- * Yeni düşünce ve yorumlara tüm kapıları kapadı.
- * Danışma organlarını kaldırdı.
- * Merkezi ve otoriter bir siyasal modele yöneldi.
- * Muhalefet hakkına karşı çıktı.

Böylece, hilafetin yerine saltanatı getirmiş oldu. Büyük tepkiler geldi. Ebubekir'in oğlu onu Sezar'a özenmekle suçladı. O güne kadar resmî din görüşü yoktu. İnsanlar dini gö-

rüslerinde özgürdü. Devlet bu yorumlar karşısında taraf de-
ğildi. Muaviye, resmi din görüşüne dayanarak, iktidarına kut-
sal ve tartışılmaz bir mesruiyet kazandırmaya çalıştı. Devlet
yönetimi böylece teokratikleşmeye, gücünü, kaynağını, ve
otoritesini Allah'tan almaya başladı. Oysa, yönetici, doğrusu -
yanlışı ile insandır. Doğruları desteklenir. Yanlısları düzeltilir."

Osmanlı Devleti'nin hukuk düzeni, Abbasiler döneminde ol-
duğu gibi, **örfi ve ser'i kanunlar** olarak bilinen ikili bir yapıya
sahipti. XIV. - XVII yüzyıllar arasındaki hukuk gelişmelerinin
ağırlığı Örfi hukuktan Şer'i hukuka yöneldi... Hilafet saltanatla
eş anlamda kullanılır oldu..

Osmanlılar Müslüman Anadolu ile Hıristiyan Balkanları,
yönetimleri altında birleştirerek kurdukları imparatorluğun
varlık ilkesini hıristiyan dünyasına karşı sürekli ve kutsal bir
savaşa (darülharp) adanmışlardı. Böylesine kutsal bir ilkeye
karşın Osmanlı Devleti Ortodoks Kilisesi'nin ve kendi yönetimi
altındaki topraklarda milyonlarca hıristiyanın koruyucusu
oldu. Devlete sadık kalmaları, vergi ödemeleri karşılığında,
hıristiyan ve musevi vatandaşlarının can ve mal güvenliğini
garanti etti. Bu hoşgörü müydü, yoksa Osmanlı'nın çıkarı
mıydı, buna siz karar verin.

Voltaire bakın haklı olarak ne diyor. "*İnsanları ve yö-
netimleri hoşgörüden uzaklaştıran en önemli etken **çıkardır**.
Siyasal iktidar söz konusu olunca hoşgörü kalmaz.*" Çıkar
söz konusu olunca egemenden hoşgörü beklenemez. Siyasal
iktidar dine ve yasaya bakmaz. Kendi iktidarını sürdürmeye
bakar. Beyazıd'ın öz kardeşi Cem'i Papa'ya zehirletmesi çar-
pıcı örnektir.

İslam dünyasında, dolayısıyla Osmanlı'da hoşgürsüzlük
öylesine yaygındır ki, bir çıkar çevresinin bir başka çıkar çev-

resi ile uzlaşabildiğini tarih yazmıyor. Bugün kimilerinin "Osmanlı hoşgörülüydü" demesi tarihe saygısızlıktan başka birsey değildir. Bu söylemlerini "Osmanlı pekçok kavmi birlikte yaşatıyordu" savıyla pekiştirme çabaları da bir sabun köpüğüdür. Tarihe bakınız. İmparatorluk kurmuş tüm feodal ve emperyalist toplumların, çok kavimli olduğunu görürsünüz. Roma'nın yayıldığı topraklarda yalnız Romalılar mı yaşıyordu? Emevi ve Abbasi Devletleri'nin yapısı Osmanlıdan farklı mıydı? Timur'un Cengiz'in İmparatorlukları tek halklı mıydı? Üzerinde güneşin batmadığı İngiliz İmparatorluğu, salt İngilizlerden mi oluşmuştu? Bir toplumu bu masallara uyutmak, onun hem tarihine yabancılaşmasına yol açar, hem özgür düşünmesini engelleyerek sovenleşmesine ve hoşgörüden uzaklaşmasına neden olur.

Osmanlı Devleti bir İslam Devletiydi. Bu kesin.. Artık o; sevabıyla günahıyla tarihin sayfalarında değerlendiriliyor.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın "**egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur.**" tezini benimsemesiyle, dinsel egemenlik anlayışı kökten sarsıldı. Cumhuriyet devrimleri ile, dini temele dayanan siyasal geçmiş ile toplumun göbek bağının tümünden kesilmesi amaçlandı. Laiklik ilkesi; yeni kurumlar, yasal düzenlemeler ve uygulamalarla toplumsal yaşamı ve ilişkileri yeniden düzenlemeye başladı. Ancak geçen zaman içinde laikliği İslam ve geleneksel yaşam tarzı ile uzlaştıramayan tarikatlar ve cemaatler, zaman içinde kimi gizli, kimi açık örgütlenerek ve laikliği dinsizlik olarak tanıtarak siyasal yaşamı etkilemeye, neredeyse Cumhuriyetin ilk yıllarında başladılar. Bu güçler laik sisteme karşıydılar ama, çoğu zaman laik olduğunu söyleyen güçlerle işbirliği yaptılar, pa-

lazlandılar.Zaman zaman anayasal ilkelerin dışına çıksalar da, genelde, siyasal parti kurmak gibi sistem içi yöntemlerle islami davayı sürdürdüler, sürdürüyorlar.

Tümü laiklik yanlısı siyasal iktidarlar, laiklik karşıtı şeriat yanlısı güçlerin kimi isteklerine karşı karmaşık ve çelişkili yanıtlar verdiler. Kimi zaman laiklik ilkesini temelden zedelemeyen, ancak uzun dönemde siyasal sonuçları sorgulanabilecek bu ödümlerin, çıkar karşılığı olmadığını kim söyleyebilir. Kimi zaman sistem karşıtı şeriat yanlısı güçlere karşı "resmi islam"ı güçlendirme politikalarını uyguladılar. Din ve devlet arasındaki bu karmaşık ilişkiler ve çelişkiler sosyal, siyasal ve ekonomik krizlerin yaşandığı son on yılda derinleşti ve günümüzün siyasal belirsizlikleri son elli yılın ayamazlıkları sonucu doğdu.

Türkiye'de laiklik tartışmalarının iki yönü bulunduğu söylenebilir.

Birincisi; bu ülkede **laikliğin gerekliliği**dir ki; bu özünde siyasal bir tartışmadır.

İkincisi; yine bu ülkede **laikliğin olabirliği**dir. Bu da, temel sosyolojik, sosyo-politik ve etik bir tartışmadır.

Bu tartışmaların hoşgörü sınırları içinde sürdürülebilmesi ve toplumsal barışa katkı verebilmesi için aşağıdaki iki saptama kanımca önem taşımaktadır.

Birinci saptama Sayın Bülent Ecevit'indir.

"Laiklik ilkesi, Cumhuriyetin Asil topuğudur."

İkincisi de Sayın Şerif Mardin'nindir.

"Toplumun sorunları, hiçbir yerde entelektüel se-

viyede vazedilmiş soyut problemler olarak ortaya çıkmaz. Halk bu sorunları ihtiyaçlarının tatmini olarak görür. Türk aydınları, bu hakikatlerden hareket etmedikçe, bir taraftan toplumdan uzaklıklarını sürdürecekle, diğer taraftan da sürprizlerle karşılaşmaya devam edeceklerdir."

SON SÖZ

Hepimiz tüm dünyada ve ülkemizde yaşanan hoşgörüsüzlüklerin sihirli bir dokunuşla ortadan kaldırılamayacağını bilincindeyiz. Bu noktada hoşgörüsüzlüğü aklımız ve duygumuzla kınmalı ve hoşgörümüzü **"özgürlüğün kaçınılmaz temeli, insanımızın birlik ve beraberliğini gerçekleştirecek bir töresel ilke"** olarak ni telemeliyiz. Ulus olma bilincimizin sınırsız gücüyle daha iyi bir evren düzeninin kurulmasındaki sorumluluğumuzu bilerek; insan haklarına, özgürlüğe, adalete ve dünyamızın korunmasına destek olacak hoşgörünün ülkemizde ve tüm dünyada yesermesini sağlayabiliriz. Dinsel ve kültürel geleneklerimizdeki çeşitlilik ve renklilik insanlık dışı davranışlara karşı savaşmada önemli bir silahımızdır. Dünyamız bugünkü durumuyla mükemmel değildir. Şiddet, ölüm, hoşgörüsüzlük insanları daha zalim yapmakta ve güzelim dünyayı karartmaktadır.

Sorunları çözemeyen bir hoşgörü anlayışı anlamsızdır. Türk Eğitim Derneği'nin bu anlamlı günlerinde; hoşgörüü aklımız ve yüreğimizle enine boyuna tartışmalı, hoşgörünün sınırlarını belirlemeli ve ulaştığımız sonuçları hiç çekinmeden toplumumuza açıklamalıyız.

Bunu başarabilirsek ülkemizin vaad edilen cennet olduğunu herkese anlatabilir ve hoşgörünün barışın yeni adı olduğunu haykırabiliriz.

KAYNAKÇA

- ARSEL, İlhan **Aydın ve Aydın**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.
- **Seriat ve Kadın**, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1990.
- **Teoratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına**, İstanbul, 1993.
- AVCIOĞLU, Doğan **Türklerin Tarihi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993.
- BEKİ, M. Akif **Türkiye'de Naksiler**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, 1995.
- ÇAKICI, Latif, **Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor**, Ankara Üni. Basımevi, Ankara, 1986
- ERDOĞAN, Kutluay, **Türkiye'de Alevilik**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, 1995.
- ERKAN, Hüsnü **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, T. İş Bankası, 1993.
- GÜRATA, Mithat **Müslümanlık Nedir**, Tisa Matbaacılık A.Ş., Ankara, 1973
- GÜVENÇ, Bozkurt **Türk Kimliği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan **Felsefe Ansiklopedisi**, Remzi Kitabevi İstanbul, 1985.
- KONGAR, Emre **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.

- **Atatürk ve Devrim Kuramları**, T.İş Bankası, Ankara, 1981.
- LIPSON, Leslie **Demokratik Uygarlık**, T. İş Bankası, Ankara, 1984.
- MARDİN, Serif **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1992.
- **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1992.
- **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1992.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Yeni Boyut, İstanbul, 1993
- PARLA, Taha **Türkiye'nin Siyasal Rejimi**, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1993.
- SENA, Cemil **Tanrı Anlayışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1978
- ŞAPOLYO, E. Behnan **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964
- TANILLİ, Server **Voltaire ve Aydınlanma**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.

TARTIŞMA

BASKAN - Sayın Profesör Lalik'e bu çok kapsamlı tebliğinden dolayı teşekkür ediyoruz.

Sayın dinleyicilerimizden, sorularını çok kısa tutmalarını rica ediyorum.

Buyurun efendim.

CIHAT AKÇAKAYALIOĞLU - Hoşgörü, hocalarım da lütfettiler, kendilerine evvela teşekkür ederim, bireysel, toplumsal, millî veya diğer bir deyimle ülkesel olabilir. Özellikle ülkesel hoşgörüde ülkemizin iç ve dış durumunu ve şartlarını bilmek lazım. Ben, şunu bilhassa öneriyorum. Ortaokul ve yüksekokullarımızda, okulda biz geleceğin yöneticilerini, öğretmenlerini ve diğer elemanlarını yetiştiriyoruz. Özellikle yönetici olacak elemanlarımızı, sen olacak, bu olacaksın elbette denemez. Yalnız bir mesele var. Bu eğitim sırasında hoşgörü eğitimi sırasında gelecekte ülkeyi yönetecek, toplumu yetiştirecek insanlara nasıl bir eğitim ve telkin yapılmalıdır? Ben pekçok okulda okudum, size söyleyeyim evvela, bizde bu yok zaten. Şimdi, Sayın Hocam ve diğer Sayın Hocam çok güzel bilgiler verdiler, kendilerine şükranlarımı sunarım. Şunu söyleyeyim ki, kusura bakmayınız Sayın Hocam, bugün Türkiye çok hassas bir noktadadır. İkincisi, Derneğimizin seçtiği konu da çok hassas bir konudur. Böyle sudan geçilecek bir konu değil, ama şükredelim, minnettarız ki, iki hocamız da çok yeterli bilgiler lütfettiler. Özellikle tekrar vurgulayıp sözümü keseceğim. Orta ve yükseköğretimde geleceğin toplum ve devlet yönetiminde rol alması düşünülen insanların nasıl bir hoşgörüyle karşılanması lazım? Bugün

belki hoşla gitmeyecek ama bir Şey arz edeceğim. Bugün öyle bir hoşgörü kullandık ki, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti ve onun getirdiği inkılaplar hatta şahsı adeta düşmanla karşılaşmıştır, bu mudur hoşgörü? Bunu bilhassa vurgulamak istiyorum.

Saygılar sunarım.

BASKAN - Teşekkür ederim.

PROF.DR. ÖMER LALİK - Efendim, beyefendinin söylediklerinde kendime bir soru algılayamadım; ama gerçekten su noktaya katılmak isterim. Bir kere tabiatıyla kişisel, toplumsal ve ulus çapındaki bir hoşgörüden söz edilecekse. Toplum ve ulus bir tüzelkişilik gibi bir varlıktır, sonuçta ulusun ve toplumun politikalarını kişiler yönlendirir. Tabiatıyla kişiler nasıl bir eğitim alacaklardır, tabii bu da tartışılmalı, maalesef biz, eğitim ve öğretimi birbirine karıştırırız. Bizim yaptığımız eğitim falan değildir, bizim yaptığımız öğretimdir. Biz, çocuklarımıza doğar bir şeyler öğretiriz, karşısında öğretmen olarak bizi bulurlar, sokağa çıkarlar, sokaktaki arkadaşları öğretmendir, iyi kötü onlardan bir şey öğrenirler, ilkokulda, ortaokulda, üniversiteye varıncaya kadar farklı hocalardan farklı şeyler öğrenirler, hatta çoğu zaman rastlarlar acaba hangi hocaya göre cevap versem derler. Yani böyle bir tutarsızlık vardır, eğitim bir süreçtir, doğumla başlar ölümle biter. Eğer siz, hoşgörülü bir toplum yaratmak istiyorsanız, doğumuna önyak olduğumuz çocuklarımızdan başlamamız lazım. Hepimizin çocuklarımızdan başlaması lazım. Eğer onlara akılcılığı aşılabilirsek, onlara demokrasi fikrini aşılabilirsek, aile içindeki demokrasiyi yaşatabilirsek, bunu topluma zaten verebiliriz. Tabiatıyla hoşgörü sonuçta

hoşgörüsüzlük paradoksu da yaratabilir. Yani hoşgörü göstere göstere hoşgörü kendisini katledebilir. Böylesi bir hoşgörü anlayışı anlamsızdır. O nedenle göstereceğimiz hoşgörünün paradoksal bir hoşgörü olmaması için davranmak gerekir.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Başka katkı ve soruları olan konuklarınız var mı?

Çok teşekkür ediyoruz Sayın Lalik.

PROF.DR. ÖMER LALİK - Ben teşekkür ederim.

BAŞKAN - Efendim çay arası veriyoruz on dakika.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

BAŞKAN : Dr. Ferhan OĞUZKAN

KONUŞMACI : Prof. Dr. Özcan KÖKNEL

BAŞKAN - Üçüncü oturumu açıyorum.

Sayın Özcan Köknel'i herhalde aramızda tanımayan kimse yok; yazıları, kitapları, konferanslarıyla eğitimcilerimizin yakından tanıdığı bir kişi. Ben, bununla beraber bir oturum başkanının zaman zaman yaptığı işlerden birini yapayım kısaca tanıtmaya çalışayım.Efendim, Özcan Bey, İstanbul Tıp Fakültesi mezunu sonra uzmanlık eğitimini, yani psikiyatri alanındaki eğitimini İsviçre ve İtalya'da yapmıştır, 1963'te İstanbul Üniversitesine katıldıktan sonra 1963'te doçent, 1969'da profesör olmuştur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Başkanlığında da bulunmuştur. 1990'da, bugün öğretim üyeliğine devam etmektedir. Başkan olup olmadığı hakkında bir fikrim yok, herhalde devam ediyor.

PROF.DR. ÖZCAN KÖKNEL - Evet, bir hafta daha devam ediyor, ondan sonra görevim emekli olarak bitiyor.

BAŞKAN - Efendim, hayırlı olsun diyelim.

Bu akademik çalışmaları yanında bir tıp mensubu olarak çok değerli hizmetleri var. Onu bizim takdir etmemiz de mümkün değil bir eğitimci olarak; ama eserleriyle daha geniş bir kamuoyu yaratmıştır ve daima okunan, istifade edilen bu eserler, hatta ikinci, üçüncü baskıları da yapılmıştır. Ben, bunlardan ufak bir kısmını tanıyayım. 1979'da Yunus Nadi Ödülünü kazanan Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları, daha önce 1971'de Türk Toplumunda Bugünün Gençliği, o da TRT ödülünü almıştır. 1983'te Sedat Simavi Vakfı Sağlık Bilimleri Ödülü kazanan Esrar Bağımlılığı, bundan sonraki tarihlerde de sırasıyla Kişilik, İnsanı Anlamak, Zorlanan İnsan,

Korkular ve Dolu Dolu Yaşamak adlı eserleriyle de hepimizi faydalandırmış ve bu konularda aydınlatmıştır.

Gördüğünüz gibi eğitimle yakından ilgili bu eserlerin çoğu, o bakımdan hem bir tıp adamı olarak, yani psikiyatri alanında çalışan, emeği geçmiş bir bilim adamı olarak, hem de gençlik sorunlarına, eğitimin çeşitli yönlerinden eğilen bir kimse olarak kendilerinin bugün tartıştığımız hoşgörü konusundaki düşüncelerinin ilginç olacağını önceden söyleyebilirim ve sözü uzatmadan kendilerine bırakıyorum.

Buyurun efendim.

PROF.DR.ÖZCAN KÖKNEL (I.Ü.Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) -

(Bildirisini sundu)

HOŞGÖRÜ'NÜN RUHSAL-TOPLUMSAL TEMELLERİ

Prof. Dr. Özcan KÖKNEL

Hoşgörünün (müsamaha) (tolerance) sözlük karşılığı başkalarını anlayışla karşılamak, onların değişik, farklı kişiliklerine, davranışlarına, tutumlarına, eylemlerine katlanabilmektir.

Başka bir deyişle, hoşgörü, insanların birbirinden ayrı, farklı duygu, düşünce, davranış, tutum, eylem biçimleri olabileceğini bilmek ve kabul etmektir.

Hoşgörü belirli sınırlar içinde insanı ve insanlığı anlamak, bilmek ve saygı duymaktır.

İnsan bir bütündür. Kişiliğini oluşturan öğeler arasında iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-hatalı ikilemi vardır.

İnsanın kişiliği bu ikilem arasındaki çatışmaların, çelişmelerin, sürtüşmelerin yarattığı kaygıdan kurtulmak için gösterdiği çabalar, seçtiği yollar, yöntemlerle gelişir, olgunlaşır.

Doğruyu, güzeli, iyiyi sevmek kolaydır. Ancak bu kavramlar çok kaypaktır. İnsandan insana, toplumdans topluma, gündend güne değişir. Başka bir deyişle bu kavramlar görelidir. Göreli olan kavramlarla başkalarını değerlendirmek insanı "bana göre" yanılığısına sürükler. Gereksiz yere benlikle başkaları arasında çatışma sürtüşme yaratır.

İnsanlar arası ilişkide hoşgörü sağlıklı iletişim kurulmasının ilk ve temel koşuludur.

Ruhbilim açısından hoşgörü duygu sezgisi (empati) (empathy) kavramıyla anlatılır. Duygu sezgisi, insanın kendisini başkalarının yerine koyması, onun duygularını düşüncelerini davranışlarını, tutumlarını eylemlerini anlamaya, tanımaya, yorumlamaya çalışmasıdır.

Duygu sezgisi, ruhbilim açısından hoşgörünün ilk ve temel ilkesidir.

İnsan doğanın bir parçasıdır. Doğal ortamda başka canlılarla birlikte yaşar. Başka canlılardan ayrı ve farklı olduğunun bilincindedir. Geçmişle gelecek arasında bağlantı kurar. Düşünür, düşüncesini simgelerle anlatır. İçinde yaşadığı doğal ve toplumsal ortamı aklı ile algılar, anlar, yorumlar. Duyguların ötesinde imgeleme ve tasarım gücüyle yeni dünyalar kurar.

Canlılar arasında, akıllı olan tek varlık insandır. İnsana insanca nitelikler kazandırır. İnsanın varoluşunu sağlayan akıl aynı zamanda varoluşundan kaynaklanan çatışmaları, çelişmeleri çözmek zorundadır.

İnsanlık tarihini akıl yaratmıştır. İnsan aklının yardımıyla kendisine özgü bir dünya oluşturur.

İnsanın varoluşu ile ilgili en önemli ve temel çatışma, çelişki yaşamla ölüm arasında olmaktadır.

İnsan, yaşamı süresinde, bireysel ve toplumsal yaşantısı arasında çatışma ve çelişme yaşar.

İnsanın varoluşu ile yokoluşu bireysel çatışma ve çelişki

lişmenin temelini oluşturur. Başka bir deyişle, insanın temel çatışması ve çelişkisi yaşama-ölüm arasındadır.

Yaşama ve ölüm bütün canlılarda ortak olan doğal ve evrensel içgüdü olarak kabul edilir.

Bütün canlılar için ölüm bir gerçektir. Ölüm yaşamın tam karşısıdır. Bütün canlılar, bu gerçeği kabul eder. Bu gerçeğe boyun eğer.

Doğal olarak, canlının yaşaması, varolması, varlığını sürdürmesi yaşama içgüdüsünden kaynaklanan davranışlarla ölüme karşı çıkmasıdır.

Canlının yaşamı yaşama içgüdüsünün ölüm içgüdüsüne karşı kazandığı zaferle sürer.

Yaşama içgüdüsünden kaynaklanan davranışlar, insanın duygulanım alanına, ruhsal yapısına ilgi, sevgi, neşe, sevinç, umut gibi mutluluk veren duygu durumlarıyla yansır.

Ölüm içgüdüsünden kaynaklanan davranışlar, insanın duygulanım alanına ruhsal yapısına endişe kaygı, korku, kızgınlık, öfke, kıskançlık, kin, nefret gibi elem veren duygu durumlarıyla yansır.

Birbirine karşıt olan, yaşama ve ölüm içgüdülerinden kaynaklanan bu duygu durumlarının birleşip bütünleşmesi yaşamın temelini oluşturur.

Yaşamın bu temel gerçeği ilk kez M.Ö. 6. yüzyılda Çin'de yaşayan Lao-Tse'nin kurduğu Tao dininde yer almıştır. Tao dini, gece-gündüz, yaş-kız, sıcak-soğuk, ışık-karanlık, kadın-erkek, doğru-hatalı, iyi-kötü, güzel-çirkin, olumlu-olumsuz, etkin-edilgen ve yaşama-ölüm gib birbirine karşıt olan kav-

ramların birleşip bütünleşmesinin doğanın ve insanın yaşamının temelini oluşturduğu görüşünü kabul etmiştir.

Bu görüşe göre: huzur ve mutluluk yaşamın amacı olarak görülmüş, bu amaca ulaşmak için bilgi ön koşul olarak ileri sürülmüştür.

Kısaca, bilgi insanın öğrendikleridir. İnsan geçmişte öğrendiklerini araç olarak kullanmasını bilirse gelecekte huzurlu ve mutlu olma amacına erişebilir.

Süt çocuğuyla, doğal ve toplumsal ortam, annesi, babası, başkaları arasında sürekli iletişim ve etkileşim vardır. Bu iletişim ve etkileşim sürdükçe bir yandan, çocuğun benliği gelişir; benlikle, başkaları, çevre birbirinden ayrılır; öte yandan hoş olan ve olmayan ya da haz ve elem veren imgeler, yaşantı izleri (memory trace), anı adaları (memory islands) oluşur.

Böylece, çocuğun ruhsal yapısında, duygu dünyasında, iç ve dış dünyadan gelen uyaranlar iyi ya da kötü izler bırakır. Bu izler kişilere, nesnelere, olaylara ilişkin bilgi ve duygu yüklerini taşır. Taşıdıkları duygu yüküne göre bir bölümü depolanıp saklanır.

İyi ve kötü izler zamanla, doğru-hatalı, güzel-çirkin, olumlu-olumsuz, etkin-edilgen gibi iki yönlü kavramlara doğru gelişir.

Görüldüğü gibi doğruyu-hatalıdan, güzeli-çirkinden, iyiyi-kötüden, olumluyu-olumsuzdan, etkin-edilgenden ayırmanın temelleri bebeklik, çocukluk çağlarında atılıyor. Başka bir deyişle, değer yargılarının tohumu bebeklik, çocukluk çağında

atılıyor. Bu tohumların gelişip olgunlaşması iyi ürün verebilmesi için çocuğun içinde yaşadığı ortamda bulunan kendisi için önemli olan insanların da doğru, güzel, iyi olumlu, etkin biçimde davranması gereklidir.

Doğumdan ölüme insanın yaşamında değişik çağlar vardır. Her çağın kendisine özgü, bedensel, ruhsal, toplumsal özellikleri sözkonusudur.

Çocuğun ve gencin gelişme ve olgunlaşma süreci içinde bu çağlar birbirini izler. Ancak, birbirinden kesin sınırlarla ayrılamaz.

Her çağın kendisine özgü temel çekirdek çalışması ve çekişmesi olup, yaşam süreci içinde bunların çözümü gereklidir.

Bu süreç bedensel gelişmeye koşut olarak çalışır. Belirli denge, düzen, uyum, sıra ve zaman içinde, insanla toplum arasında çatışma ve çelişmeler ortaya çıkar. Çağa özgü gereksinimlerin, amaçların, beklentilerin, duygu ve düşüncelerin, toplumsal durumun, rolün, yerin, görevin sorunların yarattığı bunalımlı dönüm noktalarını (crisis) oluşturur.

İnsanın huzuru ve mutluluğu bunların aşılmasına, çözümlüne bağlıdır.

Çatışma ve çelişmelerin yarattığı bunalımlı dönüm noktalarının aşılmasında, çözümünde, doğru, güzel, iyi olumlu, etkin ya da bunların tersi olan hatalı, çirkin, kötü, olumsuz, edilgen davranış kalıpları kaybolmaz, silinip gitmez. Bunlardan iz kalır.

Böylece, insanın belirli çağlarda edindiği, kazandığı, davranış kalıplarından doğru, güzel, iyi olumlu, etkin olanlarla olmayanlar arasında bir oran oluşur.

İnsanın hoşgörülü olması, başkalarının kendisinden farklı duygusu düşüncesi, davranışı, tutumu, eylemi olabileceğini kabul etmesi, başka bir deyişle, insana saygılı olması, bu oranın, insanın doğasında bulunan yaşama içgüdülerinden kaynaklanan davranışlar yönünde olmasına bağlıdır.

Böylece, doğruluk, güzellik, iyilik, olumluluk, etkinlik bir ahlak sistemi olarak yerleşir. Bütün davranışları güdüleyen temel gücü oluşturur. Aksi davranışlar "vicdan azabı" yaratır.

Böyle bir ahlak sistemini geliştirmek için, ailenin, annenin, babanın, yakın ve uzak çevrenin toplumun çocuğa ve gence aktaracağı davranış kalıplarını, örnekleri (norm) seçmesi gereklidir.

Anneden, babadan, aileden yakın ve uzak çevreden çocuğa gence aktarılan doğru, güzel, iyi olumlu, davranış kalıplarının benimsenmesi, etkili ve kalıcı olması için sevgi ile teriyle birlikte verilmesi gereklidir.

Burada sözkonusu olan sevgi, küçük bir hoşlanmadan en büyük aşka kadar bütün sevgileri kapsamı içine alan belirsiz ve karmaşık bir sözcük değildir.

Bu sevgi sözcüğünün kapsamında, bilgi, ilgi, saygı ve sorumluluk kavramları yer alır. Bu kavramları içeren sevgi, çocuğun, gencin, doğru güzel, iyi, olumlu davranışları benimsemesini, kendisini başkalarını anlamasını, tanımmasını

sağlar. İnsanın gelişmesine, olgunlaşmasına, kendisini varlamasına katkıda bulunur.

Bir cümleyle bu insana değer veren, hoşgörülü olmasını sağlayan yaratıcı sevgidir.

Çocuk ve genç, annenin, babanın, ailenin, yakın ve uzak çevrenin toplumun oluşturduğu anlayış içinde, ilgi ve sevgi ortamında, onların yaratıcı sevgisi ve denetimiyle toplumsallaşır. Kendisine aktarılan doğru, güzel, iyi olumlu davranış kalıplarını benimser ve kullanır. Hoşgörülü olur. Kendisine güven duyar. Benlik saygısı artar.

Çocuğun gencin hoşgörülü olması için önce onları hoşgörülü yaklaşım içinde anlamak, yorumlamak gereklidir.

Çocuğu, genci anlamamanın, yorumlamamanın temeli onları dinlemektir.

Çocuğa hoşgörü göstermek için onun konuşmasını kesmemek, onu dinlemek gereklidir.

Çocuğun konuşmasına engel olmayan, ona yardımcı olan dinleme davranışlarının başında susup çocuğu dinlemek gelir. Çocuğu duygu sezgisi ile anlamaya çalışarak, art niyetsiz, ön yargısız, duygu ve düşüncelerini paylaşarak, paylaşmayı gösteren iletiler vererek dinlemek anne-babayla çocuk arasında istenilen hoşgörü ortamını yaratır.

Genellikle anne-babalar çocuğa hoşgörülü davrandıklarını, anlayıp dinlediklerini sanırlar. Oysa, çocuk konuşurken, emir verme, hatırlatma, uyarma, öğüt verme, ad takma, alaya alma tanı koyma, soruşturma, aşırı güven verme, suçlama, tartışma gibi engellerle çocuğun konuşmasını keserler. Onu dinlemezler. Kendi bildiklerini okurlar.

Çocuğun konuşmasını engelleyen örnekler vermek istiyorum.

Ad takma : Geri zekalı, kara kız, sırik, şişko, serseri, şmarık

Alaya alma : Seni vali yapalım. Başbakan olunca bunları söylersin.

Ders verme : Bu senin işin, doğru dürüst düşünseydin. Böyle yapmamalıydın.

Emir verme : Böyle yap! Otur!, böyle yapmak zorundasın!

Öğüt verme : Ben olsam, sana şunu önermek istiyorum. Doğruyu düşünmek için...

Övgü : Bu işi senden başka kimse yapamaz. Sen doğrusunu bilirsin, öğretmen yanılmış.

Suçlama : Senin aklın ermez. Sen beceremezsin.

Soruşturma : Neden yaptın? Nereye sordun?

Tartışma : Hep hatalı davranıyorsun.

Tanı koyma : Dikkatin dağınık, dinlemiyorsun, yorgunsun.

Uyarma : Sınıfı geçmezsen, karışmam. Başına gelecekleri düşün...

Aşırı güven verme : Aldırma, boşver, üzerinde durma.

Çocuğu, genci dinlemesini bilen anne-baba, aile onun hoşgörülü olmasını sağlar.

Anne-babanın ailenin yakın ve uzak çevrenin toplumun, çocuğa gence gösterdikleri hoşgörünün kendisine, baş-

kalarına karşı, çirkin, hatalı, kötü, olumsuz davranışlarla sınırlanır.

Çocuğa, gence karşı aşırı hoşgörölü davranmak, aşırı biçimde koruyup kollamak üstüne düşmek onların bencil, bağımlı olmasına, başarısızlığına ve uyumsuzluğuna yol açar.

Toplumsallaşma : İnsanın içinde yaşadığı toplumla birleşip bütünleşmesi ortak toplumsal davranış kalıplarını benimsemesi ve topluma uyum sağlaması sürecine toplumsallaşma denir.

Çocukluk çağında başlayan gençlik çağında hızlanan, erişkinlik çağından sonra hızı azalan toplumsallaşma ödül-ceza gibi toplumsal öğrenmeyi sağlayan yaptırımlarla gerçekleşir.

Toplumsallaşma süreci içinde insan ortak toplumsal davranış kalıplarını belirli ilkeleri ve kuralları öğrenir. Bireysel amaçlarıyla toplumsal amaçlar arasında bağlantı kurar. Ortak değerleri benimser. Bireysel becerisi, yetisi, yeteneği doğrultusunda rol ve yer kazanır. Durumunu korumak için çaba harcar.

Toplumsallaşma, bireyin topluma uygun davranmasını sağlar. Bireyin davranışlarına biçim ve renk katar. Bireysel davranışları toplumsal açıdan bastırır, dengeler, düzenler, denetler, engeller, erteler, etkiler. Başka bir deyişle, toplumsallaşma, toplumun varlığını koruması ve sürdürmesi amacıyla zorunludur.

Sözkonusu ilkeler ve kurallar toplumsal olarak benimsenmiş ortak davranış kalıplarından, örneklerden, modellerden (norm) kaynaklanır. Bunlar, önem sırasıyla, top-

lumun içinde bulunduğu hukuk sistemi, din, gelenek, görenek, töre, alışlagelen davranış, adet, ahlak gibi temel toplumsal kurumlar ve kuruluşlar içinde bulunan ortak davranış kalıplarıdır.

Bu kurumlar değer sistemleri içinde doğru, güzel, iyi olumlu, etkin davranışları ödüllendirir, aksi davranışları cezalandırır. Böylece insanların toplumla birleşip bütünleşmesini sağlar.

Bu nedenle, toplumsal kurumların değer sistemleri içinde doğru, güzel, iyi, olumlu etkin davranışları destekleyen ödüllendiren yaklaşımın bulunması gereklidir. Başka bir deyişle, insanların hoşgörülü olması için önce toplumsal kurumlar insanları hoşgörüyü kucaklamalıdır. Bilindiği gibi, özellikle geleneksel toplum kesimlerinde yaşayan insanların temel toplumsal kurumların ilkelerine, kurallarına, değerlerine uydukları ölçüde toplum tarafından kabul edilir, toplumla birleşip bütünleşirler.

Temel toplumsal kurumlarda hoşgörüyü artıran, pekiştiren davranış kalıplarının etkinliğinin artması, yayılması; aksinin kaybolması, silinmesi gereklidir.

Gelenek, görenek, töre, din gibi temel toplumsal kurumların hoşgörü içinde doğruyu güzeli, iyiyi olumluyu arayıp bulmaları, bireysel ve toplumsal ilişkileri bu doğrultuda düzenlemeler yapmalıdır.

Başka bir deyişle temel toplumsal kurumlar ve yapılar insana, insanlığa hoşgörüyle bakmalıdır. İnsana ve insanlığa değer veren, insanın ve insanlığı değerlerini arayan, bulan, ortaya çıkaran, yücelten bir yaklaşım içinde olmalıdır.

Böylece insana ve insanlığa değer veren hoşgörüyü dayanan davranış kalıplarının gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan toplumsal ortam hazırlanmış olur.

Böylece insan; ilgisizlik ve sevgisizliğe karşı ilgi ve sevgiyi, güvensizliğe karşı güveni, bağımlılığa karşı özerkliği, edilginliğe karşı etkinliği, aşağılık duygusuna karşı girişimciliği, silik kişilik yapısına karşı güçlü kişiliği, bireyselliğe karşı toplumsal dayanışmayı; tembelliğe karşı çalışma, çaba ve üreticiliği etkin üstün davranış kalıbı olarak kabul ederse hoşgörülü olur.

TARTIŞMA

BASKAN - Sayın Köknel'e bu güzel konuşması için çok teşekkür ederiz.

Efendim, bir soru almak istiyorum biçimsel olarak tartışma yapmadan oturumu kapatmayayım diye, bir kısa soruya müsaade edeceğim. Çünkü Sayın Köknel, söyleyemediği, yarım kalan noktaları aydınlatma imkânı bulacak; ama yarın şu veya bu nedenle gelemeyecek durumda bir arkadaşımız çok önemli bir soru sormak isterse ona söz vereceğim.

Buyurun.

Panele bekliyoruz.

Saat 14.15'te toplanmak üzere üçüncü oturumu kapatıyorum.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

BASKAN : Prof. Dr. Bekir ONUR

KONUŞMACI : Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK

BAŞKAN - Efendim, Dördüncü Oturumu baŐlatıyorum.

Sayın İpek Gürkaynak, Eğitimde Hoşgörü konusundaki bildirisini verecek. Kendilerini kürsüye davet ediyorum.

PROF.DR.İPEK GÜRKAYNAK (A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) -

(Bildirisini sundu)

EĞİTİMDE HOŞGÖRÜ*

Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK

Toplantının sabahki bölümünde hoşgörünün ne olduğu, ne olmadığı, çeşitli tanımları, toleranstan farkları vb. gibi temel konular açıklandı, vurgulandı, tartışıldı. Kaçınılmaz olarak, konuşmacılar işin eğitim boyutuna da değindiler. Başka türlü de olamazdı. Hernekadar hoşgörünün farklı boyutları farklı konuşmacılar tarafından ele alınıyorsa da, bunların sınırlarını kalın çizgilerle belirlemek ve bu sınırların içinde kalmak olanaksız. Gereksiz de. Bunları söyleyerek kendime de bir özür oluşturuyorum, zira ben de eğitimde hoşgörü konusuna girerken birkaç genel soru ve görüşle işe başlamak istiyorum:

Enis Batur (Cumhuriyet, 15.10.1995) soruyor: "Her davranışa, jeste, edime yansız biçimde yaklaşmak bir hoşgörü işareti midir?" Bazen bir soruda da şu olabilir: Değer yargılarından uzak, tümünden nesnel ve yansız olmak istendik midir ve eğer öyleyse bu, hoşgörünün, demokrasinin, barışın eğitiminin yapılamayacağı, bunların içeriğinin olmadığı, yalnızca birer süreç oldukları anlamına mı gelir? (Shanker, 1995).

Bir başka açıdan da bakalım konuya: Gruplararası ilişkilerde genelde iki temel norm olduğuna ilişkin bulgular var elimizde. Bunlardan biri ayrımcılık, diğeri de hakçalık. Ay-

---

* Türk Eğitim Derneği'nin 29-30 Kasım 1995 tarihlerinde yapılan "HOŞGÖRÜ ve EĞİTİM" konulu bilimsel toplantısında sunulmuş olan bildirdir. Bu bildirin kimi bölümleri, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı'nda (1995) sunulmuş ve aynı adlı kitapta yer almıştır.

rımcılık, toplumsal kıyaslama ve bunun sonucundaki olumlu grupıçi kimlik gereksinmesini doyurabilme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkıyor. Özellikle, kendini "kurban taraf", "ezilen taraf", "zayıf taraf" olarak görenlerin, bağımsızlık ve bireysel kimlik edinmek için ayrımcılığa yönelebildikleri görülüyor. Hakçalık ise ahlak gelişimine ve törel yargılara bağılı olarak ortaya çıkıyor. Araştırmalara daha sık konu olan, hakçalık değil, ayrımcılık (Branthwaite, Doyle ve Lightbown, 1979). Benzer biçimde, sosyal psikolojide uzun yıllar, hoşgörü, esneklik vb. kavramlar değil, önyargı, kalıpyargı vb. kavramlar üzerinde durulmuş, dünyayı kategorize etmenin yaşamı basitleştirdiği, düzenli ve anlaşılır kıldığı, bu nedenle de kalıpyargıların ve onun doğurgusu olan önyargının kaçınılmaz olduğu varsayılmıştır (Billig, 1985; Snyder ve ark., 1977; Kinder ve Sears, 1981; Cantwell, 1990).

Bu geçisten sonra, hoşgörü kavramının çeşitli değişkenlerle ilişkisine bakılan araştırmalara yönelelim ve başta sorduğumuz sorulara yanıt bulmaya çalışalım.

Hoşgörü, "toplumsal ve kültürel farklılaşma ile temas" ile ilişkilendiren görüşler var. Yabancı olandan kaygılandığımız, ürktüğümüz, korktuğumuz savından kalkarak, farklılıkları tanır, onlarla içiçe olursak, hoşgörü olmanın kolaylaşacağı öne sürülüyor. O nedenle de, Amerika Birleşik Devletleri'nde, kimi Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde, farklılık eğitimi (diversity training) genel adı altında dersler veriliyor, çalışma grupları, atölyeler düzenleniyor; aynı amaçla, drama grupları kuruluyor.

Eğitim, yaş gibi toplumsal/demografik değişkenlerin ya da kendine saygı, yetkecilik, benmerkezlilik gibi psikolojik de-

ğişkenlerin bağımsız değişken olarak ele alınıp, bunları, "siyasal hoşgörü" gibi kavramlarla ilişkilerine bakılan çok sayıda araştırma var. Demografik değişkenlere ilişkin bulgular çeşitli. Biraz bakalım bunlara: Önce eğitim: Eğitimin bireyi farklı fikirlere ve kişilere daha açık ve bireyin onlarla karşılaşma olasılığını daha yüksek hale getirdiğini öne süren araştırmalar var (Bobo ve Licari, 1989; Aronson, 1995; Muller ve Seligson, 1994; Sullivan ve ark., 1981; Wilson, 1994; Smith, 1985). Bir başka anlatımla, kişi, fikirlerin serbestçe alınıp verilebilmesinin gerekli olduğunu, farklı olmanın da mutiaka kötü, olumsuz ya da tehlikeli olmadığını öğreniyor eğitim süreci içinde. Kimisine göre de, eğitim düzeyi yüksek olan kişiler, olmayanlara görece, aslında daha hoşgörlü değiller; yalnızca, bu kişiler, toplumun kabır edeceği tepkileri vermeyi -yani, hoşgörlü imis gibi davranmayı- öğrenmiş oluyorlar eğitim süreci içinde.

Tüm bunlara karşılık, kimi araştırmalar, eğitimin hoşgörü üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını, ya da, eğitim düzeyi ile hoşgörlü olma arasında bir ilişki olmadığını gösteriyor. O zaman denebilir ki, yurttaşlık bilgisi dersleri ile, bilissel süreçlerle uğraşarak hoşgörü açısından bir yere varmak zor. Önemli olan, yetiştirme ve toplumsallaştırmada özen göstermek, model oluşturmak.

Gerçekten de kişilerarası şiddetin en belirgin belirleyicisinin (özellikle erkek) çocukları, toplumsallaştırılmasında saldırganlığa verilen, yer ya da gösterilen hoşgörü olduğunu gösteren çalışmalar var.

Diğer bir deyişle, aile içinde, okul içinde, toplum içinde, demokrasi ve hoşgörü modelleri oluşturabiliyor muyuz? Ev-

lerimizin, okullarımızın genel atmosferi, hoşgörü, saygı, güven, sevecenlik, demokratik tutum mu yansıtıyor, tehdit, korku, şiddet mi?

Gelelim yaş konusuna: Genel sonuç, yaşla hoşgörü arasında olumsuz bir korelasyonun varlığı. Deniliyor ki, insanlar yaşlandıkça varolan tutumlarına katı bir biçimde bağlanıyorlar ve dolayısıyla tutum değişimi zorlaşıyor. Böylece de hoşgörü düşüyor. Buna, "artan inatçılık" (benim deyimimle "yerinde sayarlık") denencesi deniyor. Kimi araştırmalar bu denenceyi doğruluyor. Bu araştırmalar 60-65 yaşlarından başlayarak ikinci bir hoşgörülük döneminin ortaya çıktığını da buluyorlar.

Yaş ve hoşgörü ilişkisi konusunda ikinci bir denence, "yaşamboyu açıklık/esneklik". Buna göre insanların yaşlandıkça katılaşmaları değil, tersine, artan deneyimlerden kaynaklanan bir esneklik kazanmaları bekleniyor. Sonuçları bu denenceyi doğrulayan araştırma sayısı 2-3'ü geçmiyor.

Araştırmalarda doğrulanma oranı en yüksek olan, "etkiye açık yıllar" denencesi. Yani, aşağı yukarı 25 yaşındaki kişilerin, hoşgörü düzeylerini artırıcı etki yapabilecek olan farklı deneyimlere açık olmaları, ondan sonra da kendilerini dış etkilere kapamaları söz konusu oluyor (Krosnick ve Alwin, 1989).

Şuna da değinilmeli ki, yaşlı kuşakların genç kuşaklara göre daha az hoşgörülü olduğu bulgusu, genç kuşakların daha eğitilmiş olmalarından da kaynaklanıyor olabilir. Kuşkusuz, eğer eğitim düzeyi ile hoşgörü düzeyi arasında olumlu korelasyon olduğunu öne süren görüş doğru ise geçerli olacaktır bu sav.

Biraz da psikolojik değişkenlere bakalım: Kendinin farkında olma, kendini ifade edebilme ve kendilik değeri, hoşgörü ile ilişkisi saptanmış olgular. Kendinin farkında olma, kişinin kendine ve başkalarına duyarlı olmasını, kendini ve başkalarını kabul edebilmesini, kendi yanlılıklarının, beklentilerinin, önyargılarının farkında olmasını ve bunların dışına çıkabilme çabasını beraberinde getiriyor.

Kendini ifade edebilme, bir yandan iyi iletişim becerilerine sahip olmaya bir yandan da duygudaşlığa -yani kısaca tanımlanırsa, kendini öteki kişinin yerine koyup onun duygularını ve düşüncelerini anlayabilmeye- dayanıyor. Böylece de, başkaları ile birlikte çalışabilme, sorun çözme becerilerine önem verme gibi olguları doğuruyor.

Gelelim özsaygı ve kendilik değerine. Araştırmalar düşük hoşgörünün düşük özsaygı ile elele gittiğini gösteriyor. Bunu şöyle yorumlamak olası: Düşük özsaygının toplumsal öğrenme sürecini ve toplumsal değerleri öğrenme güdüsünü kösteklediğini biliyoruz. Bu durumda, toplumda geçerli değer ya da norm hoşgörü olduğu zaman bile, düşük özsaygıya sahip kişilerin bu soyut kavramı öğrenememeleri doğal.

Dahası, "sen çok değerlisin" demek kişinin kendilik değeri edinmesine yolaçmıyor. Değer verildiğini hissetmeli; dikkat, kabul, onay, saygı görmeli. Kendilik değeri, kendi hakkında iyi duygulara sahip olmaktan öte birşey; yaşamının ve varlığının değerli olduğunu, başkaları için de anlam taşıdığını bilmek bu.

Hoşgörü ile ilişkisi açısından araştırılmış olan bir başka psikolojik değişken de, yetkecilik. Yetkeci kişilik yapısı, bo-

yuneğmeyi, dış gruplara saldırganlığı, katı ve önyargılı düşünce yapısını, belirsizlik hoşgörüsüzlüğünü, öteki kişilere güvensizliği beraberinde getiriyor. Böyle bir yapıda, hoşgörü aramak olası mı?

Benmerkezli kişiler de, duygudaşlık yetileri düşük, enerjilerinin çoğunu kişisel ve temel gereksinmelerini karşılamaya yöneltten, bu nedenlerle de hoşgörü gibi soyut kavram ve fikirler ilgi alanlarının dışında kalan kişilerdir; zira bunlar, somut, hemenliği olan, anlık erekler peşindedirler. Bu sav doğru ise, Maslow'un gereksinimler hiyerarsisinin üst basamaklarına çıkıldıkça hoşgörü düzeyi artmalı. Gerçekten de, araştırmalar bu sonucu ortaya koyuyor (Mueller, 1988; Sullivan ve Marcus, 1988).

Yukarıda sözü edilen ve kimi başka psikolojik ya da kişilikle ilgili değişkenleri, "psikolojik güvence" adı altında toplayan bir araştırmada da bunlarla hoşgörü arasında güçlü bir olumlu ilişki bulunuyor. Diğer bir deyişle, kişi, fark yaratabileceğine, siyasal kararları etkileyebileceğine, öteki kişilerin güvenilir olduğuna inanç geliştirebiliyor. Kuşkusuz, bu olguyu eğitim bağlamında ele aldığımız zaman gözardı edilmemesi gereken bir başka olgu var: Öğretmen de, toplumsal konuları gündeme getirmekten ve öğrenciyi düşündürüp tartıştırmaktan çekinmemeli, kendini bunları yapabilecek kadar güvencede hissetmeli.

Özetlersek: İnsanlar, toplumsal/siyasal açıdan karmaşık bir çevre içinde yaşayabilmeye hazır olma -psikolojik olarak hazır olma- konusunda birbirlerinden farklılar. Psikolojik değişkenler toplamı, kişinin, gerçeklerle ve toplumsal deneyimlerle yüzyüze gelme; bunları yaşama; değişen karmaşık

ve tehdit edici bir dünya ile başa çıkma yetenekleri ile bağlantılı. Bu yüzyüze gelme ve başa çıkma işlevini yerine getiremeyenler, hoşgörüsüz olmak yoluyla kendilerini ve kendi dünyalarını koruma çabasına giriyorlar.

Çeşitli araştırmalarda ele alınan değişkenlerden biri de tehdit unsuru (Green ve Waxman, 1987). Özellikle düşük eğitim düzeylerinde, kişilerin, tehdit hissedince, tehdit algılayınca, hoşgörüsüzleştikleri bulunuyor. Kuşkusuz bu bulgu, tehdit unsuru olmadığı anda hoşgörünün varolacağını göstermiyor. Gösterse idi, 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan toplumsal uzaklık araştırmalarında, aralarında Türklerin de olduğu bir dizi ulusa ve ırka yöneltilen önyargıları hoşgörüsüzlüğü, ya da Dünya Değerler Araştırması'nda, ülkemiz insanının, aralarında "başka ırktan olanlar"ın da bulunduğu bir dizi insan grubu ile komşu olmak istemeyişini nasıl açıklardık?

Dahası, tehdit algısı ile hoşgörü arasındaki olumsuz ilişkinin tersine işlediğini, yani tehdit algıladığımız zaman hoşgörümüzü yitirmek yerine, zaten hoşgörüsüz ve önyargılı isek, tehdit altında olduğumuz, "düşman"larla sarılı olduğumuz duygusuna kapıldığımızı, ya da bunları, saldırganlığımızı mantığa bürüme amacıyla öne sürdüğümüzü savlayan görüşler de var.

Tüm bu karışık ve çelişkili bulguların içinden nasıl çıkacağız? Bunları nasıl bir mantık ve yorum çerçevesine oturtacağız? Benim önerim şu: Bunu yapmaya kalkışmayalım bile. Zira önemli olan o değil. Peki bana kalırsa önemli olan ne?

Toplumsal sorumluluk bilinci diye bir kavram var, çok önemsedim. Kişinin toplumsal sorunlara ilişkin olarak bireysel sorumluluk duyması ve duyduğu bu sorumluluğun gereklerini yerine getirme çabası içine girmesi. Başka kavramlar, başka olgular da var önemsedim ve aktarılabilmesine -öğretilmesine demek istemiyorum- aktarılabilmesine değer verdiğim. Neler bu kavramlar ve olgular?

Demokrasi, barış, çatışmaların/uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi, işbirliği, katılım, örgütlenme ve grup içinde karar verme, duygudaşlık, iletişim becerilerine -etkili dinleme dahil- sahip olma, sivil toplum tutumları geliştirme, hak ve sorumluluklara sahip çıkabilme, esneklik, vb. Düşünüyorum ki, işte bunların aktarılması başarılabilirse, bunlar için gerekli olan beceriler eğitim süreci içinde verilebilirse, ders kitaplarındaki düşmanlık tohumları ayıklanabilirse, eğitim ortamları öğrenci için model oluşturacak biçimde yapılandırılabilirse (McGee Banks, 1993), işte o zaman, "hoşgörü" adını verdiğimiz, ama tanımında, sınırlarında ve içeriğinde anlaşmakta güçlük çektiğimiz olgunun tartışılması önemini yitirecektir, zira "insan" insanlar yetiştirilmesi başarmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aronson, D. (1995). The inside story. *Teaching Tolerance*, 4 (1), 22-43.
- Batur, E. (1995, 15 Ekim). Taksid. *Cumhuriyet*.
- Billig, M. (1985). Prejudice, categorization and particularization: From a perceptual to a rhetorical approach. *European Journal of Social Psychology*, 15, 79-103.

- Bobo, L. ve Licari, F.C. (1989). Education and political tolerance: Testing the effects of cognitive sophistication and target group affect. *Public Opinion Quarterly*, 53, 285-308.
- Branthwaite, A. Doyle, S. ve Lightbown, N. (1979). The balance between fairness and discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 9, 149-163.
- Cantwell, R. (1990). On stereotype. *New England Review*, Winter, 53-78.
- Green, D.P. ve Waxman, LbM. (1987). Direct threat and political tolerance: An experimental analysis of the tolerance of blacks toward racists. *Public Opinion Quarterly*, 51, 149-165.
- Gürkaynak, İ. (1995). Farklı boyutları ile hoşgörü. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, Ankara : A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi yayını.
- Kinder, D.R. ve Sears, D.O. (1981). Prejudice and politics. Symbolic racism versus radical threats to the good life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40 (3), 414-431.
- Krosnick, J.A. ve Alwin, D.F. (1989). Aging and susceptibility to attitude change. *Journal of Personality and social Psychology*, 57(3), 416-425.
- McGee Banks, C.A. (1993). Restructuring schools for equity. *Phi. Delta Kappan*, 75, 42-48.
- Mueller, J. (1988). Trends in political tolerance. *Public Opinion Quarterly*, 52, 1-25.
- Muller, E.N. ve Seligson, M.A. (1994). Civic culture and democracy: The question of causal relationships. *American Political Science Review*, 88, 635-652.
- Shanker, A. (1995). Education and democratic citizenship: Where we stand. *American Federation of Teachers* (Ayrı basım).

- Smith, A.W. (1985). Cohorts, education and the evolution of tolerance. *Social Science Research*, 14, 205-225.
- Snyder, M., Tanke, E.D. ve Berscheid, E. (1977). Social perception and interpersonal behavior: On the self-fulfilling nature of social stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(9), 656-666.
- Sullivan, J.L., Marcus, G.E., Feldman, S. ve Piereson, J.E. (1981). The sources of political tolerance: A multivariate analysis. *American Political Science Review*, 75, 92-106.
- Sullivan, J.L. ve Marcus, G.E. (1988). A note on "trends in political tolerance". *Public Opinion Quarterly*, 52, 26-32.
- Wilson, T.C. (1994). Trends in tolerance toward rightist and leftist groups. 1976-1988. *Public Opinion Quarterly*, 58, 539-556.

TARTIŞMA

BASKAN - Gerçekten ilginç olan konuşmasından dolayı ben de kendi adıma teşekkür ediyorum. Şimdi, kalan süremiz 10 dakika bu süreyi iyi değerlendirmek üzere varsa kısa sorularla lütfen oturumu sürdürürelim.

Buyurun Sayın Özoğlu

PROF.DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Ben de teşekkürle başlıyorum.

Üç tane cümleli üç sorum var. Bir, hoşgörölü olmayla disiplinli olmak acaba ilişkili mi veya değil mi? İkincisi, galiba, sağlıkçı değilim ama sağlıkta önemli bir konu var. Bazı yaralara buz koyuyorlar. Acaba bazı davranışlarda buz gibi davranmak gerekiyor mu? Üçüncüsü, geliştirdiğimiz rol modeliyle kalıp davranış acaba oluşur mu? Böyle bir tehlikesi var mı yok mu?

Teşekkür ediyorum.

PROF.DR. İPEK GÜRKAYNAK - Sayın Özoğlu, son sorudan başlayacağım diyemeyeceğim, son soruyu pek anlayamadım, baştan başlayayım ben yine, genellikle konuşmacılar son sorudan başlarlar ama.

Şimdi, elime kalemi alana kadar birinci sorunuzu sormuştunuz, şimdi, disiplin kavramıyla hoşgörü arasında birbirini dışlayan bir ilişki hiçbir şekilde yok. Yani, yaşamında burada disiplin derken dayak ve ceza türü şeyi kastetmiş olduğunuzdan hareket ederek söylüyorum tabii; disiplin, yaşamında başka insanlarla olan ilişkisinde, profesyonel yaşamında belli bir disipline sahip olmak yani bir tür etikle be-

raber giden bir disiplin anlayışı ile bakıldığı zaman disiplinin hiçbir şekilde hoşgörüye aykırı olan bir tarafı yok. Tam tersine, sabah burada söylendi diye bu tür şeylere girmedim, dendi ki, sanıyorum Sayın Köknel'di söyleyen, dedi ki, çocuk her istediğini yapsın demek değil, çocuğa hoşgörülü davranmak dedi. Gerçekten de tam tersine olduğu da söylenebilir. Yani ne kadar karşınızdaki gence, çocuğa saygı duyuyorsanız, ona insan olarak saygı duyuyorsanız, ki sabahtan beri hoşgörü budur işte diyoruz, o kadar onun ne olduğunu bileceği bir disipline sahip olmasını olanaklı kılarırsınız, ikisi birbirini besleyen kavramlardır benim için. Soru eğer bu idiyse.

Geliyoruz ikincisine. Şimdi yaralara buz koyuyorlar, bazı davranışlara da buz gibi yaklaşmak gerekiyor mu? Ben, ben olarak, burada bilim insanı ya da sosyal psikolog olarak değil, ben İpek Gürkaynak olarak birtakım davranışlara çok buz gibi yaklaşmak kesinlikle gerektiğini inanıyorum.

Şimdi, geliyoruz üçüncüsüne. Rol modeli kalıp davranışlara dediniz yol açar mı? Bununla acaba şunu mu kast ediyorsunuz; yani gerçekten emin değilim, yanlış bir yanıt vermek istemem. O zaman ben canımın istediği gibi yorumlar canımın istediği gibi yanıtlarım. Söyle bir şey kast ediyorsanız çok önemli bir noktaya değiniyorsunuz. Ben, evimde bir anneyim, annelik yani evimin içinde de annenin dışında tabii başka şeylerim, oturuyorum bunu yazıyorum, bunu çiziyorum. Ama varsayın ki, çocuklarımda gözünde benim rollerimden bir tanesi en kolay göze çarpan rolüm annelik. Eğer ben, bu rol modeli oluşturuyorum meselesini stereotipler içerisinde yani anne kimdirin bu ülkedeki kalıpları

içerisinde sürdürmek için çok ciddi bir çabaya girersem, anne şöyle olmalıdır, öyleyse ben de öyle olacağım, benim çocuklarımın kafasındaki kadın stereotipini, anne stereotipini pekiştiren davranışlar içine girmiş olabilirim, bir yandan onlar benden sonraki kuşaktır, onlar kadına bambaşka türlü bakmalı, kadından bambaşka şeyleri beklemeli diye düşünür ve bunları öğretebilmeyi amaçlarken hatta belki karsıma alıp, oturtup bunları sözle söylerken, bir yandan da çalışsa bile, bilim kadınıysa bile evine geldiği zaman saçını süpürge eden anne olmalıdır türü bir şey veriyorsam, bunu kastediyorsanız yani rol modeli sonuçta kalıp yargıya götürür mü veya kalıp davranış biçimine tabii götürür ve çok önemli bir nokta düşünmedim daha önce, şimdi siz söyleyince çok önemli bir nokta.

Tesekkür ederim.

BASKAN - Tesekkürler efendim.

Buyurun Sayın Hocam.

DR. FERHAN OĞUZKAN - Ben de önce Sayın Gürkaynak'a teşekkürle başlayayım sözüme.

Efendim, benim düşüncem bu konuyla ilgili olarak, hoşgörüyü önleyen veyahut istediğimiz ölçüde hoşgörülü bir topluluk, ulus olmayışımızın nedenlerinden biri de şunda yatıyor. Biz, hoşgörüyü, sabahleyin de üzerinde duruldu daha ziyade bağışlama, gözden kaçırma, kayırma falan anlamlarında kullanıyoruz. Şimdi burada öyle tahmin ediyorum ki, dönüşte sizin söylediğinize de geliyorum, eğitimle ta aileden başlayan bir eğitimle bunu yavaş yavaş yerleştirmek mümkün ve çok köklü olarak yerleştirmek mümkün. Bizden daha hoşgörülü

davranan toplumlara baktığımız zaman, orada yapılan eğitimin, orada yapılan aile ile ilgili eğitimin halk eğitimi ve sairinin. de bu hoşgörünün arkasında büyük bir destek yarattığını görüyoruz. Şimdi, ewela anne babalara, sonra yetişkinlere, sonra öğretmenlere, sonra medya, çok önemli, düşen birçok şeyler var. ama bunun içinde öyle tahmin ediyorum ki, tabii örgün eğitim çok etkili. Çünkü çocuk disiplinli olarak belli bir programa, belli bir çerçeveye içinde birçok şeylere alıştırılıyor veyahut şartlandırılıyor. Şimdi dikkat ederseniz bizim toplumumuzda yine eğitimden gelen bir şey var. Çifte standart kullanmak. Ailede başlıyor bu, çocuklar arasında farklılık yaratıyor, cinslerine göre, mesela aynı anne aynı baba oğlunun davranışlarını başka türlü değerlendiriyor, kızının davranışlarını başka türlü değerlendiriyor. Çocuk bu hoşgörü cinsine görü görüyor ailesinden hoşgörü şeyini işte sevgiye dayanan veyahut başka türlü unsurlara dayanan. İkincisi, çocuklara ahlak, felsefe, gereği kadar psikoloji dersi vermediğimiz için, kişileri tanıma imkânı yaratamıyoruz. Yani kişinin nasıl kendisine davranacağını bilemiyor ki çocuk, mesela bir öğretmene başka karşı tavır geliştiriyor, başka öğretmene başka tavır geliştiriyor ve bu suretle yaptığı yanlış veya doğru hareketlerin nasıl bir tepki göreceğini kestiremiyor. Bunu her yerde görüyoruz. Politikacılar da öyle. Bakıyorsunuz başbakan veya bir bakan bir konumda başka türlü konuşuyor, bir konumda başka türlü konuşuyor. Şimdi, standartlarımız böyle bu kadar farklı olduğuna göre ve kişilere karşı tutumumuzda bu kadar birbirine ters düştüğüne göre, eğitimde çok kesin kararlar almamız lazım. Ben şöyle düşünüyorum. Bir defa kuralları iyi öğretmeliyiz çocuklara kural dışı şeyleri kim yaparsa yapsın, bunu hoşgörüyle kar-

sılamak mümkün değil. Kuralı ben ahlaki kural olarak da almıyorum. Teknik şeylere kadar iniyorum. Bir misal verip sözümlü keseceğim. Şimdi, yazım kuralları vardır, nokta nereye konur, soru işareti nereye konur, noktalı virgül nereye konur diye. Bugün Türkçe öğretmenleri dışında belki hiçbir öğretmen çocuğun bu yazı şekline bakmıyor. Virgülü nereye koyarsa koysun ben bilgi arıyorum. İster soru koymuş, ister başka şey. İşte burada başlıyor zaten. Çocuk da diyor ki canım böyle de yazsam olur böyle de yazsam olur diyor ve bu hoşgörülü öğretmenler çocuğun ileride nasıl bir kişi olacağını bilmeden böyle davranıyor gidiyor ve bunu her kesimde, her konuda, her sorunda düşünebiliyoruz. Bilmiyoruz Sayın Gürkaynak bunun, nihayet toplumsal bir açıdan baktığı zaman nelere sebep olduğunu herhalde bize bir iki örnekle verebilir.

Tesekkür ederim.

BASKAN - Tesekkür ederim.

PROF. DR. İPEK GÜRKAYNAK - Sayın Hocam, son cümlede birden bire bir soruya dönüştüreceğiniz hiç aklıma gelmedi. Keyifle dinliyordum, birden bire son cümlede bir soruya dönüştüreceğiniz aklıma gelmedi. Katkı yapıyor Sayın Oğuzkan ne kadar hoş dedim.

Şimdi, biraz o sorudan kaçarak şey yapacağım. Çocuklara kuralları iyi öğretmeliyiz dediniz. Buna söyleyecek bir şeyim yok, katılıyorum, hele verdiğiniz örnekteki kurallar tabii olağanüstü önemli, dil konusu apayrı bir konu eğitim açısından, fakat tabii kuralları sizin de böyle kast etmediğinizi biliyorum, kuralları öğretelim yeter anlamında söylemediğinizi biliyorum,

çocuklarımıza öğretmemiz gereken başka türlü şeyler de var. Yani ben deminden beri burada bir dolu bir şey sıraladım, onların dışına çıkararak bir iki bir şey daha söyleyeyim. Mesela, hak, sorumluluk vesaire birtakım kavramlar. Tamam kuralları öğreysin çocuklar, ama haklarının bilincinde olan gençler eğitmeye veya eğitim süreci içinde bunu da vermeye ne dersiniz? Ben bunu yaptığımız kanısında değilim. Yaptığımız kanısında olmadıktan başka belki haksızlık ediyorum eğitim sistemimize bilmiyorum; ama olmaması için elimizden geleni yaptığımız kanısındayım. Biz, aile içinde de, okul içinde de çocuklarımızın haklarına saygı duyan yetişkinler görünümünde değiliz. size bir küçük örnek vereceğim. Çocuk hakları sözleşmesiyle ilgili bir konuşma yaptım bir yerde, bir bey konuşmanın sonunda elini kaldırdı, kalktı dedi ki, Sayın Konuşmacı ben bu çocuk hakları sözleşmesi ilk çıktığı sıralarda aradım taradım büyük çabalar içine girdim buldum dedi, aldım, satır satır baştan sona okudum dedi. Böyle yüzümde bir tebessümle dinliyorum, ne kadar hoş, ne iyi etmişsiniz efendim diye, bitirdikten sonra da dedi, çocuklarımın hiçbir şekilde ulaşamayacakları bir köşesine evin sakladım dedi. Şimdi, bu gerçekten şaka değildi. Arkasından çünkü, iyi ama nasıl oluyor da çocuklara bütün bu haklar falan diye bir şey çıktı? Bu tür bir yaklaşımın sakıncaları var. Yani böyle bakmak istemiyoruz çocuklarımıza, burada bırakayım da başka soru varsa ben zaman almayayım.

BAŞKAN - Başka soru için zamanımız yok, dolayısıyla bitiriyorsanız size teşekkür edeceğiz.

PROF.DR. İPEK GÜRKAYNAK - Bir cümle söyleyeceğim. Şimdi, efendim, eğitim, Buca'da geçen sene bir

toplantı yapıldı, ders kitaplarında öteki imgesi konusunda, özellikle tarih kitaplarında düşman gösterme, işte ülkemizde gözü olanlar falan filan, mesela öteki imgesi dediğim kavramı biliyorsunuz, biraz bu tür şeylere de değinebilmeyi umuyordum, ama madem olmadı, bir cümleyle şunu söyleyeyim. Hoşgörü eğitimini nasıl yapalım sorusu kadar, en az bu soru kadar önemli olan şu anda yapmakta olduğumuz eğitimin içinde hoşgörüye yer vermeyen, tam tersine hoşgürsüzlüğü beraberinde getiren neler yapıyoruz da ilk önce ondan vazgeçelim diye sormak lazım. Türkiye'deki özellikle tarih ders kitapları üzerinde yapılmış içerik çözümlerinin o toplantıda ortaya koyduğu sonuçlar içler acısı, düşman gösteriyoruz çocuklarımıza, öfke biriktiriyoruz içlerinde ondan sonra hoşgörü isteyeceğiz. Yani önce neleri yanlış yapıyoruz bir kitaplarımızı mı ayıklayacağız, öğretmen yetistiren kurumlarımızı mı farklı hale getireceğiz, çağdaşlaştıracacağız önce oradan başlayabiliriz diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN – Teşekkürler efendim.

İzlediğiniz için, katkılarınızdan dolayı ben de teşekkür ediyorum.

Böylece sıra beşinci oturuma geldi.

BEŞİNCİ OTURUM

BAŞKAN - Prof. Dr. Ningur NOYANALPAN

KONUŞMACI - Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ

BAŞKAN - Efendim, zorunlu bir nedenle Sayın Akhun zamanında aramızda olamayacak, belki biraz gecikerek gelecek. O nedenle Bilim Kurulu Sayın Başkanın şahsında görevi bana verdi. Sayın Güvenç'le birlikte olmak onurunu ben tacağım izin verirsiniz.

Sayın Güvenç'i tanıtmaya hiç lüzum yok, sadece kendisini buraya davet etmem yeterli olacak. Lütfeder misiniz efendim.

Efendim, müsaade ederseniz konu başlığını ben arz edeyim. Sosyal değişim sürecinde hoşgörü ve sorunları üzerine görüşlerini bildirecekler, buyurunuz efendim.

PROF.DR. BOZKURT GÜVEN (TED Bilim Kurulu Üyesi) -
(Bildirisini sundu)

SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE HOŞGÖRÜ VE SORUNLARI

Bozkurt GÜVENÇ

Programa uygun olarak, tebliğimin başlığındaki "Hoşgörü" sözcüğünü koruyorum ama, bu kavramı "tolerans" yani farklı olan ötekine tahammül göstermek, katlanmak, birlikte yaşamayı öğrenmek anlamında kullanıyorum.

Tarihi ve Kavramsal Çerçeve :

Toplumlar Değişti, Değişecek

İlkel, geleneksel ya da çağdaş olsun hemen bütün toplumlar, az yada çok, yavaş ya da hızlı, her zaman her yerde değiştiler, bugün değişiyorlar, gelecekte de değişecekler. Toplumları oluşturan, yaratan ve toplumun yarattığı insanlar, yaşadıkça birşeyler öğreniyor, öğrendiklerini bildiklerine ekliyor ve bir kuşaktan ötekine, toplumu değiştiriyorlar. Öyle ki,

$$Zaman = F (değişme)$$

$$f (Zaman) = Değişme$$

Denklemleri, zamanla değişme arasındaki karşılıklı ilişkiyi kurmaktadır. Değişme için zaman zorunludur. Zaman yoksa değişme olmaz; değişme yoksa zaman kavranılamaz. Zamanı algılayan özel bir duyu organımız yok; çevremizdeki ve kendimizdeki değişimleri algılayarak kavramlaştırıyoruz zamanı. İlkellerle gelenekseller, geleneksellerle çağdaş toplumlar arasındaki başlıca fark "sosyal zamanlar" denilen "hız farkı" dır. Uygarlık geliştikçe, değişimin hızı da değişmektedir. Değişme bazen hızlanır bazen yavaşlar. Değişme sürecinin sürekli ve kararlı oluşuna evrim (gelişme);

görece hızlı ve kesintili oluşuna devrim (ihtilal, inkılap) adı veriliyor.

Neolitik (tarım) ve Endüstri (sanayi) devrimlerinden sonra, dünyamız bugün Enformatik (bilgi) devrimi adı verilen yeni bir devrimin eşiğinde, yeniden "tolerans"ı konuşuyor. Ülkemizin önerisi ve Birleşmiş Milletlerin kararı ve desteği ile 1995 Tolerans Yılı'nı kutladık, anlamını ve sonuçlarını bu konferansımızda, eğitim açısından değerlendirmeye çalışıyoruz.

Tarihten Dersler : Öncüller

1) Kavram olarak değişim, iyi ya da kötü değil, eğitim gibi iki türlü de yorumlanabilen bir süreçtir. Öyle ki, her değişim, mutlaka gelişim sayılmadığı halde her türlü gelişim için değişim şarttır.

2) Değişim ve gelişim, eğitim gibi karmaşık bir süreç olduğu için basit (yalın) bir neden>sonuç ilişkisine indirgenemez. Değişim, son derece karmaşık sosyo-kültürel ve ekonomik süreçlerin bileşkesidir.

3) Her değişim gelişim süreci, toplumu oluşturan birey, grup ve kurumları farklı olarak etkiler. Kimi grup ve kişiler, değişime daha yatkındır daha kolay ve hızlı değişir; ötekilerse, değişime direnirler ya da daha yavaş değişirler. Değişim süreci, kurulu ya da dengeli görünen düzeni önce sarsar, bozar, yıkar; sonra yeni baştan kurmaya çalışır.

4) Değişim sürecindeki toplumlar, yalnız komşularına göre değil, kendi içlerinde birbirine karşı da farklılaşır. Dengeli ve düzenli değişim, insan düşleminin derin bir özlemidir.

Böyle bir değişme modeli veya örneği henüz bulunamamıştır. Değişme sürecinin en evrensel ve değişmeyen özelliği, düzensiz ya da düzeni bozucu olmasıdır. Değişimin görelî hızı (ivmesi) arttıkça, düzenin bozulma olasılığı da yükselir.

5) Zaman-uzam algılamasında, geleceğe yönelik evrimciler / devrimciler, değişimi hızlandırmaya; geçmişe yönelik tutucu ve koruyucular değişimi yavaşlatmaya çalışırlar, karşı yönlerdeki bu iki çaba arasında bitip tükenmeyen bir çelişki ve çatışma yaşanır. Bazen uzlaşır, çoğu zaman çatışır ve savaşırlar.

Uzlaşma mı Çatışma mı?

Ülkücü felsefeye ve okullarımızda okutulan sosyal bilgilere göre, toplum varlığı, biri birine uyumlu öğelerden oluşur. Toplumsal veya millî eğitimin görevi bu uyumu sağlamak ve korumaktır. Bu varsayıma karşı çıkan dinamik (çatışmacı / diyalektik diyebileceğimiz) toplum modeline göre, bu varsayımın tam tersi belki daha doğru ve geçerlidir : Toplum, uyumsuz öğelerden oluşan bir çelişkiler yumağıdır. Değişimin gücü o çatışmalarda saklıdır. Temel ilke, uyum değil karşıtlık, birlik değil çeşitlilik, barış değil savaştır. Bu yüzden, hemen bütün toplumlar:

"Barış istiyorsan savaşa hazır ol"

demişler savaşa hazırlanmışlar ve savaşımlardır.

Hatta savaşı bir bilim, fen ve sanat düzeyine yükseltmişlerdir. Çatışma öylesine evrenseldir ki, birey veya grubun karşıtı yoksa yaratılır. İlkel toplumlar, karşıtlarını ya-

ratmak amacıyla yarımlara bölünürler (moities). Bir Arap sözü bu evrensel gerçeği şöyle dile getiriyor:

"Kardeşime k a r ş ı ben;

Yeğenimize k a r ş ı kardeşim ve ben;

Yabancılara k a r ş ı yeğenimiz, kardeşim ve ben."

İnsanbilimci Lévi-Strauss, bu evrensel karşıtlığı evrensel bir ilkeye bağlamıştır : E g o v e r s u s a u t r e (ötekine karşı ben / biz!) İnsan ilişkilerinde daha evrensel bir kural (yapı) gibi görünen karşılıklılık (reciprocité) ilkesi, karşıtlık ilkesine göre daha kararsız ve kısa ömürlüdür. Karşılıklılık ilkesine uygun davranan yanlardan biri kuralı çiğnediği anda, karşılıklılık, karşıtlığa; karşılıklılığa dayalı barış savaşa, dönüşür.

Bu yüzden toplumlar, barıştan söz edip sürekli olarak savaşa hazırlanmışlar ama bir türlü barışa kavuşamamışlardır. 3500 Yıllık Dünya tarihinin sadece iki yüz yılı Roma Barışı (Pax Romana) içinde geçmiştir. Ama Roma sanıldığı kadar da barışçı değildi. Marcus Aurelius, Roma İmparatorluğu'nun kutsallığını kabul etmeyen Hıristiyanları şiddetle cezalandırmıştır. Orta Çağların ünlü azizi Augustinus, Tanrı devletinin er-geç dünya devletini ortadan kaldıracığı inancını açıkça savunmuştur. Bizanslı Prokus, İmpatora yazdığı mektupta, değişim sürecinde barış ve huzurun korunamadığı korunamayacağı görüşünü kuvvetle dile getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Prusya'da, iki savaş arası İtalya ve Sovyet Rusya'da devletin kutsallığı, Mukaddes Roma İmparatorluğu'na benzeyen dini ve mistik bir dokunulmazlık kazanmıştır. Ortak inanç veya yargı şöyledir :

Bazı gerçeklerin şaşmaz doğruluğu.

tartışma konusu bile yapılamaz.

Neden? Çünkü, varsayımların yıkılması korkusu yaygındır.

İşte bu yüzden.

Toleransın yarattığı ya da yaratabileceği belirsiz,

tehlikeler karşısında kişiler toleranssızlığa sığınır.

Türk atasözü aynı gerçeği

"Korku dağları bekler"

biçiminde dile getiriyor.

İşte bu yüzden, yalnız biz değil bütün insanlık alemi, bu yıl boyunca toleransı değil toleranssızlığı, toleranssızlığın ölümcül sakıncalarını konuştu. Toleransı, toleranssızlığın karşıtı olarak tanımlamaya çalıştı. Günümüzde çoğunluğun eğilimi ve ağırlığı –toleranstan değil– toleranssızlıktan yana görünmektedir. Azınlığın baskısı kuşkusuz kötüdür ama, çoğunluğun baskısı daha da kötü değil midir? Lord Acton'nun dediği gibi, azınlığın baskısına karşı bir umut varsa da, çoğunluk o umudu da ortadan kaldırır. Teröre karşı umut, can güvenliğimizi korumakla görevli devletin varlık nedenidir. Ya devlet terörüne karşı, hangi güvencemiz var?

Yalnız devlet ve din kurumları değil, sosyal ekonomik, askeri hatta eğitim kurumları, çıkarları söz konusu ise, toleranssız ya da tolerans dışı davranabilirler. Büyük korku ve kayıplara yol açan dünya savaşlarından sonra toleranssızlık, azalacağına artar. İkinci Dünya Savaşı'nda 50 milyon insanını yitirmiş olan şu Avrupalı'ya bakınız, Bosna'daki tutumunun toleransla uzaktan yakından bir ilişkisi var mıdır?

John Morley adlı düşünür "Uzlaşma üzerine" (On compromise, 1870) adlı ünlü eserinde şöyle diyordu, :

"Özgürce düşünüp, bağımsız davranmak
çağımızın evrensel ilkesi olmuştur.."

İki Dünya Savaşı, uzun bir Soğuk Savaş ve Morley'den yaklaşık yüzyıl sonra çağdaş dünya bu ilkenin geçerliği konusunda, Morley kadar iyimser değildir.

Toleranssızlığı yenmek görüldüğü kadar kolay değil. Karar vermek, iş yapmak için, bazı karşı görüşleri görmezlikten gelmek gerekebilir ki, bu da bir ölçüde toleranssızlık sayılır. Eğer değilse bir sınır olmalıdır ama nerededir?

Özet/Sonuç

Eğer, örgüt ve yaygın eğitim süreci, değişimin kaçınılmazlığı yani ülkü ve törelerin, kurumların gelip geçiciliği bilincini kazandırıyor: ve günlük hayatımızın yeni baştan düzenlenmesinin kaçınılmazlığı konusunda genel bir uzlaşma sağlıyorsa, toleransın eğitimle kazanılacağı veya kazandırılacağı söylenebilir (Otto. IESS).

Bu anlam ve bağlamda olmak üzere, din, devlet ve okullar işbirliği ve uyum içinde aynı ilke ve değerleri savunursa, toleranssızlığın ana nedeni sayılan değişim korkusu yenilebilir, kişiler toleranssızlığı bırakıp toleransa, savaşı bırakıp barışa yönelebilir. Dostların Şiiri şöyle bitiyor :

Umutsuzluğa düşme dostum.
değişim korkularımızı yenip
yeniden kardeş olabiliriz
Sen ve ben.

Ancak burada son derece şartlı konuştuğumun bilincindeyim, "eğer din, devlet ve okullar değişim korkularımızı yenebilirse." Oysa, bu kurumların varlığına egemen olan temel ilke değişim değil kalıcılık, sonsuzluk endişesidir.

İşte bu noktada, hoşgörü veya tolerans bir "Kültür-kişilik" sorunu olur. Bütün dünya toleranssızlıktan yana ise nasıl oluyor da biz burada, özgürce, korkusuzca toleranstan söz edebiliyoruz? Çözüm, benzer veya özdeş insancıklar yaratmak yerine, bireysel ayrılıkları korumaktan geçer. Genel ilke, benzeştirme değil, bireyselliğin korunmasıdır. Güçlünün var kalıcılığı değil, birlikte varolmanın gücüdür (Çevreciler buna, "Survival of Coexistence" diyorlar.).

Tolerans, sahibi görünmekle övündüğümüz bir erdem, toleranssızlık ise başkalarında görüp kınadığımız bir kusurdur. Belki de bu iki değerli gerçeğin kabul edilmesi, evrensel ikilemin çözümüne ışık tutabilir. Kişi ya da ben ötekine karşı olduğum, varlığımı dünyaya ve ötekilere karşı algıladığım süreçte, çözümsüzlük sürececek gibidir. Toplum merkezilik-üstüncülük konusunda olduğu gibi, "Ötekilere karşı ben" yerine "Ötekiler ve ben" yönelimini, dünya görüşünü nasıl yaygınlaştırabiliriz? Demesi kolay. Sosyal bir varlık olmakla övünen birey, sosyal bir varlık olduğu gerçeğini kabul edebilir mi? Sorun, burada düğümleniyor. Uzak Doğu'dan alınacak ders :

Doğu ve Batı felsefelerinin "Birlik içinde çeşitlilik" adını verdiği bu ilkenin bilinmeyen bir sırrı, büyüü yoktur. Çağdaş çoğulcu demokrasi de bu temel ilkeye dayanmaktadır. İşte bu ilkenin öğretilip öğretilemeyeceğidir asıl sorunumuz. Öğretilmesi bir umuttur. Ancak, özgürlük konusunda olduğu

gibi, dünyamızda toleranslı insanlar vardır. Onlar çevrelerinde, kendileri gibi olmak özlemini yaratırlar. Özgürlük, baskıya ve şiddete karşı bu barışçı seçeneğin yaratılmasıdır. Bu umut yaratıldığı ve titrek ışığı yaşatıldığı sürece umut da yaşayacaktır. Karşı seçenek nice yaygın ve güçlü olsa da bu umudu ışığını korumaktan ve yaşatmaktan başka çare bulunmadığını düşünüyorum.

Saygıyla selamlıyorum.

TARTIŞMA

BAŞKAN - Efendim, şekil üzerine çalışmasına rağmen 31 dakika 47 saniyede bitirdiği bir konuşması için ben de kendilerine çok teşekkür ediyorum, fevkalade güzel bir zamanlama.

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ - Hiç de saate bakmadım, aşkolsun bana. Bizler 45 dakikadan aşağı konuşursak ders olmadı derdik.

BAŞKAN - Efendim, bu çok güzel konuşmadan sonra herhalde sorularınız olacaktır.

Son konuşmacı olmanın avantajını biraz yaşayarak soruları daha rahat hava içerisinde yanıtlamaya çalışacaktır Sayın Güvenç.

Buyurun efendim.

AHMET ..... - Sayın Bozkurt Hoca, bugün bütün konuşmaların bir özetini vermek istersek, şu anda adını hatırlayamadığım bilge bir kişi şöyle diyor. Biz çocuklarımıza ne yaparsak, onlar da topluma aynı şeyi yaparlar. Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ediyoruz efendim.

Katkısı ya da sorusu olan var mı? Az önce söyledim düzeltiyorum, sadece soru demiştim; ama değerli katkılarınızı da bekliyoruz.

Buyurunuz efendim.

PROF.DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Benimki bir soru, eğer yanlış duymadıysam, bir yerde kurumların gelip

geçiciliğinden söz edildi. Tabii bazı değer yargılarımıza çok ters bir yaklaşım. Kurumların değişmesi evet, ama gelip geçiciliği kavramı acaba bu bütünlük içerisinde yeniden ele alınsa yararlı olmaz mı?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ – Çetinoğlu'ndan çetin bir soru, her zaman böyle şakacıktan hiç önemli değilmiş gibi sorar ama çetin soruları da sorar.

BAŞKAN – Benzer başka soru var mı?

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ – Bu kadar çetin olması şart değil değerli dinleyenlerim, daha basit sorular da sorabilirsiniz.

Şimdi, Noyan hoca soru sormadı bir gözlem yaptı, her zamanki bilge kişiliğiyle, kuş ne duyar yuvada, onu öter havada, kuş ne görür yuvada, onu öter havada. Galiba sorun doğru, böyle fakat insanoğlu bu gerçeğe teslim olmak istemiyor Noyan Hoca yani bu kısır döngüyü kırmak istiyoruz. Çünkü yuvada gördüklerimiz havada her zaman geçerli değil. Bunu bazen değiştirmek de gerekiyor. Tabii değiştirmeye kalktığınız zaman işe nereden başlayacaksınız? Öğreten anne babadan mı yoksa öğrenen yavrudan mı? Bu işte insanoğlunun yumurta tavuk çıkmazıdır; ama eğitimciler açısından bu bir çıkmaz değildir. Çünkü eğitimciler derler ki, evet, tavuk olsun horoz olsun yumurtadan çıkar ama yumurtadan çıkan tavuk veya horoz değildir sadece bir civivdir, o civivi eğer siz yeterince eğitebilerseniz o başka

türlü bir horoz veya tavuk olabilir. İnsanoğlunun problemi de burada. Yani bu kısır döngüye razı olmak istemiyoruz haklıyız. Yalnız tabii bunun bir gerçekliği de var, büyük bir ağırlığı da var, bu bir süreklilik gösteriyor, bir eğitimci arkadaşımızın dediği gibi, ki burada doğrulanmaktadır o görüş, itaat ekenler isyan biçecekler. Şimdi, biz, toplumda düzeni sağlamak için otorite getiriyoruz, kuvvet simgesini gösteriyoruz, sopaları bir köşeye koyuyoruz veya duvara asıyoruz, işte söz ile uslanmayı takdir ediyoruz, takdirle uslanmayanın hakkı köktür diyoruz fakat sonunda şiddete başvurarak insanları yönetiyoruz. Halbuki onlar da insancıklar, onlar da düşünebilirler, onlar da gelişebilirler, belki amaç giderek yönetimin, yöneticilerin rolünü, sorumluluğunu azaltmaktır. İnsanları ne kadar iyi eğitebilirseniz, ne kadar uzun, ne kadar çok okula koyarsınız demiyorum, ne kadar çok ne kadar iyi eğitebilirseniz, belki güce o kadar az ihtiyaç kalacaktır. İşte bunu sağlayabilmek sorunumuz.

Değerli arkadaşlarım, mühim bir konu üzerinde durdular, insanı öyle eğitelim ki, insan bunu kendi kişiliğinde kendi aklıyla kendi görüşüyle bu noktaya gelebilsin. Kavramı ille duymamız şart değil, onu kendi sezgimizle de görebiliriz. İnsanın sosyal bir varlık olduğunu ille filozoflardan öğrenmek zorunda değiliz, çevremize biraz dikkatli baktığımızda bunu da görebiliyoruz. İşte nasıl yapalım da bütün bu konuları, özgürlüğü, insan haklarını, toleransı bir ders başlığı haline getirmeden günlük davranışlarımızda aileden başlayarak okulda, hayatta, ekranda, siyasî hayatta topluma mal edelim. Bence bu pekiştirmenin çok önemli rolü var. Yani yalnız artık yuvada gördüklerimizi ötmüyoruz, pek çok yerden öğreniyoruz. Benim üç, dört yaşında bir torunum var, üstün yetenekli bir çocuk, okula git-

meden üçbuçuk yaşında yazıyı söktü, dörtbuçuk yaşlarında ilk romanını yazmaya başladı. Okul falan ona fazla bir şey vermeyecek. Hatta okul bugün çocuğun çok gerisinde. Demek başka yerlerden de çok şeyler öğreniyoruz. İşte o öğrendiklerimizi yeteri kadar kontrol etmiyoruz, üzerinde yeteri kadar düşünmüyoruz, eğitimi hep okula irca ederek, eğitimin okulla sınırlı olmadığını biliyoruz ama hep okulu konuşuyoruz. Halbuki belki okulun dışında olanlar okulun içinde olanlardan daha önemli gibi gözüküyor. Onun için belki eğitimi bir bütün olarak almamız gerekiyor diye düşünüyorum. Sizin çok kısa sorunuza ben ancak bu kadar sağdan soldan su getirerek cevap verebildim bağışlayın.

Çetin'in sorusuna gelince. Gelip geçici kurumlar. Tabii kurum ve müessese fikri bir süreklilik ifade ediyor ve biz yine Türkçemizdeki yeni kullanımın, az kullanımın bir kaçınılmaz sonucu olarak sürekliliği değişmezlik gibi anlamak eğilimindeyiz. Sanıyorum ki, esas niyeti bana bunu söyletmekti, çünkü güldüğüne göre noktayı bulmuşuz öyle gözüküyor. Süreklilik başka, değişmezlik başka. Mesela sürekli değişme olabilir, süreklidir, kesinti yoktur, değişme devam etmektedir. Mesela devrimciler derler ki, devrim öyle bir atımlık top değildir devrim sürekli olursa ancak başarıya varır veya siz devrim bitti dersiniz, karşı devrime davetiye çikarmış olursunuz. Siz devrimi yapacaksınız ki karşı devrim ortaya çıkmasın. Bugün Türkiye'deki gelişmelere bakıp, yahu bu seriatçılık nereden çıktı diyoruz. Nereden çıkacak, devrimi bitirenlerin davetisiyle ortaya çıktı. Yani devrim ben yolumu biliyorum, devam ediyorum ve devrim devam edecek deseydi, Atatürk devrimleri yaptı, bize yapacak bir şey bırakmadı görüşünü okullarımıza sokmasaydık, bugünkü so-

runlarımızın bir kısmıyla karşılaşmayabilirdik. Ama bu da fena olmadı, biz de laiklik nedir, özgürlük nedir, cumhuriyet ne demektir hiç olmazsa bir miras olarak bulmaktansa araştırıp öğrenmek fırsatını bulduk.

Şimdi, gelip geçicilik derken, ortadan kalkmak anlamında söylemiyorum. Ama kurumlara dokunulmaz dersenez, efendim, mesela 1983 millî kültür planımızın bir değişmeyen sloganını size söyleyeyim, evet diyor bu plan, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmış ve Millî Eğitim Bakanlığıyla ilgili bakanlıklara tamim edilmiş ve de en az altı yedi yıl süreyle uygulanmış bir plandır. Diyor ki, kültürler değişir, ama kültürlerin değişmeyen bir özü vardır. 500 sayfa boyunca, kitap, bu plan, bu ilkeyi tekrarlar, kültürlerin değişmeyen özü, kültürlerin değişmeyen özü. Sonunda bir yerde Allah razı olsun mert bir adam bu baklayı ağzından çıkartır, kültürlerin değişmeyen özü dindir der. İşte onu söylediğiniz anda bütün işler de karışır. Çünkü kitabın başlığı Türk İslam Sentezidir. Kültürün özü dindir dediğimiz zaman orada Türklük ortadan kalkar. Maalesef, bu planı Türkiye'ye kabul ettirenler bu pasajı okumamışlardır, okumadıklarını da sonradan bana itiraf ettiler, biz bu planı kabul ettiğimizde kitabın 514'üncü sayfasını okumamıştık dediler. Tabii 500 sayfa boyunca kitaba bağlandıkta acaba 514'üncü sayfa onları ne kadar uyandırırdı bilemiyorum ama, şimdi gelip geçicilik derken, öyle şeyler vardır ki hani yıkılmasına razı olmaktansa tartışılmamasını istemek. Öyle değil, bir kurumun yaşıyor olması, aile kurumunun yaşıyor olması, değişmezliği anlamına gelmiyor. Bakın bugün ne çeşit aileler var değil mi, tek ana babalı aileler var, hani bazen tiplerine bakıyorum bu annesi mi babası mı ben de karar veremiyorum, öyle aileler de var,

yani aile değişiyor; ama kavram olarak ailede bir süreklilik var. Eğitim şüphesiz bir kurumdur. Daima vardır, bir süreçtir, daima vardır, oluyor ve olacak; ama eğitim değişiyor. Bugün gelecek yüzyıla baktığımızda eğitimin bugün sandığımızdan daha da çok değişeceğini görüyoruz değil mi, bu yeni medya, yeni enformatik teknolojisi eğitimi altüst edecek, kitaplar değişiyor, kitaplar biraz magazine dönmeye başladı ve yakında belki televizyon ekranına benzeyecekler değil mi. Yani, değişmezlikle kurumsallık arasında sandığımız gibi bir ilişki yk. Kurum adını koruyabilir, eğitim yine eğitim olarak fakat o eğitimin muhtevası ne olacak? Aileden alacak ama nasıl bir aile olacak, eş nasıl seğilecek, anne babaların iş-bölümü nasıl olacak, çocuklara tavrı ne olacak, çocuğun anne baba eğitimi sırasında çevreden aldığı Şeyleri nasıl denetleyebileceğiz. Buradaki sorumluluklar kime ait olacak, Okul, nasıl bir okul olacak? Bütün bunların ötesinde gelecek yüzyılı hazırlayacak ğretmeni nasıl seğelim, nasıl eğitelim çok önemli bir sorun. Sabahleyin Cihat Bey arkadaşımız, ileride kimlerin yönetici olacağını bilmiyoruz ama onlara bu işlerin bilinci çok iyi verilmeli. İşte bu biraz sektar bir görüştür, bunların arasından yöneticiler var, yleyse hepsine böyle bir görüş verelim. Halbuki, bunların arasında kendisi burada yok, gıyabında konuşmuş gibi oluyorum ama bunların arasında değil, bunların hepsi gelecek cumhuriyetin koruyucularıdır, öyle ise bunlara böyle bir bilinç vermek isterseniz geleceğe yatırım yapmış olursunuz. Geleceğin yöneticisi değil, geleceğin koruyucusu. Atatürk'mz de anmadan geçmeyelim. Cumhuriyet sizden fikri, vicdanı, irfanı hr muhafızlar ister. Eli tabancalı, beli silahlı muhafızlar değil, düşünen, duyan ve burada sorumluluğunu bilen, yani

bu malın sahibi benim diyen muhafızlar ister. İşte, eğitimde belki insanlara bunu verebilirsek, cumhuriyet ilan etmekle olmuyor, cumhuriyet resmî bir kademedir, halkın egemenliği demektir, şimdi neyle yönetiliyoruz cumhuriyetle, meşrutiyet gitmiş, yerine cumhuriyet gelmiş hoş gelmiş o bizi yönetiyor. Hayır, cumhuriyet yönetmiyor, o cumhuriyeti biz yönetiyoruz. Cumhuriyet, o bizim yönettiğimiz sistemin adıdır. İnsanların kafasında bu değişikliği sağlamadıkça adına ne dersenez deyin fazla bir yere varamıyoruz. O anlamda ben kurumlar, olaylar, fenomenler isimlerini koruyabilir; ama muhtevada bir gelip geçicilik vardır, onda dokunulmaz adalar, dokunulmaz değerler, tartışılmayan öncelikler vardır dediğimizde kendimizi kısıtlamış oluruz diye düşünüyorum. Bir şeyin tartışılması demek, mutlaka atılması, satılması beğenilmemesi, terk edilmesi demek de değil, bir şeyin tartışılması demek daha iyi değerlendirilmesi. Ben laikliğin ne olduğunu 1986'da laikliğe çağrı grubunu kurduktan sonra anladım ne olduğunu, o tartışma, o çaba sırasında laikliği anladım, o zamana kadar hazır bulduğumuz bir şeydi, Atatürk'ten emanet kalmış bir şey.

Neyse, şununla bitirelim efendim. İtalya'da bir... Senaryoculuk, hocalığı bıraktık senaryoculuk yapıyoruz şimdi, zengin bir aile çok ünlü bir mimara çok ünlü bir köşk yaptırmış, dostlarını çağırmışlar, açılış töreni, işte herkes teraslarda yiyor, içiyor, eğleniyor, evsahibi hanım da oturma salonunda söminenin başında arkadaşlarını ağırılıyor, çay içiyorlar, arkadaşları evsahibine demişler ki, hanımefendi, eviniz, köşkünüz cidden çok güzel bir sanat eseri olmuş, yalnız söminenin yanında duran bir garip adam var, kafası küçücük, başında koskocaman bir şapka resim desek değil,

heykel desek değil, canlı değil, nedir bu? Hanım demiş ki, ilk projelerden biri demiş, o adamcağız sominenin yanında durup durur. Biz de ne olduğunu anlayamadık, mimarın adamı adını verdik, onunla yaşamayı öğreniyoruz.

Efendim, saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, biz teşekkür ediyoruz.

Hocamız teşekkür ettiğine göre galiba salondan başka soru yok.

Buyurun Sayın Köknel.

PROF.DR.ÖZCAN KÖKNEL - Sabah da anlatıldı, Türk toplumunun tarihsel, sosyal, antropolojik bir geçmişi var, son yaşadığı 20 -30 yıl var, bir de bugün yaşadığımız günler var ve bu günleri bugüne kadar da getiren bir sürü olumsuz gelişme var, ki bu gelişmeler de sürüp gidecek. Bunların bir tanesi bildiğiniz gibi hızlı nüfus artışı, ikincisi göçler, üçüncüsü enflasyon, dördüncüsü işsizlik gibi ve kavram karışıklıkları, gecekondular sorunu. Şimdi, bunları yaşarken ve bu birikimle yaşarken öyle gözüküyor ki, bunların getirdiği sorunlar şu bizim ütopye olarak yahutta kavramsal olarak öngördüğümüz ileride Türk insanında, Türkiye'yi yönetecek cumhuriyete sahip çıkacak insanlarda da mutlaka bulunmasını istediğimiz hoşgörüyü pek yerleştirecek olumlu yapılar değil, o zaman ne olacak? Yani bu gelecek, bu geçmişle ve bu olumsuz koşullarla bu hoşgörüyü verebilecek mi yahut kimler verecek?

PROF.DR.BOZKURT GÜVENÇ - Evet, çok güzel bir soru. Kısaca hakkını vermeye çalışayım. Olaya böyle bak-

tiğinizde durum pek ümitli gözüküyor. Ama insanoğlu da ümit ettiği sürece yalnız sairler değil, insanoğlu iyi üretmek istiyor, daha iyi bir gelecek ummak istiyor, bu da haklı bir talep; çünkü daha iyi bir geleceği düşünmediği zaman bugünün güçlüklerine de katlanmakta zorlanıyor, yarın daha iyi olabilir ümidiyle yaşıyoruz. Ama bu yapısal sorunlar düşündüğümüz türde bir hoşgörölü, toleranslı kuşağın yetişmesine çok da elverişli değil. Fakat olayı böyle olumsuz açıdan görmek gerçekçi de olsa mümkünse de, bir de şu açıdan görüp, biraz kendimizi teselli edebilir miyiz diye geliyorum, o da şu efendim.

Türk toplumu, bu sabah Ömer Beyin tebliğinde duyduk, Osmanlı son gününe kadar teokratik bir devlet olarak yaşadı ve değişmezlik ilkesine bağlı olarak son nefesini verdi, reforma bile zor razı olmuştur. Fakat bir şeyi başarmıştır. Bir orta çağ devletini 20 inci yüzyıla taşımıştır. Bizim cumhuriyetimizi kuranlar bu devletin son kuşaklarıydı. Büyük bir aşk ve özlemle Osmanlıdan aldıkları bu mirası reddetmediler ve onu telafi etmeye çalıştılar yani Avrupayla aramızdaki, batı dünyasıyla, çağdaş dünya ile aramızdaki yüzlerce yıllık aralanmayı, boşluğu kapatmaya çalıştılar, hep itham edilmişlerdir bir tarih boşluğu yaratılmıştır diye, onların yarattığı bir tarih boşluğu filan yok, o tarih boşluğu zaten yaratılmıştı, o vardı da biz onun farkında değildik, onu gündeme getirdiler. Şimdi bütün bu olumsuz seyler içerisinde, gerçekler karşısında Türk toplumunun büyük bir başarısı var gözden kaçan. Türk toplumuna bugün bakınız, dünyada hiç yaşamamış olan bir deneyimin içindedir. Türk toplumu bugün rönesansı yaşıyor. Mesela bana soruyorlar senin mesleğin nedir diye, valla benim mesleğim nedir ben de tam bi-

lemiyorum, işte toplumsal koşullar, şartlar beni bu duruma getirdi, ben kendimi bir rönesans insanı gibi hissediyorum. Leonardo kadar becerikli değilim, biraz resim yapıyorum, biraz müzik, her şeyden biraz merak ediyorum, her konuda laf ediyorum, ama öyle olmak zorundayım. Türk toplumu laiklik devrimiyle batının rönesansını yapmıştır. Batının reformasyonunu yapmıştır. Laiklik bir dinde reformdur, adı konmamış bir reformdur, bir reformasyondur. Türk toplumu öte yandan aydınlanma çağını yaşamaktadır. Gerçi Türk Ansiklopedisini, İnönü Ansiklopedisini tamamlayamadık ama şu ansiklopedi furçasına bakın, benimkisi seninkinden daha uzundur, daha beyazdır, daha ağırdır, daha çoktur; ama Türk toplumu bilgi ihtiyacını duyuyor. Gerçi bize okunan gazeteler vermiyorlar ama, o promosyon yapan gazeteler hiç olmazsa ülkenin bir ansiklopedi ihtiyacını karşıladılar. Türk toplumu endüstrileşiyor, Türk toplumu kentleşiyor, eğer kenti uygarlığın bir beşiği olarak kabul ederseniz bugün toplumumuzun o nüfus baskısıyla karşı karşıya bulunan toplumumuzun nüfusunun yarısından fazlası bugün kentlerde yaşıyor. Bu kentler henüz birinci kuşaklarını vermediler, verecekler, yani bir yerde bir kent endüstri devrimi yaşıyoruz, artı, bir enformatik devriminin de içindeyiz. Son kitabım matbaada dizilmedi, ekranda ben dizdim kitabımı övünüyorum. Bu büyük bir devrim bence. Ben daktilo yazmasını bilmeyen elektriğe yeni geçmiş bir toplumun bir üyesi 70 yaşında kitabını ekranda dizebiliyor ve benim disketim matbaaya girdi, kitap olarak çıktı, güzel bir şey. Yani demek istediğim, Türk toplumu batının altı, yedi büyük devrimini aynı anda yaşamaktadır. Bu batıda görülmüş bir olay değildir. Batı bunları teker teker üçyüz, dört yüz yılda yaşadı, birisini hazmetti,

öbürüne gitti. Birbirine belki bağlanarak, zincirlenerek. Şimdi, Türkiye'de yaşadığımız bu birlikte, üstüste devrimlerin sonucunda ne çıkar kimse bunu bilemez. Alvin Tofler de bilemez, çünkü o batı deneyimini biliyor. Buradan çok iyi bir şeyler çıkacak. Kötü şeyler de çıkabilir, iyi şeyler de çıkabilir ama toplumun ümide olan aşkını veya ihtiyacını dikkate alırsak iyi şeyler çıkacağını beklememiz lazım, söylememiz lazım.

İngiltere toplumu, İngiliz Adaları kültür tarihi açısından tanımını en geç öğrenmiştir. Beşinci yüzyılda tarım İngiliz adalarına giriyor. Yani Bizans en parlak dönemini yaşarken, İngilizler ve Robin Hood'lar ormanlarda avcılık yapıyorlar. Gerçek böyle. Ama İngiliz Adaları 1200 yıl sonra endüstriye ilk geçen ülke olmuştur, yani tarihi gelişimde bazı konularda geç kalmak ebediyen geç kalmak anlamına gelmiyor hatta bu bir avantaj olabilir, Türk toplumu için bazı konularda geç kalmak avantaj da olabilir. Eğer bunun bilincine varabilirsek, yani Türk toplumu batının bugün karşılaştığı bazı güçlükleri daha kolay aşma şansına sahiptir diye düşünüyorum.

Öte yandan Türk toplumunun bir artışı daha var, o da başarı ihtiyacıdır. Geçmişteki başarılarımızın artık geçerli olmadığı gerçeği bizi yeni başarılar aramaya doğru itiyor. Bu yalnız futbol alanında kalırsa, bu yalnız savaş alanında kalmış olsaydı pek verimli olmazdı ama Türk toplumu bugün her alanda başarı arayan bir toplumdur. "Accurately in the society" olma çabasında, bu müthiş bir itici güçtür. Bizi nereye götürür bilmiyorum, umarım maceraya götürmez; ama maceraya da götürebilir, bu bakımdan dikkatli de olmamız gerekiyor. Böyle bakıldığı zaman durum o kadar da umutsuz

gibi gözüküyor. Hani su var mı yok mu? Yani bakışa göre, bardak yarı da dolu yarı da boş da diyebilirsiniz, durumu değerlendirmekte yarar var, ben ümitsizliğin bir yarar sağlamadığı düşüncesindeyim. Tabii her şeyi toz pembe gösteren tutumun da gerçekçi olmadığını düşünüyorum ama durumumuz o kadar da kötü gözüküyor. Dünyaya baktığımız zaman, hiçbir toplumun sorunlarını, yapısal sorunlarını çözmüş olduğunu görmüyoruz. Amerika bugün 30 bin dolar seviyesinde şuraya gelmiş dünyayı yönetiyor bir süper güç, yılda 200 - 300 bin kız çocuk evini terk ediyor o veya bu sebeple; büyük bir sorun. Amerika Bosna'da hayat güvenliğini sağlamaya çalışıyor ama Amerika'da insanların yüzde 20'si evsiz barksız parklarda yatıp kalkıyor. Demek ki, bu sadece bir varlık bir imkân sorunu da değil. Bu bakımdan toplumumuzun yani parlak bir geleceği vardır demiyorum ama büyük bir potansiyeli var gibi gözüküyor. Bunu ne kadar konuşabilirsek, bu ümidi ne kadar verebilirsek, bu başarı güdümüzü, başarı açlığımızı ne kadar çabuk yönlendirebilirsek doğru yönde, çünkü her toplumun yapabileceği bazı şeyler var, Türk toplumu da bu yeteneği gösteriyor yaratıcılığıyla ama bunu bugün için olumsuz gördüğüm bir noktaya da değinmeden geçemeyeceğim. Bu başarılarımızı bireysel planda ifade ediyoruz. Oysa toplu başarılarımız da var. Nedense basınımlar bunlara pek büyük bir öncelik tanımıyor. Hep başarı bireysel planda parlak bireyler yetiştiriyoruz. Türk insanı çok yaratıcı, çok başarılı halbuki Türk toplumunun başarılı olduğu projeleri biraz geri planda, biraz karanlıkta bırakıyoruz diye düşünüyorum.

Yani, ben, bugünü değerlendirmede zorluk çekerken, doğrusu geleceğe çok da rahat bakamıyorum, inşallah daha iyi olur diye düşünüyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ederim efendim. Ancak, korunmuş hak olarak bir son söz daha var efendim izin verirseniz.

İBRAHİM ORTAÇ – Sayın Noyan Alpan teknik bir soru varsa yine önceliği vereyim benim kendilerine yine sorum olacak. Son soru benimse ben sormak isterim.

BAŞKAN – Efendim, zaman ilerlediği için, izin verirseniz sizinkini son soru olarak alalım. Buyurun.

İBRAHİM ORTAÇ – Sayın Hocam, ben sabahki konuşmamda da gerek görsel gerekse yazılı medyanın ve gerekse Millî Eğitim Bakanlığının ilgisini hoşgörüle karşılıyorum ve Bilim Kurulu olarak da hoşgörüle karşılıyoruz ve bu işlemlere devam ediyoruz. Ancak, ben, Türk Eğitim Derneği Başkanı olarak buradaki mevcut sayısından çok rahatsızım ve beyaz saçlıların hâkim olduğu gayet tabii hâkim olmalı, ama Ankara'da dört üniversitemiz var, dört üniversitemizin de mutlaka dördünde de eğitim fakültesi var. Acaba bu eğitim fakültesindeki öğretim üyesi sayımız bu kadar mı? Sayın İonna'nın talepleri geldiler dinlediler, hocalarını kutladılar ve gittiler, hoşgörüle karşılıyorum, hocalarıdır, bu böyle olmalı; ama acaba sevgili doçentleriniz, sevgili asistanlarınız acaba hepsi buralarda mı yoksa birkaçı da burada mı yoksa yoklar mı? Sabahleyin Sayın İonna söyledi (bant değişimi)

... siz biz düzeltmeyeceğiz, sevgili Millî Eğitim Bakanlığı düzeltirse düzelterek; ama bakınız sabahleyin teşekkür ettim, bulundular ve gittiler. Ondan sonra söylenenler, gerek Sayın İonna'nın, hatta Sayın Özcan Beyin bahsettiği, ki döl yatağına kadar indirdiler hoşgörüyü, hatta ben soracaktım, acaba naturada mı var diye. Çünkü eşimle benim aramda çok fark

var. Ben eşimden çok örnek almak istiyorum, o kadar hoşgörülü bir insan ki, ama incelediğim zaman işte Özcan Beye gidiyorum, döl yatağından gelme bir hadise, yani aynı eğitimleri almışız çözemiyorum; ama bu hoşgörüyü sağlaya sağlaya nereye kadar götüreceğiz. Bu imkânı, sizlerin öğrencileri bu eğitimleri yapacak, nerede onlar, ben onları çok merak ediyorum; ama ben ısrarla Türk Eğitim Derneği Başkanı olarak sizlerin yardımıyla, Bilim Kurulu ne istiyorsa hepsini yapmaya hazırım; ama onlar buraya gelecekler, onlar istikbalimizi veya atideki kişileri onlar yaratacaklar, onları ben görmezsem, çok özür diliyorum kusura bakmayınız zamanınızı aldım ama bir konu, sadece sual size değil tabii, bütün hocalar burada onlara da sormuş oluyorum ama kürsüde siz bulunduğunuz için soru size rastladı.

PROF.DR.BOZKURT GÜVENÇ – Efendim, sorunuz geçerli fakat sabahki konuşmanızda sizi dikkatle dinlemiştim, bu katılım meselesine tepki gösterdiniz ve de bizi üzüyor dediniz. Zannediyorum toleranslı davranış sabahki yaptığınız idi, burada biraz bize nezaketen tolerans gösteriyorum, hoşgörü gösteriyorum derken doğru bir şey yapmıyorsunuz. Bazı şeyler var ki hoşgörülmez. Yani şimdi hocayı dinlemek için geliyor öğrenci hocasıyla da beraber gidiyor, sen hocayı mı dinlemeye geldin, yoksa bu toplantıya katılmaya mı geldin? İonna dedi ki, ben dersi tatil etmedim, öğrencileri alıp geldim, çok güzel, İonna'nın şunu yapması gerekiyordu, çocuklar ben uluslararası forumlarda bu türlü toplantılara girip çıkıyorum, ben bir başka derse gidiyorum ama siz burada bu toplantıyı izleyin. Çünkü bu toplantı güzel felsefe dersidir. Felsefe dersi mutlaka felsefe dersinde yapılmaz, bu da bir felsefe dersi.

Şimdi neden katılım az. Efendim, biz iyi niyetle çalışıyoruz, çalışmaya da devam edeceğiz, ama bir ölü noktaya karşı, bir verimsiz cepheye karşı savaşım veriyoruz. Bir de bizim eksiklerimiz var Sayın Başkan. Birisi şu. Bütün bu işler profesyonelleşti. Şimdi, Bilim Kurulunda bu toplantının değerlendirmesini yapacağız, sabahki katılım fena değildi, öğleden sonra azaldı, ikinci gün fena değildi, akşam kokteyli çok iyi idi, çünkü herkes yemek içmeye geldi diyeceğiz. İnşallah bu sefer eşlerimizi de davet etmişsinizdir, çünkü onların katılmadığı toplantılara gelmemiz zor oluyor. Efendim, bu konularda katılımı sağlayan bizlerin saçımızın rengi veya adımız unvanımız değil, bunu sağlayanlar halkla ilişkiler uzmanları, derneğimizin, okullarımızın, vakfımızın ve bizim bilim kurulumuzun acilen bir halkla ilişkiler, insan ilişkileri uzmanına ihtiyacı var. Bu bayağı para isteyen bir iş kolay bulunan bir iş değil, amatör işi de değil. Bu işi bilen, telefonu olan, bu telefonun faturasının hesabı sorulmayan insanlarla sürekli ilişki içinde olan, Hürriyet Gazetesine veya bir başkasına sadece davetiye gönderen değil, onun burada üyesini bulunduran, bir gün öncesinden yazıyı çıkartan, ertesi gün değerlendirme yazısını buraya koyabilen, bu işler böyle oluyor, bunu yapmak zorundayız. Lütfedip bizi çağırдыңız, yemekte de söyledik ama eksiğimiz buradadır, bunu hep söylüyoruz fakat yapmıyoruz. Bunu yapmak zorundayız. Bununla hal olur mu? Hayır, bununla da hallolmaz bu işin gereğidir, yine değerlendireceğiz, hepimizin çalışması gerekecek. Fakat Türkiye'de bugün bir Latin Amerikalıların transiyonelce dediği bir dönemden geçiyoruz, her kafadan bir ses çıkıyor, her gün bildirgeler, bildiriler, yayınlar, basın toplantıları vesaire. İnsanları bombardıman ediyoruz, Ankara

gibi yerde şu günlerde bir sürü toplantı, işte birinden çıkıp öbürüne, Sayın Özcan buraya geldi, akşam bir başka toplantıya katılacak, çok toplantı yapılıyor, bunu şey olarak karşılamamak lazım, insanlar her toplantıdan bir şey alırlar ve eğitim aslında bu tür toplantılardadır. Fakat size şunu söyleyeyim, İzmir'de sizin gelmediğiniz bir toplantıda belki adınız geçmedi ama benzer birkaç toplantıda Atatürk Kültür Merkezinde yurttaşlık eğitimini konuştuk, üç salonda oturacak yer olmadığı gibi, büyük salonun yarısı ayakta idi. Çok büyük bir katılım vardı. Toplantı 2,5 saat için ilan edilmiştir, 4,5 saat sürdü, toplantının sonunda yüzde 5 -10 ayrılan olmuştur, yani Türkiye'de bir katılım, bir yaygın eğitim süreci başlamıştır. Bunu kimin yaptığı önemli değildir mesele bunun yapılmış olmasıdır. Bir başka derneğin bir başka kuruluşun, bir başka vakfın yapmış olması önemli değil. Bizim de başarımız şuradadır, biz konuştuklarımızı boşlukta bırakmıyoruz yayınlıyoruz. İnatla ısrarla buna devam etmeliyiz. Çünkü sözler uçar gider, fakat yazılar kalır ve kalmaktadır. Bu bakımdan yaptığımızı küçük görmeyelim, büyük bir iş yapıyoruz. Büyük özveride bulunuyoruz. Millî Eğitim Bakanlığı buraya gelmedi, Millî Eğitim Bakanlığında birkaç temsilci gelmiştir. Ama bakın Millî Eğitim Bakanlığında bugün bir huzursuzluk var, nedir o huzursuzluk seçim sonunda bakanlık kadrosu veya üst yönetimi değiştiğinde bugün Talim Terbiyeyi oluşturanların hiçbirisi geleceğinden emin değildir. Millî Eğitim Bakanlığını o duruma getirelim ki, bir genel seçim sonucunda Talim Terbiyeye dokunmak kimsenin hatırına gelmesin. İşte o zaman eğitim sorunlarını çözmüş sayılırız. Bu arkadaşlarımız bugün gelecek endişesi içindedir. Son şeyde kaç tane üye çıktı, kaç tane aday çıktı Talim Terbiyeden.

Talim Terbiye gibi bir unsurun bir toplumun en yüce bir makamına gelmiş bir kişinin politikadaki beklentisi ne olabilir? O zaten politikanın ta göbeğinde en yüksek politikayı yapıyor, eğitimi yapıyor; ama kendisini o yerde görmediği için bir yere atmaya çalışıyor çıpayı, daha sağlam bir yere çünkü oradaki yerden emin değil. İşte sorunlarımız, yapısal sorunlarımız bunlar. Ben, bir de derim ki, tepkilerinizi gösterin. Ama kişilere değil, kurumlara da değil, olayları değerlendirmede gösterin, bizimle paylaşın, bizi de dinleyin arada bir.

Ben, bana sorduğunuz bu sorudan dolayı size teşekkür ederim. Bu katılımı sağladığımızda zaten cumhuriyeti de sağlamlaştırmış, demokrasiyi de gerçekleştirmiş oluruz. O zaman bu çorbada hepimizin tuzunun olduğunu göreceğiz, onu da afiyetle yiyeceğiz diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Efendim, her ne kadar biraz evvel son soru dedikse de bir defa oturma odamızın kapısını araladık. Onun için konuklara hayır demek olanaksız hale dönüştü. Efendim, iki kişi daha söz istemişti, izin verirseniz onları da dinleyelim veya onların da katkı ve sorularını alalım, ondan sonra.

Buyurun Sayın Gürkaynak.

PROF.DR.İPEK GÜRKAYNAK - Sayın Noyanalpan, ben kendimi doğru ifade edemedim. Bu konuda, yani sorulmuş olan sorunun son soru olduğunu varsaydığım için ve soruyu soran beyefendi de siz son konuşmacı olduğunuz için size denk geldi, ille de size sormuyorum dediği için, sorular so-

ruya ilişkin bir şey söylemek istemiştim. İzninizle. Efendim, ben Sayın Başkanın sorularının; yani niye katılım yok vesaire vesairenin olağanüstü önemli olduğunu ve tabii bir derneğin başkanı olarak sormasının da çok doğru olduğunu veya elde ettiği sonuca öfkelenmesinin de çok doğru olduğunu düşünüyorum, ancak, burada bu soruyu dile getirdiğiniz biçimiyle bir sorunum var benim. Nerede doçentleriniz, asistanlarınız dediniz, ben kendi hesabıma cevap vereyim. Sizin davetiyeleriniz bütün fakültedeki arkadaşlara gider, bir tanesine de gidip, doçentlerin, asistanların geliyor musun, gel ha gibi bir şey söylemedim bugüne kadar, bugünden sonra da söylemem. Yani bu insanları bizim bir şekilde kanalize etmemiz, toplayıp getirmemiz sözkonusu olmamalıdır diye düşünüyorum. Niye gelmiyorlar ki, dediklerinden. şimdi, orada, ben olsam, pek de öfkeli bakmazdım. hafta arası iki güne denk gelen bir toplantı yapıyorsunuz. insanların, üniversitede öğretim üyesi olan insanların iki günlerini hafta arasındaki iki günlerini buraya verme şansları yoktur. Bütün arzuma rağmen yarın ben de burada yokum. Sabahtan itibaren burada olabilmek için ciddi bir çabaya girmek zorunda kaldım, geldi konuşmasını yaptı gitti demek istemedim, dinlemek istiyorum insanları sabahı boşalttım ama yarını boşaltmadım. şimdi, bana kalırsa Sayın Başkan, isterseniz bu sorularını dile getiren bir tür soru kağıdı bastırınız ve Ankara'daki üniversitelerin eğitim fakültelerindeki öğretim üye ve yardımcılarına yollayınız, katılıyor musunuz, sonunda kaç tanesine katıldınız, katılmıyorsanız hangi nedenle katılmıyorsunuz, ne görmek istersiniz, bir görelim bakalım ne imiş, ne oluyormuş, bu burada tartışılabilir bir şey değil diye düşünüyorum.

Mesela Kuçuradi öğrencilerine deseydi ki, siz burada kalın, gerçekten aynı şeyi sabah ben de düşündüm. Çok fena gitti çocuklar oluk oluk gitti, iyi dedim aferin hocalarını dinlediler gidiyorlar, başka hiçbir hoca aynı değerle konuşmayacaktır besbelli onların gözünde. Ben alındım da yani üstelik. Fakat sonra düşündüm, varsayın ki Kuçuradi onlara demiş olsaydı, siz oturun. Bir sonraki derslerinin hocası onların devamsızlığına, o kağıda imza atmadıklarının sonucu olarak onlara nasıl bir yaptırım uygulayacaktı? Bizim üniversitelerimizde devam sorunu var. Yani birçok taraflı düşünmek gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Ben de teşekkür ederim.

Efendim, bu arada belki merak ettiniz diye bir iki rakam sunmak istiyorum. Bu salonu tercih ettiğimiz nedenlerinden biri diğeri kadar büyük olmayışı idi, buranın kapasitesi 105'tir. Sabahın en kalabalık anında iki, üç kişiyi kaçırdım saymadım, 78 ve 82 kişi arasında burada birey vardı, şu anda da 45 kişi var. Dolayısıyla hiç de küçümsenmeyecek rakamlardır bunlar, belki de o kadar üzülmemiz gerekemeyebilir. Genç arkadaşımızdan soru ya da katkısını rica edelim.

NÜKET DEMİRTAŞLI (AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlisi) - Hocam, sabahki konuşmada, Sayın Kuçuradi'nin konuşmasında da sizin konuşmanızda da vurgulanan şu oldu. Tolerans eğitimi bir yerde bireysel farklılıkların vurgulandığı yani eğitimin benzerlerinin değil, birbirlerinden farklılığının biricikliğinin vurgulandığı bir eğitim ol-

malı dedik. O zaman bu durumda, sosyal bilimlere, davranış bilimlerine büyük iş düşüyor. ama ülkemizdeki duruma bakınca yani işte sosyal bilimler, fen bilimleri ayrımına geldiğimizde bu potansiyele ne derece sahip davranış bilimleri, bu davranış bilimlerinin getireceği katkılar neler olabilir, bu süreçteki var olan noktası yeri nedir, ben onu öğrenmek istiyorum. Sizce nasıldır?

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ – Çok güzel bir soru, bu sorunuz yarınki toplantının ana temasıdır, sosyal bilimlerin hali pür melali. Şimdi, üniversiteye aldığımız ve de sosyal bilim dediğimiz sosyalden korkup davranış bilimleri dediğimiz programlar var, davranış daha böyle bilimsel de sosyal dediğiniz zaman daha ideolojik geliyor, dikkat etmişseniz 1980'den sonra bütün sosyal bilim fakülteleri edebiyat fakültesi olmuştu, edebiyat daha da saygın bir şey sosyalden biraz korkuyoruz. Çünkü sosyal sosyalist komünizme kadar gidebilir bu şey.

Şimdi, bizde bunun adı var; ama tadı yok. Niçin tadı yok. Çünkü öğrenciyi alıyoruz bu sosyal bilimlere ve onu bir değil böyle bir sosyal bilimci, bir vatandaşlık eğitiminden yoksun bir biçimde mezun ediyoruz ve eline bir de diploma veriyoruz, sosyolog, psikolog, antropolog falan gibi, o da bunlara bakıp ya ben sosyolog muşum diyor, şimdi, sosyolog, psikolog bir ilmi yapan kişinin adıdır. Onun diplomasını taşıyan değil, o ilmi yapmak da şöyle olabilir. Herhalde çalışmakla, bilgi üretmekle olur. Yalnız yapılanları öğrenmek, bilim yapmak değil, yapılmış olanları öğrenmek bilim yapmak için bir hazırlıktır. Ben bir doktora sınavı hatırlıyorum, çok ünlü bir sosyal bilim hocamız doktora adayına dedi ki, sosyoloji kiminle başladı, kiminle bitti dedi. Efendim, ben ho-

cayım ben soruyu anlamakta güçlük çekiyorum, kiminle başladı, kiminle bitti. Dedim ki, adayın hocası olarak bu soruyu cevaplayamıyorum, eğer izin verirseniz adayı bu sorudan muaf tutalım sonra aramızda konuşalım. Sınavdan sonra dedim ki, hocam afedersiniz ben o soruyu bilemedim, açıklar mısınız neydi beklediğiniz cevap. Bilmeyecek ne var dedi. Durkhaim'le başladı Max Weber'le bitti dedi. Biz neden arkayız dedim, yıl 1974, biz onların tahminini üretiyoruz dedi. Sosyal bilim yapıyoruz diye başladı, doğdu, öldü, gömdük şimdi güzelim tarihini anlatıyoruz. Şimdi bunun adı sosyal bilim eğitimi değildir. Bu hiçbir şey, bu tarih bile değil. yani bu bilinçle sosyal bilim öğrettiğinizi zannediyorsanız... Tabii herkesi bir kaba koymayalım; ama bu en önemlilerden bir tanesi. Sosyal bilimci böyle yetişmez, sosyal bilimci, sosyal bilim yapılan bir ortamda, sosyal bilim yaparak, sosyal bilim yapanlara katılarak yetişir. Eğer böyle bir katılım imkânı yoksa, siz sosyal bilim fakülteleri açıp araştırmayı yasaklarsanız veya kısıtlarsanız sosyal bilim yine yapılamaz. En çok anlattığım bir anekdot vardır, 1970'de bir asistanımızı bir dağ köyüne göndermeye çalıştık, o günkü idare bundan şüphelendi bunlar yine dağa gidip köyün sefaletini anlatacaklar, şöyle bir cevap geldi, mutlaka dağda veya tepelerde araştırma yapmak istiyorsanız işe neden Çankaya'dan başlamıyorsunuz. Size komik geliyor değil mi, ama hiç de komik değil, çok da ciddi bir cevaptı ve izni almamız iki sene sürdü. İki sene sürdü, 1971'de müracaat ettik, 1973'te askerler bırakıp gittikten sonra ancak müsaade çıktı. Bu ortamda nasıl yapacaksınız bilimi? O bakımdan sosyal bilimcilere düşen bir şeydir dediğiniz zaman bu görevin bilincindeyim ama bakınız, Türkiye'de TÜBİTAK'a paralel bir insan ve toplum araştırmaları kurumunun kurulması halen

gecikmiş, gecikmektedir. Bugün partisine, kadın üyelerin katılmasını demokratikleşme olarak gören Sayın Başbakanımıza bu fikir iletildiğinde, öyle bir kuruma gerek yok, çünkü biz stratejik araştırmalar vakfı kurduk ve ellerinde de güzel makinalar var, bilgisayarlar vesaireler var, onlar gerekli araştırmaları yaparlar demektedir. Stratejik araştırmalar vakfı ve bilgisayarlar ile siz sosyal bilimci yetiştireceğinizi düşünüyorsanız daha çok beklersiniz, ama bu soruya bugün Türkiye'de ve de dünyada Türkiye açısından en ileri çizgiyi temsil etmektedir. Onun için tekrar benim ümitsizliğe döndürmeyin ama gelecek toplantımızda bunu konuşalım. Türkiye'de sosyal bilimlerin doğuşu ve gelişmesi konulu bir şeyim var TÜBA yayınladı, eğer isterseniz size bir kopyasını gönderirim.

Tesekkür ederim Sayın Başkan.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim.

Adı geçtiği için izin verirseniz, siz biliyorsunuz ama topluluğa o bilgiyi sunmakta yarar var. TESAK Türkiye Ekonomik ve Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu, hazırlığı TÜBİTAK tarafından yapılmıştı, TÜBİTAK bu sorunu hissetmişti, ancak ne çare ki Sayın Cumhurbaşkanımızın önüne kanun hükmünde kararnamenin iptalinden ancak iki saat sonra yetiştirilebildi ve Sayın Cumhurbaşkanımız haklı olarak bunu imzalamak istemedi ve imzalamadı ve dolayısıyla TESAK da böylece kurulamadı.

Efendim, şimdi bu güzel tartışmayı kendi aranızda fuayede devam ettirmek üzere sizi çaya davet ediyorum ve Hocama da çok teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

ALTINCI OTURUM

BAŞKAN - Prof. Dr. Cemal TALUĞ

KONUŞMACI - Dr. Hıfzı TOPUZ

BAŞKAN - Günaydın efendim.

Değerli Konuklar, TED'nin Hoşgörü ve Eğitim toplantısının ikinci gün çalışmalarını açıyorum. Biliyorsunuz bu Altıncı Oturumumuz, Altıncı Oturumda ilginç, önemli bir konumuz var siyasî hayatta hoşgörü, çok da değerli bir konuşmacımız var.

Ben değerli konuşmacıyı takdim etmeden önce şu anda elime ulaşan bir mesaj oldu, okumakta yarar olduğunu sanıyorum. Sayın Anayasa Mahkemesi Başkanının bir mesajı var: "Derneğinizce düzenlenen hoşgörü ve eğitim konulu bilimsel toplantıya çağrınızı aldım, teşekkür ediyorum. Katılma olanağını bulamadığıma üzgünüm, başka bir zaman birlikte olmak umuduyla başta siz olmak üzere etkinliğin düzenlenmesinde tüm emeği geçenlere ve değerli konuşmacıları iyi dileklerle kutluyorum". Saygıyla. Yekta Güngör Özden Anayasa Mahkemesi Başkanı (Alkışlar)

Sayın Başkana çok teşekkür ediyoruz.

Hocam hoşgeldiniz diyorum. Hocamızı çok iyi tanıyorsunuz ama ben kısaca tanıtayım. Hocamız İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu, Strazburg Üniversitesinden de iletişim alanında doktorası var. Önce gazeteci, 1958'e kadar Akşam Gazetesi Genel Yayın Yöneticiliği yapıyor...(Band değişimi)

yıllarca süren, devam eden UNESCO'daki hepimizin bildiği değerli çalışmaları başlıyor, bu arada TRT Genel Müdür Yardımcılığı var, aynı zamanda İstanbul Belediye Televizyonunun yönetiminde çalışıyor, İstanbul Üniversitesinde, Anadolu Üniversitesinde hocalığı var, birçok arkadaşımız kendisinden

hoca olarak yararlandı, ayrıca hocanın birçoğumuzun okumaktan büyük zevk aldığı 20'ye yakın kitle iletişimi ve Afrika üzerinde de çok değerli yapıtları var, kendisi İstanbul'dan bizi kırmayarak geldiler, şükran borçluyuz, ben, sözü Sayın Hocama bırakıyorum.

DR.HIFZI TOPUZ (UNESCO Hoşgörü Komitesi Başkanı) –

(Bildirisini sundu)

SIYASAL YAŞAMDA HOŞGÖRÜ

Hıfzı **TOPUZ**

Siyasal yaşamda hoşgörü derken önce siyasal yaşamın üzerinde durmak istiyorum. Siyasal yaşam acaba yalnız politikacıların mı tekelindedir, yoksa geniş halk kitlelerinin mi? Politika üretmek yalnız politikacıların mı işidir? Bu açıdan insanları üç gruba ayırabiliriz:

- Politikayı kendilerine meslek edinmiş ve siyasal karar üreticisi (decision maker) durumunda olan kişiler. Yani, her düzeyde parti yöneticileri, bakanlar, parlamento üyeleri, belediye başkanları, yerel meclis üyeleri, politika yazarları vb..

- İkinci grup doğrudan doğruya politikaya başlamadan siyasal sorunlarla yakından ilgilenen kişilerden oluşur. Herkes bu açıdan biraz politikacı sayılır. Yani, tüm aydınlar, öğretmenler, profesörler, memurlar, işçiler, ticaretle uğraşanlar, serbest meslek sahipleri, gençler.. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan bu insanlardan ikisi, üçü biraraya geldiler mi, daha kahve fincanlarının dibi soğumadan ya hükümeti ya da muhalefeti eleştirirler. Zaten yılın her gününde eleştirilecek o kadar çok şey vardır ki, mangalda kül bırakmazlar. Tartışmalar bazen çok gerginleşir, insanlar birbirleriyle selamı sabahı kesecek kadar hırçınlaşır, kırıcı olurlar. Bu sert hava kavgaya bile dönüşebilir. Bu insanlar politikanın izleyicileridir. Haber kaynakları televizyonlar ve renkli gazetelerden oluşan magazin basınıdır. Siyasal yaşamın gündemini medyalar yapar ve insanları, promosyon endişelerinin gerisine gizlenen kendi çıkarlarına göre yönlendirirler. Kamuya hizmet gibi bir amaç çoğu zaman medyaların politikalarına yön verecek nitelikte değildir.

Bu izleyiciler topluluğu politikada yapıcı bir rol oynamazlar. Yaptıkları eleştiriler, getirdikleri öneriler, işyerlerinin, evlerin, kasaba kahvelerinin, spor kulüplerinin, restoranların, meyhanelerin sigara dumanları içinde dağılıp gider.

Bu insanların arasında takım tutan azgın maç hastaları gibi parti tutan hastalar vardır. Kimisi edilgen durumdadır ama, hiçbir şeyi beğenmeyen karamsarlar çoğu zaman çoğunlukta olurlar.

- Üçüncü grup tümüyle politikanın dışında kalan insanlardan oluşur. Eski deyimle onlar "Ekmek partisinden"dir. "Ben politikadan hiç anlamam, bana ne?" demekle yetinirler. Kime oy verecekleri de son dakikaya kadar hiç belli olmaz. Bunlar toplumun suskun çoğunluğudur.

Siyasal yaşamda hoşgörü önce bu ilk iki grup için önemlidir.

Peki ama, hoşgörü nedir?

Uzun tartışmalardan ve değişikliklerden sonra onaylanan Unesco Bildirgesinde hoşgörünün herşeyden önce bir saygısı olduğu, dünyamızdaki kültür zenginliğinin ve çeşitliliğinin kabulüne dayandığı belirtiliyor.

Hoşgörünün bilgiyle, düşünce açıklığıyla, iletişimle, bilinç ve inanç özgürlüğüyle güçlendirildiği vurgulanıyor. Hoşgörünün sadece etik düzeyde bir yüküm olmadığı, ama siyasal ve hukuksal bir gereklilik olduğu açıklanıyor. Hoşgörünün barışa olanak tanıyan, savaş kültürünün yerini barış kültürününün almasına katkıda bulunan bir erdem olduğu belirtiliyor.

Yine bu bildirgede hoşgörünün ne ödün verme, ne küçümseme, ne de dalkavukluk olduğu, ama herşeyden önce insanın evrensel haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınması olduğu vurgulanıyor. Hoşgörünün hiçbir biçimde temel değerlere karşı yapılacak saldırıları haklı göstermek için kullanılamıyacağı açıklanıyor. Yani hoşgörü ideolojik yayılma eğilimleri karşısında insanların kayıtsız kalmalarını gerektirmiyor.

Bildirgeye göre hoşgörü, insan haklarının, çoğulculuğun ve özellikle kültürel çoğulculuğun, demokrasinin ve hukuk devletinin kilit taşıdır ve her türlü dogmacılığa ve salt otoriteye karşı bir tutumdur.

Hoşgörünün uygulanması sosyal eşitsizlikleri onaylamak, kendi inançlarından vazgeçmek ve ödün vermek anlamına gelmez. Hoşgörü gereği herkes kendi inancını seçmekte özgürdür, aynı hak ve özgürlüğü başkalarına da tanır ve kendi düşünce ve eğilimlerini başkalarına zorla kabul ettirmeye kalkamaz.

İşte hoşgörüyle böyle anladıktan sonra siyasal yaşamda hoşgörünün nasıl algılanması gerektiği konusuna gelelim.

Bildirgedeki tanımlamaya göre siyasal yaşamda hiç kimse hiçbir zaman kendini zorla kabul ettirmeyeceği gibi onlara ödün de vermeyecektir. Politikada anlayışlı olmak güçsüzlük sayılamaz. İnsan haklarına ve kültürel çoğulculuğa saygı siyasal hoşgörünün temel koşuludur. Hiç kimse de sizin hoşgörünüze sığınarak temel özgürlüklerin ve insanlığın temel değerlerine karşı gelemes.

Demek ki, siyasal yaşamda hoşgörü gösterilmesi gereken

çok geniş konular olduğu gibi hoşgörüsüzlükle karşılanması gereken konular da vardır.

Şimdi bunu günlük yaşamımızda sık sık rastladığımız bir tartışma örneğiyle ele alalım. Tartışmacılardan biri şöyle diyebilir:

- Ben ülkemizin gelişmesi için siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda belirli bir politikayı savunuyorum. Bu politika ekonomide, vergilemede, yatırımlarda, işsizlik, göç, bankacılık, özelleştirme işlerinde şu ya da şu programların uygulanmasına dayanır. Ama karşımdaki partiler ve politikacılar bu sorunların çözümünde benimle aynı görüşleri paylaşmıyorlar. Çünkü aramızda ideolojik görüş ayrılıkları var. Onlar toplumsal gelişmelerin kişilerin girişimleriyle ve bir globalleşme politikasına uyarak gerçekleşeceğine inanıyorlar. Ben ise böyle başı boş bir gelişmenin sömürü düzenine, vurgunculuğa, yolsuzluklara ve sosyal sınıflar arasında aşırı uçumların yaratılmasına yol açacağına inanıyorum. Karşımdakilerin iyi niyetli olduklarını sanıyorum, ama neye yarar, aldaniyorlar...

Bu konuşma şöyle de sürebilir :

- Ben karşımdaki partiyi, ya da kişileri büyük finans gruplarının, büyük holdinglerin, çokuluslu ortaklıkların desteklediğine kanısındayım. Onlara karşıyım. Onların ülkeye zarar vereceklerine inanıyorum. Her yola başvurarak onları susturacağım. Bu insanlara karşı benden hoşgörüyü beklemeyin...

Bunlar her gün tanık olduğumuz konuşmalardan örnekler. Burada bir hoşgörü sorunu var : Beğenmediğimiz düşüncelere ne ölçüde hoşgörü gösterebiliriz?

Burada iki değişik durum ortaya çıkabilir: Birinci durumda kişi karşısındakinin yanıldığını kabul ederek ona hoşgörü ile bakar, kendi görüşünü anlatmaya ve kendisini uyardırmaya çalışır. İkinci durumda ise karşısındakini kötü niyetle suçlar, ona karşı saldırgan bir tutum alır.

Yani, karşısındakinin yanılmış olmasına hoşgörü ile bakarsınız ama, onun halkı aldatmasına hoşgörü gösteremezsiniz. Halkı aldatmak, hileli yollara başvurmak her zaman ceza yasasının kapsamına girmez. Genelde bu bir siyasal etik (deontoloji) sorunudur. Adalet mekanizması işletilmez.

Konuyu bir başka açıdan ele alalım ve karşıtımız olan kişilerin iktidara geldikleri zaman demokrasi kurallarına uymayacaklarını, ırkçı ve acımasız bir dikta rejimi ya da bir şeriat düzeni kuracaklarını, partileri dağıtacaklarını ve Tanrı buyruğu ile ülkeyi yöneteceklerini açıkladıklarını var sayalım. Böyle bir davranış suç sayılmayabilir. Bunun örneklerini İran'da, Afganistan'da, Lübnan'da ve Cezayir'de gördük. Mısır'da, Tunus'ta ve bizde de buna benzer girişimler oldu. Devletlerin bunlara gösterdiği tepki ülkeden ülkeye değişiyor. İşin yasal yanını bir yana bırakalım, sizin, Cumhuriyete, demokrasiye, Atatürk ilkelerine, devrimciliğe ve laikliğe inanmış aydın bir kişi olarak davranışınız ne olmalı? Bu tür girişimlere hoşgörü mü göstereceksiniz, yoksa baş mı kaldıracaksınız? Bir partinin yöneticileri, ya da o yönetimin arkasına gizlenen karanlık kişiler ve yeraltı örgütlerinin kara sakallı, ilkel kılıklı, eli sopalı, beli tabancalı temsilcileri yarın Tanrının buyruğuna uyarak iktidara geleceklerini, tüm demokratik kurumları dağıtacaklarını ve eğitim sistemini kökünden yıkacaklarını söylerlerse buna hoşgörü ile mi bakacaksınız?

Çok acı bir durum ama, demokrasi kuralları her türlü gö-rüş'e açık olmanızı gerektiriyor. Yani, bunlara da hoşgörü göstereceksiniz. Demokratik kurallar altında yapılan bir se-çimde bunlar çoğunluğu elde ederlerse, katlanacaksınız. Oyunun kuralı böyle. Çoğunluk aldatılıyor ama, ne yapalım bunları istiyor, diyeceksiniz.

Ama bunun bir sınırı var, demokrasiye ters düşen bu gö-rüşleri savunanlar projelerini uygulamaya koymak için darbe girişimi yaparlarsa, şiddet ve terör eylemlerine baş-vururlarsa, o zaman yağma yok, sizden hoşgörü bek-leyemezler. Sizin hoşgörü göstermeniz demokrasi ve siyasal deontoloji kurallarına ve hoşgörü ilkelerine ters düşer. De-mokrasi kuralları, oyunun kurallarına uymayanlara karşı uy-gulanamaz. İnsanların size karşı hoşgürsüz olmalarına hoş-görü ile bakabilirsiniz ama, şiddet ve terör eylemlerine ve de-mokratik düzeni yıkma girişimlerine, asla.

Bunun son bir örneğini Cezayir'de gördük. FIS adlı bir cephe de toplanan şariatçılar büyük gövde gösterilerine gi-riştiler, iktidara oynuyorlardı. Bir yanda askeri bir baskı re-jimi vardı, bir yanda da şariatçılar. Hükümet özgür seçimler düzenledi, her türlü siyasal kampanyaya olanak sağlandı ama şariatçılar seçimi kazanamadılar. Halk oyların %60'ı ile askeri rejimin başında olan Devlet başkanını seçti. İktidar da hoşgürsüzdü, muhalefet de. Ama seçmenler şariatçılara karşı iktidarın baskı rejimini yeğlediler. Demokrasi kurallarına uymayacağını her fırsatta açıklayan şariatçılar halkı korkuttu ve seçmenler köktendincilere karşı askeri yönetimin devamı yönünde oy kullandılar. Halk demokrasi kurallarına karşı hoş-gürsüz olacağını haykırarlara oy vermedi.

Şimdi de olayın temeline inerek hoşgörüsüzlüğün nelerden kaynaklandığına bakalım.

Siyasal yaşamda hoşgörü bir kültür ve eğitim sorunudur. Hoşgörü insanın kendisinden değişik düşüncelere saygı göstermesine dayanır. Tüm insanların ve toplulukların başkalarından değişik olma hakları vardır. Bu değişik dil, din, etnik köken, geleneksel kültür ve çevre değişikliklerinden kaynaklanır. Toplumların gelişmesi için insanlar değişik yollar seçer ve değişik programlar uygulamaya yönelirler. Bu değişiklikler toplumların zenginliğini oluşturur.

Unesco Bildirgesinde de vurgulandığı gibi son yıllar içinde siddet ve terör olaylarının, yabancı düşmanlıklarının, dışlamaların artması, etnik kökenli azınlıklara, ırk, din ve dil ayrılıklarına dayalı ayrımcılık eylemlerinin ve yer yer yahudi düşmanlığının gelişmesi, yabancı işçilere ve göçmenlere karşı yapılan saldırıların çoğalması ile hoşgörüsüzlük olayları aşırı ölçülere ulaşmıştır.

Ekonomide globalleşme sorunları, özelleştirme olayları, piyasa ekonomisine geçiş ve tekelleşmeler sonucu az gelirli insanların savunmasız kalmaları ve ezilmeleri, işsizlik, yoksulluk, meskensizlik, hastanelerde yer bulma ve bakım güçlükleri, üniversitelere ve yüksek okullara girebilme ve okul masraflarının karşılanmasındaki olanaksızlıklar, köy ve kasabalarda yaşam koşullarının güçleşmesi, terör olayları, can güvensizliği ve etnik sorunlar nedeniyle insanların kentlere göç etmesi, kimsesiz kız ve oğlan çocukların sokaklara dökülerek çok küçük yaşlarda uyuşturucuya alışmaları ve seks sömürülerine açık olmaları, kapkaççılığın, kanlı baskın ve soygun eylemlerinin artması toplumda karamsarlığa ve hoşgörüsüzlüğe yol açıyor.

Bu bozuklukların yanı sıra üst düzeydeki yöneticilerin ve siyasal sorumluluk yüklenen kişilerin yolsuzluklarını ve rüşvet olaylarını insanlar kanıksıyor ve bunlara tepki göstermez oluyorlar. Toplumlar kokusuyor. Devlet artık iç güvenliği sağlayamaz bir duruma düşüyor, faili bilinmeyen cinayetler artıyor, kayıp listeleri kabardıkça kabarıyor, suçlular cezasız kalıyorlar ve insanlar artık bu olaylara hoşgörü ile bakamıyorlar.

Magazin basını ve özel televizyonlar rating nedeniyle şiddet olaylarını kısırtarak toplumda gerginlik yaratıyorlar. TV programlarını izleyen gençler herşeyin çözümü için şiddet kullanılmasına inanma eğilimine giriyorlar. Ülkelerde bir güven bunalımı egemen oluyor. Bu çok sakıncalı bir durum. Barış kültüründen, insan haklarına ve demokrasi ilkelerine saygıdan yoksun hoşgürsüz gençlik kitleleri yetişiyor.

Peki, siyasal hoşgörüü geliştirmek için neler yapmalı?

Herşeyden önce hoşgürsüzlüğe neden olan bozuk düzenin ele alınması ve kötülöklere çare araştırılması gerekir. Bu bir siyasal, ekonomik ve sosyal politika sorunudur. Ekonomik dengesizlik, enflasyon, işsizlik, meskensizlik gibi sorunlar hep bozuk düzenin hastalıklarıdır. Bunlara çözüm getirilmedikçe siyasal yaşamdaki hoşgürsüzlüğün kaynakları kurutulamaz.

Devlet düzeyinde hoşgörü yasalar önünde hak eşitliğini, yasaların herkese karşı uygulanmasını ve Devletin herkese ekonomik ve sosyal alanda ve eğitimde şans eşitliği sağlamasını gerektirir.

Üzerinde durulacak en önemli konu hoşgörü eğitimi so-

runudur. Unesco Bildirgesinde hoşnutsuzluğun önlenmesi için en etkili yolun eğitim olduğu, bunun için de insanlara hak ve özgürlüklerin neler olduğunun öğretilmesi ve başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı düşüncesinin geliştirilmesi gereği vurgulanıyor.

Bildirgeye göre hoşgörü eğitimi şiddet ve dışlamaları yaratan hoşgörüsüzlüğü oluşturan kültürel, sosyal, ekonomik, siyasal ve dinsel kaynaklara yönetilmelidir. Eğitim programlarının her türlü anlayışın geliştirilmesine, dayanışmaya, etnik, sosyal, kültürel ve dinsel ayrımcılığın yok edilmesine yönelik olmalıdır.

Bu eğitim korkunun önlenmesine ve gençlerin bağımsız bir yargı ve eleştiri sistemini geliştirmelerine yardım etmelidir.

Bunun için sosyal bilimler ve hoşgörü eğitimi konularında program araştırmaları yapılmalı, öğretmen eğitimi sorunlarının üzerine gidilmeli ve el kitapları hazırlanmalıdır. Yarının siyasal yaşamında hoşgörüye gençler yön vereceklerdir. Gençlerde karşılıklı anlayış içinde iletişim ve diyalog eğilimlerinin geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Mediaların bu alanda kısırtıcı değil, uzlaştırıcı, arabulucu bir rol oynamaları ve çözümlerin oluşturulmasına yardımcı olmaları beklenecektir.

Unesco, Ortak Okullar Sistemi ve Unesco İnsan Hakları ve Barış kürsüleriyle bu anlayışın gelişmesine yardımcı olacak ve Hoşgörü anlayışının bölgesel düzeyde geliştirilmesi için şebekeler oluşturacaktır. İlk şebekenin, Türkiye'nin önerisi üzerine, Akdeniz ve Karadeniz bölgesinde kurulması ka-

rarlaştırılmıştır. Bu şebeke içinde bölgesel sempozyumlar ve konferanslar düzenlenecektir.

Türkiye Unesco Milli Komisyonu her yıl 16 Kasım Hoşgörü gününde verilmek üzere bir Türkiye Hoşgörü Ödülü üzerinde hazırlıklara girişti. Bu ödül, o yıl içinde Siyasal Hoşgörüde ya da hoşgörü eğitiminde en olumlu davranışlarda bulunan kişiye verilecek.

Sözlerimi bitirirken sunu vurgulayacağım :

Siyasal yaşamda hoşgörü herşeyden önce bir eğitim sorunudur. Bugün için artık çok geç, ama yarının politikacılarının eğitiminde öğretmenler, medialar ve sivil toplum örgütleri çok büyük roller oynayabilirler. Unesco hoşgörü için uzun süreli bir eylem programı hazırladı. Biz de bu programa birşeyler katarak hoşgörü eğitiminin gerçekleşmesine yardımcı olabiliriz. Öğretim kadrolarına bu alanda çok büyük işler düşüyor. Demokrasiyi, insan haklarını, barış kültürünü ve hoşgörü ilkelerini herkesten önce öğretmenler savunacak. Çok mutlu bir görev, değil mi?

TARTIŞMA

BASKAN - Çok teşekkür ederiz Hocam.

Vaktimiz oldukça sınırlı ancak görüş, katkı ve sorularıyla arkadaşlara söz vereceğim.

BENĞİ TANRIKULU - Sayın Hocam, biraz önce hoşgörü konusunda istediklerini söyleyemezler..... dediler ama ondan önce hoşgörü bildirgesinde notuma göre, her şeye her düşünceye saygı var denilmişti, yalnız terör yönünde insanların temel hak ve özgürlüklerine karşı çıktığı dendi en son istediklerini söyleyemezler...

Gerçekten doğru mu istediklerini söyleyemiyorlar mı diğer düşünceye sahip insanlar.

Teşekkür ederim.

DR.HIFZI TOPUZ - İnsanlar düşündüklerini söyleyebilirler, düşünce özgürlüğü var, ama bunu eyleme, şiddete, teröre dönüştürdükleri zaman karşılarında yasayı, toplumun direniş güçlerini bulurlar.

PROF.DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Efendim, Sayın Konuşmacıya verdiği bilgiler için özellikle UNESCO Merkeziyle ülkemizin ilişkisini açıkladığı için teşekkür ediyorum. İki sorum var. Bunlardan bir tanesi, biraz da merak galiba, bu işin oluşmasında ülkemizin katkısını belirlediler, acaba bir ülkede bizim ulusal benliğimizle ilgili hoşgörü eğitime yönelik görüşlerimizden hangileri yer aldı? Çok merak ediyorum. UNESCO ... Komitesinde bunlar nasıl tartışıldı, biz bu bildirgenin eğitimle ilgili olanlarına ne tür katkılar getirdik?

İkinci sorum. Yine eğitimle ilgili her ne kadar bildiri siyasal

yaşamımızla ilgili olmakla birlikte eğitime de değindikleri için bu soruyu yöneltiyorum. Cumhuriyetin temeline saldırılar ve bununla ilgili yaşadığımız olaylar hepimizin günlük yaşamımızda. Acaba bu tür eylemler, düşüncelerden eyleme dönüştüğü zaman, yani terör, şiddet, korkutma ve buna hoşgörü göstermeyelim dendi. Peki bunlar eğitimi kullanıyorlarsa, bu amaçları için eğitimi kullanıyorlarsa burada hoşgörümüz nasıl olacak?

Tesekkür ederim.

DR.HIFZI TOPUZ - Birincisi eğitim alanında bizim katkılarımız ne oldu. Hoşgörü konusunda İstanbul'da yaptığımız uluslararası çalışmada eğitimle ilgili önerilerimiz vardı, bu Sabancı Merkezinde yaptığımız tasarıda şunları söyledik biz. Hoşgörü eğitiminin güvenlik kuvvetleri, ordu ve memurlar, yönetim sorumluları, tıp, adalet temsilcileri, iletişim sorumlularınının eğitim programlarına alınması dedik. Okul kitaplarında hoşgörü konularına yer ayrılması ve resmî tarihlerin bu açılardan yeniden gözden geçirilmesi, ülkede hoşgörünün gelişmesini koordine edecek bir merkezin kurulması, bu merkezin de eğitime ağırlık vermesi. UNESCO'nun, hoşgörü, insan hakları, barış ve demokrasiyle ilgili yayınlarının UNESCO Komisyonlarınca o ülkenin dillerine çevrilmesinin sağlanması, hoşgörünün geliştirilmesi için sivil toplum örgütlerinin özellikle eğitim alanında eylemlerde bulunmalarına özen gösterilmesi gibi birtakım şeylerimiz oldu. Bunları genel konferansa ilettik ve bunlar raporlara geçti. Demek ki, bu işin oluşmasında Türkiye'nin nasıl rolü oldu, demin de söylediğim gibi fikir bizden çıktı, her kararda da Türkiye'nin adı geçti, çünkü biz burada üç toplantı dü-

zenledik, bir de ayrıca Eğitim Fakültesinin düzenlediği bir toplantı vardı, dört toplantı, hatta beş toplantı, bir de Kültür Bakanlığı Antalya'da bir toplantı düzenledi; yani biz çok önem verdik gerçekten eğitim konularına.

Öbür sorunuz Atatürkçülüğe aykırı bir eğitim düzeninin gelişmesi, bu bir eğitim politikası oluyor değil mi, tevhidi tedrisat anlayışına aykırı bir davranış buna ödün verenler, bunun kurulmasını sağlayanlar yine Atatürkçü geçinen kişiler oldu. Yani bu bir iç politika sorunu oluyor, bu bir Türkiye'nin siyasal sorunu oluyor, üzerinde elbette önemle durulması gereken bir sorun, bu uluslararası çapta ele alınması gereken bir konu olmanın dışında kalıyor galiba.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

ARSIN AYDINBARS (AÜ Fen Fakültesi Öğretim Üyesi- UNESCO Millî Komisyonu Başkanvekili) – Efendim, iki konuyu eklemek istiyorum. Sayın Topuz'un izniyle. Bu fikrin, yani hoşgörü fikrinin dünya skalasında gündeme getirilmesinin iki babasından biri Sayın Topuz'dur, her zaman alçakgönüllülüğü içerisinde bunu belirtmedi, birisi eski Daimi Delegasyonumuzun Büyükelçisi Pulat Tacer ve diğeri de Sayın Topuz'dur. Bunu bildirmek istiyorum, dediğim gibi kendisi bunu belirtmedi.

İkincisi, biraz önceki soruyla ilintili. Türkiye'nin katkısı, aslında sanıyorum Türkiye hoşgörü konusundaki ilk toplantıyı, Galatasaray Toplantısını, ilk toplantı idi değil mi?

DR.HIFZI TOPUZ – Ondan ewel 1993 Nisanında toplandık.

ARSIN AYDINBARS – Bu işe önyak oldu ve son toplantı da Türkiye'de oldu ve bu toplantının sonucunda bir apel, bir duyuru yapıldı ve bu duyuruyu biçimlendiren, şekillendiren Sayın Kuçuradi, Sayın Topuz ve Sayın Tacer'dir. Yani bunların üçü de millî komisyonumuzun çalışmalarında üyeleridirler ve Türkiye'nin katkısı bu açıdan son toplantıda, son konferansta da Sayın Topuz tarafından oraya götürölüp, ajandaya alınarak Türkiye'nin katkısını somutlaştırmıştır komisyon bu vasıtaıyla.

Teşekkür ederim.

DR.HIFZI TOPUZ – Sayın Başkan, bu vesileyle şunu belirtiyim. Bizim İstanbul'da yaptığımız son toplantıya Cumhurbaşkanı katıldı, toplantıyı o açtı, ama onun yaptığı konuşma gerçekten çok olgun, çok ağırlığı olan bir konuşma idi, müsaade ederseniz o konuşmanın hazırlanmasında Sayın Bozkurt Güvenç'in çok büyük etkisi olduğu, hatta kendisinin yazdığını söylemek isterim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

Efendim, son olarak Ferhan Hocamıza söz veriyorum.

DR. FERHAN OĞUZKAN – Efendim, Sayın Topuz'a çok teşekkür ederiz. Özellikle UNESCO Millî Komisyonunda yapılan bu hazırlıklar beni çok memnun etti. Ben de burada olmayan bazı arkadaşlar var, onlarla birlikte 25 yıla yakın eğitim şeyinde çalıştım, bazen genel kurul üyesi olarak, bazen komisyon üyesi olarak. Oradaki arkadaşların özverilerini biliyorum, düşüncelerini biliyorum; ama benim şundan endişe

var. Son alışmaları yapan arkadaşları tebrik ediyorum, çünkü çok olumlu bir bağlantı ve ortam içinde olduklarını sanmıyorum bu işe giriflenlerin. Şimdi, ğretmenliğin  Yn diye bir kitap, ben ğretmenliği bir iyi bir vatandas, seçkin bir vatandas, ikincisi bir meslek adamı, tıpkı doktorluk gibi mühendislik gibi, evrensel nitelikleri de olan, ncs de dünya insanı, dünya vatandaslığı diyemedik çünkü, dünyanın seçkin yesi, insan olarak. Şimdi tabii burada UNESCO'nun o sıralara kadar yayınladığı belgelerden de ben yararlandım, hatta o kitabın sonunda öğretmenlikle, eğitimle ilgili belgeleri de tercüme ettim ekledim. Şimdi, kitap ewela Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basıldı, bütün öğretmenlere de dağıtıldı, sonra basmadılar, politik düşünceler değiştikçe tabii burada siyasal iktidarın ne kadar önemli olduğunu belirtmek için örnek veriyorum, yoksa sahsımla ilgili bir Şey değil, sonra bu kitabı tekrar değerlendirmek istediler, incelemeye aldılar. Halbuki kitap incelendi ve yayımlandı, ben zaman içinde altı defa falan basıldı, kendim bastırdım veya başka yayıncılar bastı. Birçok eklemeler de yaptım ama esasta büyük bir Şey yok, yeni çıkan kitaplarla ilgili ve Şimdi biraz daha genişlettim. Bu dünyaya bakış özellikle UNESCO'nun yaptığı faaliyetlerin öğretmenler için bilinmesinin Şart olduğunu, eğitimcilerin, o tarafı genişlettim. Son tetkikte bana Talim Terbiyeden Şöyle bir yazı geldi. Kitabınızın Şu sayfadan Şu sayfaya olan kısmını gözden geçirin, özellikle Şunları çıkarmanız uygun olur. Neyin çıkarılmasını istiyorlar biliyor musunuz? İşte sizin dediğiniz hoşgörünün öğretmenler tarafından kabul edilmesi, evrensel değerlere önem verilmesi, barışı düşüncenin genç yetiflen kuşaklar üzerinde yaygınlaşması için bir çaba sarf etmesi vesaire. Tamamıyla

bugün sizin bahsettiğiniz, dün de arkadaşların üzerinde durduğu konular. Şimdi, bu durumda bir eğitim politikamızın belli bir yıldan bu yana aşağı yukarı on onbeş senedir aldığı bu doğrultuyu nazarı itibare alırsak, gözönünde bulundurursak, bizim ne kadar bu hususta çalışmamızın gerektiği ortaya çıkıyor. O bakımdan bunu UNESCO içinde ele almamız gerekiyor. Çünkü, bakın siz bu çabayı gösteriyorsunuz ama Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışıyorsunuz ve oradan gelen insanların tutumları karşısında biz bunu nasıl daha yaygın hale getireceğiz? Ben bu soruyu size soruyorum, neler yapabiliriz?

Çok teşekkür ederim.

DR.HIFZI TOPUZ – Efendim, Millî Eğitim Bakanlığıyla ilişkilerimiz her zaman parlak olmadı. Dediğiniz gibi Millî Eğitim Bakanlığı bizim üzerimizde bir baskı aracı oldu zaman zaman oradaki yönetici kişilere bağlı olarak biz bunu çok ağır şekilde hissettik; ama son bir senedir durumumuz öyle değil, Millî Eğitim Bakanlığıyla çok yakın bir işbirliği içinde çalışıyoruz. Bizim toplantılarımıza Müsteşar Yardımcısı Mehmet Gündüz Bey katılıyor ve bizden hiç farklı değil ve her konuda anlaşılıyor ve tamamen bir uyum içinde çalışıyoruz bir senedir Millî Eğitim Bakanlığıyla yani her şeyimizi destekliyor.

BAŞKAN – Efendim, çok teşekkür ediyorum.

Hocam tebliğinin sunuşunun son paragraflarını kitle ileişimine ayırmıştı, hoşgörünün yesereceği ya da hoşgörüsüzlüğün maalesef kökleştiği ortamın yaratılmasında önemli etkenlerden, etmenlerden birisi olarak, bilmiyorum Meclisten yayınlar da TRT" de buna dahil mi hocam, hoş-

görölü veya hoşgörüsüzlük içinde ne gibi etkide bulunuyor o da bir medya olarak.

DR. HIFZI TOPUZ - Ben bu konuyu arkadaşşıma bırakıyorum, kitle iletişim araçlarıyla hoşörü onun konusu. Yani, yarım saat konuşabilirim, vaktinizi almayayım.

BASKAN - Sayın Hocama çok teşekkür ediyorum, katılanlara da teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sağolun. (Alkışlar)

YEDİNCİ OTURUM

BAŞKAN - Doç. Dr. Meral ÇİLELİ

KONUŞMACI - Doç. Dr. Ünlü DEMİRALP

BAŞKAN - Bu bölümde Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sayın Ünlen Demiralp, etkisini her gün biraz daha fazla hissettiğimiz kitle iletişiminde hoşgörü konulu bildirisini sunacak; Sayın Demiralp'e söz vermeden önce ben kendisini kısaca tanıyayım.

Sayın Demiralp 1963 - 1982 yılları arasında İngiltere ve Almanya'da televizyon eğitimi gördü, 1968 yılında yayına geçen TRT televizyonunun kuruluşunda görev aldı, bu görevine çeşitli kademelerde 1982 yılına kadar devam etti 1982 yılında Anadolu Üniversitesine giderek Açık Öğretim Fakültesinin Kuruluş çalışmalarına katıldı. Burada 1987 yılına kadar görev yaptı, kendisi halen Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesidir.

Buyurun Sayın Demiralp.

DOÇ.DR. ÜNLEN DEMİRAL (G.Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi) -

(Bildirisini sundu)

"KİTLE İLETİŞİMİNDE HOŞGÖRÜ"

Doç. Dr. Ünlen DEMİRALP

Media üzerindeki etik tartışmalar, düşünce ve düşünceyi yayma özgürlüğü, başka bir deyişle, ifade özgürlüğü, söz özgürlüğü ve enformasyon özgürlüğü ekseninde odaklaşmaktadır¹. Bu özgürlükler, aynı zamanda, düşünceyi ve her türlü iletişim faaliyetini çeşitli müdahalelerden koruyan haklar olarak nitelenmektedir. "Özgürlüğün bir 'hak' olduğu üzerinde hukuk bilimiyle uğraşanlar arasında tam sayılabilecek bir fikir birliği vardır"². Hakların nasıl kullanılacağı, hangi oranda kısıtlama ve sınırlamaya maruz kalacağı her zaman tartışma konusu olmuştur. Kısaca 'iletişim özgürlüğü' olarak tanımlayabileceğimiz düşünce ve düşünceyi yayma özgürlüğü en çok tartışılan haklardan biridir ve günümüzde de bu tartışmalar yoğun bir şekilde devam etmektedir³.

Sınırsız özgürlüğün anarşi ve sonuçta özgürlüksüzlüğü doğuracağı uzunboylu açıklamayı gerektirmeyen bir gerçektir. Özgürlüklerin düzenlenmesi, onların belli sınırlar içine alınması her şeyden önce 'kamu düzenini' (geniş anlamıyla) sağlamak bakımından gerekli görülür. Devletin ve toplumun var olabilmesini ve sürekliliğini sağlamak için özgürlükleri sınırlamak kaçınılmazdır⁴.

İletişim özgürlüğünü de içine alan kamu özgürlükleri, dolayısıyla temel haklar, modern devletin varlık sebebidir. Onlar kişilere doğuştan gelir ve kişilerin bir parçası sayılırlar. Bu özgürlükleri yok etmek kişilikleri yok etmek demektir. Kamu özgürlüklerinin sınırlandırılması, diğer hakların sınırlandırılması gibi kolay ve rahat gerçekleştirilemez. Öz-

gürlüğe sınır kişiliğe sınır sayıldığından bu konuda çok dikkatli davranmak gerekir. Bundan dolayı demokratik anayasalara bu alanda kılı kırk yaran kurallar konulmaktadır. Anayasa hukukunda temel şudur: 'Özgürlükleri ortadan kadırma özgürlüğü yoktur'⁵.

İnsan haklarının hukuksal ve siyasal temeli olan uluslararası bildiriler ve sözleşmeler, insanlığın binlerce yıllık özleminin bir yansıması olduğu için, 'sınırlama' düzenlemesine son derece az, kısıtlı durumlarda yer vermiştir. Belki genel olarak, sınırlamadan çok yükümlülüklerden söz edilebilir. O da herkesin haklarını ve özgürlüklerini kullanırken, başkalarının da hak ve özgürlüklerine uyması koşuludur⁶.

Günümüzde iletişim özgürlüğü üzerine yürütülen tartışmalarda iki liberal bakış açısı söz konusudur. Birincisi 'insan haklarını' temel alan görüş, ikincisi ise 'yükümlülükleri' temel alan görüştür.

Hakları temel alan bakış açısı (görüş) başkalarının haklarını sınır olarak görür. Özgürlüklerin başkasının hakkını çiğnememek ya da engellemek kaydiyle herkese ait olduğunu kabul eder.

Bu görüşü savununlar, Amerikan Anayasası'nın İlk Değişiklik Maddesindeki ve John Stuart Mill'in 'On Liberty' (Özgürlük Hakkında)' adlı eserindeki düşünceleri, yol gösterici, adeta kutsal görüşler olarak kabul ederler⁷.

Amerikan Anayasası İlk Değişik Maddesi, Kongre'nin söz ve basın özgürlüğünü kısıtlamayacağını belirtir⁸.

John Stuart Mill, On Liberty adlı eserinde "düşünce öz-

gürlüğünün ve düşünceleri ifade özgürlüğünün insanların zihinsel iyiliği (ki tüm iyilikler buna bağlıdır) için zorunlu olduğunu⁹, "düşünce özgürlüğü ile birlikte girişim serbestliğini, kişinin kendi enerjisi ve becerisini rahatça kullanma ve değerlendirme haklarını vurgular. Mill böylece liberal yani bireyci felsefenin doruk noktasına ulaşmıştır."¹⁰

Bireyci ve özgürlükçü düşünceleri ön plana alan hak temeline dayanan görüş; 'Kendimizi nasıl ifade etmeliyiz?', başka bir deyişle 'Kitle iletişimci olarak nasıl davranmalıyız?' sorularına cevap veremez. Konuya muhatap açısından yaklaşır. 'İletişimciye (yayıncıya) nasıl davranılması gerekir?' sorusuna cevap verir. Hoşgörüyü bu noktada arar. Muhatabından hangi koşul altında olursa olsun ifade özgürlüğünün korunmasını ister.' Bir başka deyişle, iletişimi gönderme özgürlüğü olarak görür. Karşı davranışı sansür olarak kabul eder. Bunun için hakları temel alan özgürlükçü bakış açısı, üçüncü şahısların müdahalesini, denetimine tabi olmayı kabul etmez.

Denetimi kimin yapacağı sorusunu ise, bu yasanın isidir, diye cevaplandırır¹².

Hoşgörü çerçevesine, haklarının ihlal edilmemesini alan ve müdahaleyi reddeden bu görüşten yola çıkan kitle iletişiminde, çoğulcu ve katılımcı demokrasi anlayışına ters düşen uygulamalarla karşılaşmaktadır. Kitle iletişim aracının sahibi ister devlet olsun ister sermaye, aracı kendi çıkarları doğrultusunda çalıştırabilmektedir. Araç kimin elinde olursa olsun, kendilerinde zaman ya da yer alan sermayedarların tercihleri veya beğenileri yönünde yayın yapabilmektedirler¹³. Ayrıca, uygulamalar göstermektedir ki,

yayınlarda; kendilerini tek otorite sanan bazı iletişimciler ve yayın organları halka doğrudan doğruya yalan söyleyebilmekte, gerçekler tersine çevrilerek doğru oymuş gibi aktarılabilen, sansasyon arayışları ve atlatma haber telaşı içerisinde haberlerde boşluklar yaratılabilmekte, bir tartışmada taraf düşüncelerden birini yok sayabilmekte, eksik bilgilendirmeyle kamuoyu yanıltılabilmektedir¹⁴. Bunların yanı sıra 'pornografik' yayınlar, 'şiddet' içeren programlar ve filmler konusunda gereken özen gösterilmemektedir.

Teknoloji kullanılırken, özellikle televizyon programlarında, ifade araçları ve anlatım yöntemleri arasında yer alan; çekim ölçekleri, kamera hareketleri, yavaşlatılmış gösterimler, tekrar gösterimler, değişik trikler, söz ve konuşma üslupları, jest ve mimikler, müzik ve efektler yorumlanarak kullanılabilen böylece olgu ve olaylar çarpıtılabilmektedir¹⁵.

Yukarıda söz konusu edilen uygulamalar ve benzerleri sorumlu yayıncılık anlayışını beraberinde getirmekte ve hakları temel alan özgürlükçü bakış açısının, iletişimcinin nasıl davranması, başka bir deyişle, yayıncının sorumluluklarının neler olması gerektiği üzerinde yeterince durmadığını göstermektedir. Bu durumda şu sorular akla gelmektedir. İletişimcinin sorumluluk anlayışındaki eksiklikten kaynaklanan yayınlardaki boşluklar hoşgörülebilir midir? Yayınlarla hoşgörü arasındaki ilişki nasıl kurulacaktır? Hoşgörüyü tek taraflı olarak sadece muhataptan beklemek yeterli olacak mıdır? İnsanı herşeyden önce tüketici olarak gören pazar zihniyetiyle konuya yaklaşım, isteyen satın almasın, yani izlemesin deyip kestirip atmak mümkün müdür? Bu soruların cevabını vermek zor. Bu zorluk da, bu bakış açısında, yayın

ve hoşgörü arasındaki ilişkinin ancak zorlamayla gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.

Bu ilişki, yükümlülükleri temel alan bakış açısıyla daha kolay ve gerçekçi bir şekilde kurulabilir. Bu görüş yükümlülükleri temel alırken hakları reddetmemektedir. Ancak ahlâki bakımdan yükümlülüklere öncelik vermektedir. Bu düşüncüyü savunanlar J. Stuart Mill'in olduğu kadar, Immanuel Kant'ın fikirlerini de yol gösterici ve kutsal görürler¹⁶.

Yakınçağ filozofları içinde özgürlüğü ustaca bir sorgulama ile mantık açısından değerlendiren en büyük kişi, Kant'dır. 'Sonsuza Kadar Barış' adlı eseri siyaset felsefesinin en önemli aşamalarından birini oluşturmaktadır. Kant'ın özgürlük konusundaki ana düşüncesinin özetini şöyle vermek mümkün: "Dış özgürlük 'başkasına haksızlık vermeyen her hareketi yapma yetkisidir' diye tanımlanır. Bu tanım doğru değildir. Burada adı geçen yetki nedir? Bu, olsa olsa başkasına haksızlık vermeyen bir hareketi yapma imkanıdır. Öyle ise, bu tanım şöyle ifade edilebilir. Özgürlük başkasına haksızlık vermeyen hareketleri yapma imkanıdır... Böylece giden mantık zinciri aynı anlama gelen kelimelerin boş bir tekrarıdır. Benim hukuk bakımından özgürlük hakkındaki görüşüm ise sudur: Özgürlük, benim de tasvip edebileceğim hukuksul eşitliği açıklamak ile mümkündür. Eşitlik bir devlette yaşayan yurttaşların, bir başkasını, karşılıklı olarak bir yasaya bağlamamasını kılan bir ilişkidir". diyor Kant. Buna göre özgürlük içine eşitlik de giriyor. Bu açıklamaları ile Kant, "özgürlük başkasına zarar vermeyen her hareketi yapabilmektir" tanımını eleştirmektedir¹⁷.

J. Stuart Mill'in daha önce kısaca ifade edilen görüşlerini

ve Kant'ın yukarıda belirtilen düşüncelerini özümseyerek yükümlülükleri temel alan bakış açısını oluşturan ve Kantçı liberal düşünce diye adlandırabileceğimiz görüş, hakların önemsiz olduğunu veya vazgeçilebilir olduğunu ileri sürmez. Ancak, haklara dayalı her kuramsal yaklaşımın yükümlülükler bakış açısı içinde yer alması gerektiğini vurgular¹⁸. Bu biçimde haklara yer vardır. Ancak haklar yükümlülükleri ne bastırmalı ne de yükümlülüklerden üstün olmalıdır.

Her hakkın karşılığında bir borç vardır¹⁹. Bu da yükümlülüktür. Yükümlülükleri temel alan bakış açısı, pozitif hukuk kuralları içinde ifadesini bulan yükümlülüklerin yanı sıra, hak karşılığı olmayan yükümlülüklerin de varlığına işaret eder. Söz gelişi, yoksullara yardım etmek bir yükümlülüktür. Ancak yoksulun yardım alması bir 'hak' değildir²⁰.

Bu yükümlülükler daha çok, "insanların zihinlerinde ve vicdanlarında yaşayan, adalet duygusundan çıkan doğal hukuktan" kaynaklanmaktadır. "Doğal hukuka uygun 'adalet' ise daha değişik bir renktedir. Bu hukuk anlayışında 'olan' değil 'olması' gereken üzerinde durulur. Olması gereken hukuk 'insanın' doğasına, evrensel ahlâk kurallarına ve akıl ile vicdanına uygun olmalıdır"²¹. Bundan dolayı yükümlülükleri temel alan bakış açısı, kitle iletişiminin (yayının) bir ülkenin pozitif hukuk sisteminde yer alan kurallara uygun olmasının yanı sıra, doğal hukuktan kaynaklanan ve pozitif hukuk kuralları arasında yer almayan, ancak, toplumun gelenek ve göreneklerini, ahlâki değerlerini oluşturan kurallara da uygun olması gerektiğini vurgular. Bunların bir bölümü insanın kişiliği ile ilgili ve olaylar karşısında takındığı tavırda ortaya çıkan tepkilerde somutlaşır. Çoğu kez, bu tür tepkiye top-

lumun uyguladığı yaptırım, pozitif hukukun en ağır yaptırımından daha ağır olabilir²².

Yükümlülükleri temel alan bu bakış açısı, bundan dolayı, topluma saygılıdır. Toplumun beklentilerine, düşüncelerine, inançlarına, kültürüne, ahlâkî geleneklerine, bütün değer yargılarına önem verir.

Hakları temel alan özgürlükçü görüşün aksine, bu görüşte; aracın ve iletişimcinin, başka bir deyişle yayıncının sorumluluğu, sorumlu yayıncılık anlayışı ön plana çıkar. Kitle iletişiminde hoşgörü bu noktada yayıncının tavrı olmaktadır. Karşıdan beklediği anlayış ve saygının karşılığında anlayışlı ve saygılı olmaya özen gösterir. Böylece iletişimcinin nasıl davranması gerektiği sorusuna da cevap verir.

Sorumlu yayıncılık anlayışı içinde paylaşılan ortak değerler şunlardır :

1. Günün olaylarını doğru, ayrıntılı, evrensel düzeyde ve anlamlı bir içerikle, gerçeği gerçek olarak, düşünceyi düşünce olarak ortaya koyması gerekir.

2. Haber ve düşünceleri yayma gerekliliğinin yanı sıra, yayılan bu haberleri doğrulayabilmesi de gerekmektedir. Bunun için de, aracın, bütün önemli noktaları sunmaya, haber kaynaklarını dikkatli şekilde araştırıp netleştirmeye özen göstermesi gerekmektedir.

3. Toplumdaki ana grupları sergileyecek nitelik ve içerikte yayın yapması gerekir.

4. Günün olaylarının evrensel nitelik ve içeriğine tümüyle ulaşması gerekir.

5. Hükümete karşı halkın koruyuculuğunu yapması gerekir.

Yayıncılar, yukarıda belirtilen ilkeler doğrultusunda sorumluluklarını yerine getirirken bazı ahlâki kurallara uymak durumundadırlar. Bunlar; doğruluk, tarafsızlık, iyi niyet, saygılı olma, erdemli olma, dürüstlük ve kişilik haklarına saygıdır.

Yükümlülükleri temel alan bakış açısına göre kitle iletimi bir kamu görevidir ve yayınlarda kamu yararına özen gösterilmelidir. Bu görevin nasıl yerine getirilmesi gerektiği yargıtayımızın basınla ilgili kararlarında en iyi şekilde açıklanmaktadır. Bu kararlarla, sorumlu yayıncılık anlayışı içinde paylaşılan değerlerin, ilkelerin bir çoğu, ülkemiz bakımından pozitif hukuk kuralları haline gelmiştir.

"Yargıtay 4. Hukuk Dairesi bir kararında, 'basının başlıca görevlerinden birisi ve en önemlisi, zamanında gereken ayrıntıları ile ve doğru olarak ulaştırmasında kamu yararı bulunan haberleri toplayarak halka, topluma ulaştırmak, böylece toplumun, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu sağlamak, kamu gücünü elinde tutanlar üzerinde toplumun denetimine aracı olmaktır.' demektedir. Yargıtay başka bir kararında ise, 'Basının görevi, toplumu, daha doğru bir deyimle genel yararları ilgilendiren ya da ilgilendirmesi gereken tüm olaylar hakkında halkı, objektif ve gerçekleri yansıtacak biçimde aydınlatmak, çeşitli meselelerde kamuoyunu düşünmeye sevkedecek tarzda tartışmalar açmak, onu toplumsal ve siyasal oluşumlar üzerinde doğru ve gerçeğe uygun bilgilerle donatmak, yöneticileri eleştirmek ve uyararak, ve bireylerin içinde yaşadığı

toplumun ve tüm insanların sorunları bakımından bilinçlendirmektir. O halde basın, halka ulaştırılmasında kamu yararı bulunan haberleri zamanında ve gereken ayrıntıları ile doğru olarak toplayıp topluma ulaştırdığı, böylece kamuoyunun serbestçe oluşumunu sağladığı ve önemli olarak da kamu gücünü elinde tutanlar üzerinde toplumun denetimine aracı olduğu sürece bir kamu görevi niteliğindeki fonksiyonunu etkisizce yerine getirmiş olacaktır."²⁴

Basın için bu sözler elbette bütün kitle iletişim araçları için geçerlidir. Bu kararlarda, bir bakıma, katılımcı ve çoğulcu demokrasilerde yayınların nasıl ve hangi amaçlarla yapılması gerektiği anlatılmaktadır.

Yükümlülükleri temel alan bakış açısı aynı zamanda demokratik yükümlülükler olarak adlandırdığı çoğulculuğa ve katılımcılığa da özen gösterir. Hakları temel alan bakış açısının demokratik yükümlülüklerle yeterince özen gösterdiği söylenemez. İki bakış açısı arasındaki fark pornografik yayınlarda, şiddet içeren program ve filmlerde daha da belirginleşir.

Aralarındaki farkları, sorumlu ve sorumsuz yayın anlayışı başlığı altında toplayabileceğimiz bu iki bakış açısı, sansüre ve devlet müdahalesine karşı olma noktasında birleşirler. Her ikisi de muhataplarından saygı ve anlayış beklerler. Bu da ortak hoşgörü anlayışlarını oluşturur²⁵.

Demokratik ülkelerde devlet gözetiminin ve sansürün yazılı basın için olmadığı görülmektedir. Ancak elektronik media (görsel işitsel kitle iletişim araçları) genel bir özgürlükten yararlı olsa bile devlet tarafından denetlenilmekte ve yönlendirilmektedir²⁶.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 10. Maddesi, devletlerin Radyo ve Televizyon yayınlarını izin rejimine bağlı klabileceklerini öngörmektedir. Bu rejim önceden izin almayı, sonradan sorumluluğu gerekli kılar. Böylece görsel-ışitsel iletişim özgürlüğünü sınırlar. Görsel-ışitsel iletişim özgürlüğüne getirilen en önemli iki sınırlama nedeninden biri teknik biri de sosyolojiktir.

Radyo ve televizyonların sınırlı bir kaynağı, yani ülkeye, kamuya ait elektromanyetik spectrumu kullanması teknik nedendir.

Radyo ve televizyon yayınlarının, yazılı basının aksine, daha yaygın bir kamuya ulaşması ve etkileme gücü, hakkın özneleri olan dinleyici ve seyircilerin pasif konumda olması ise sosyolojik nedendir.

Bu etkenler, görsel ışıtsel kesime, içeriğinin yazılı basına göre daha titiz bir şekilde düzenlenmesini gerekli kılan bir önem atfeder.

Görsel-ışıtsel iletişimin gözetimi, ülkeden ülkeye değişse bile, özellikle gelişmiş batı ülkelerinde, politik organlardan bağımsız idari makamlara verilmektedir. 1970'li ve 1980'li yıllarda Avrupa devletlerinin büyük bir kısmında görsel ışıtsel alanda iktidarlar karşısında organik ve işlevsel bağımsızlığa sahip olan ve önemli yetkilerle donatılan idari otoriteler oluşturulmuştur. Bu özerk kurul ya da komisyonlar, düzenleyici iktidardan yaptırım yetkisine kadar bir çok görev ve yetkilerle görsel-ışıtsel iletişim özgürlüğünün gerçekleşmesinde önemli bir gözetleme rolü oynamaktadırlar²⁷.

Ülkemizde de aynı ilkelerden yola çıkılarak, görsel-ışıtsel

ortamı düzenlemek için, 13.4.1994 tarihinde 3984 sayılı yasa ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.

Yukarıda söz konusu edilen kurul veya komisyonlar, yayın içeriklerinin düzenlenmesinde, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması gibi nedenlerle sınırlamaların yanı sıra, çoğulculuk, düşüncelerin çeşitliliği, nesnellik ve yansızlık gibi ilkeler getirmektedir. Bunlar yükümlülüğü temel alan bakış açısının etkili olduğu anlayışın sonucudur.

1990'lı yıllarda, ülkemizde, tekelden fiili çoğulculuğa geçişte şöyle bir çelişki ortaya çıktı. "Anayasadışılikle nedeniyle 'hukukun aşınması' ile kitle iletişim araçlarında çok sesliliğin 'keyfi' arasındaki ters bir orantı"

1990'lı yılların başlarından itibaren ard arda kurulan özel televizyonlar ve yayınları, teknolojik gelişmelerle hukuk arasındaki mesafeyi açık bir biçimde ortaya koymuş olmanın ötesinde, 'tefrit' ve 'ifrat' ayırımını da kendi bağlamında somutlaştırdı²⁸. Özel televizyonların, hukuki statüleri belirlenmediğinden, gözetimsiz ve denetimsiz ortamda, yayınları yanlılıktan sorumsuzluk derecesine kadar uzandı. 3984 sayılı yasa ile getirilen yayın ilkeleri uygulamaya alanına girince de televizyon yayınlarının geçici olarak durdurulması noktasına kadar gelindi²⁹.

Özetle; kitle iletişiminde uygulamalar ve gelişmeler göstermektedir ki, haklar temeline dayanan bakış açısı, aracın ve yayıncının sorumluluğu üzerinde yeteri kadar durmamakta, devlet denetimini kabul etmemekte, iletişim hakkını gönderme özgürlüğü olarak görmekte, çoğulculuğa ve katılımcılığa özen göstermemekte, topluma saygı duyma ve

anlayış gösterme konusuna gerektiği kadar önem vermemektedir. Bu da muhataptan beklenen tek taraflı hoşgörü anlayışını beraberinde getirmektedir.

Yükümlülükleri temel alan bakış açısı ise, devlet denetimine itiraz etmekle birlikte, topluma saygı duymakta, onun beklentilerine, ihtiyaçlarına, inançlarına ve düşüncelerine anlayışla yaklaşmakta, çoğulculuğa ve katılımcılığa özen göstermektedir. Böylece toplumdan ve yönetimlerden hoşgörü beklerken, topluma karşı hoşgörülü olmayı da ilke edinmektedir. Topluma karşı hoşgörülü olmanın yanı sıra, UNESCO'nun Hoşgörü İlkeleri Bildirge'sinde, kitle iletişim araçları için önerilen, "açık ve özgür tartışma ve diyalog yoluyla hoşgörü değerlerini tanıtip yayma, hoşgörüsüz gruplarla ideolojilerin gelişmesine ve yayılmasına karşı duyarsızlık tehlikelerine dikkat çekerek yapıcı rol oynama"³⁰ konularına da gereken dikkati göstermektedir.

Hangi bakış açısından olursa olsun, kitle iletişimden ister haklar temelinden, ister yükümlülükler temelinden yaklaşılsın, özgürlüklerin kullanılmasında ve gerçeklik kazanmasında düzenleme zorunluğunun hukukun vazgeçilmez işlevi olduğu unutulmamalıdır. Ön izin, öteki özgürlükler için sakıncalı olmasına rağmen, görsel işitsel iletişim için güvence özelliği taşır. Bu güvence ortamı var olduğu sürece de kitle iletişiminde hoşgörüden söz edilebilir.

DİPNOTLAR (veya NOTLAR)

1. Onora O'Neill, "Practices of Toleration", *Democracy and the Mass Media*, edited by Judith Lichtenberg, Cambridge University Press, USA: 1990, s. 155.
2. Ahmet Mumcu, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, (2. baskı). Savaş Yayınları, Ankara : 1994, s. 18.

3. Bu tartışmalar, "3984 Sayılı Radyo ve Televizyonları Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun" yürürlüğe girdikten sonra de yoğunlaştı. Bunlara örnek olarak, basında yer alan aşağıdaki iki farklı görüşü verebiliriz.

[a] Cumhuriyet Gazetesinin 4.11.1995 tarihli sayısının 13. sayfasında yer alan "İletişim Yıldırısı" başlıklı yazısının bir bölümünde Mehmet Fuat şöyle demektedir:

"Gazeteler holdinglerin eline geçip gazeteciliğin geleneksel değerleri bir yana atılınca, hele televizyonların yayın alanı kamuoyunu yönlendiren çevrelerin çok ötesine ulaşınca, iletişim dünyasında tam bir başı boşluk yaşanmaya başlandı.

Özgürlük adına, özgürlükler çiğneniyor.

Çeşitli çıkar çatışmalarının gerginliği içindeki kimseler ellerindeki yayın olanaklarını kullanarak, doğru mu yanlış mı olduğu kestirilemeyen suçlamalarla karşıtlarına yükleniyor, çok ağır hakaretlerde bulunuyorlar.

Gerçekleri araştırmak, yolsuzlukları ortaya çıkarmak için yapılan araştırmacı gazetecilik çalışmalarına gösterilen ilgi bazen karşıtlarını aşağılamak, bazen daha çok okunmak, ya da izlenmek amacıyla kötüye kullanılıyor.

Üstelik de çoğu zaman okurları, izleyicileri aptal yerine koyan bir düzeysizlikle yapılıyor bu iş...

Kitle iletişim araçlarının sorumsuz, denetimsiz yayınları herkesi ürkütüyor. Kim olursanız olun, ummadığınız bir anda, ummadığınız bir görünüşle okurların ya da izleyicilerin önüne çıkarılıp aşağılanabilirsiniz.

Bakıyorsunuz bir televizyon programında, hiç suçu olmadan içine düştüğü bir durum işlenerek, aşağılanan bir gazeteci, telefon açmış olan biteni açıklamaya çalışıyor, ekranda ise yarı alaycı bir yüz inanmaz gülümsemelerle direniyor, adamı kendini savunmak, kendini övmek, uzun uzun dü-rüstlüğünü belirtmek zorunda bırakıyor.

Tam anlamıyla bir iletişim yıldırısı yaşıyoruz."

- (b) Yeni Yüzyıl Gazetesinin, 15.3.1995 tarihli sayısında bir grup seyirciye atfen yayınlanan, "Üst Kurul Ahlâk Kurulu mu?" başlıklı yazısını bir bölümünde, belirtilen görüşleri ise şöyle:

"Özellikle tutucu çevrelerde hissedilen tedirginlik ve yankınmalar, sonunda kıvrak manevralarla Rdayo ve Televizyon Üst Kurulu olarak yansımıştır. İnsanlarımızın bireysel sağduyusundan korkan, kendi halkına inanmayan zihniyet, hemen devreye girmiş ve yepyeni bir sansür mekanizması oluşmuştur...

Sıkça eleştirilen şiddet, müstehcenlik kavramları kısmen doğruluk payı taşısalar da, çözümünü yine iletişim, media hürriyeti içindedir...

Hiçbir kişi veya kurul çoğunluğun beğenisi ve isteğini yönlendiremez, kısıtlayamaz ve denetleyemez, bu yolda yayına el koyma, cezalandırma gibi yıllara başvuramaz. Bu durum haber alma, iletişim özgürlüğü ve birey haklarına aykırıdır."

4. Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, (6. Baskı). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 453, Ankara : 1981, s. 128.
5. Mumcu, s. 22, 23.
6. Mumcu, s. 157, 158.b
7. Onora O'Neill, s. 155
8. John Keane, *Medya ve Demokrasi*, (ikinci Baskı). (Çeviren : Halûk Şahin), Alıntı Yayınları, İstanbul : 1993, s. 24.
9. Keane, s. 35.
10. Mumcu, s. 87.
11. O'Neill, s. 163, 164.
12. Sacide Vural, *Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri*. Özışık Matbaacılık, Ankara: 1994, s.22,23.
13. Vural, s. 24.
14. O'Neill, s. 172.
15. 26.10.1995 tarihinde Inter Star Televizyonu'nda, 19:30 haber bülteninde yer alan Başbakan Tansu Çiller'in cevap

hakkı ile ilgili yayın bu çarpıtmaya güzel bir örnektir. Toplantı sırasında banddan da izlenen bu yayında, televizyona gönderilen metnin, ilgisiz ve uygunsuz, tekrar gösterimlerle beslenen görüntülerin üstüne spiker tarafından anlaşılmaz bir şekilde hızla okunduğu görülmektedir.

16. O'Neill, s. 157.
17. Mumcu, s. 85, 86.
18. O'Neill, s. 158.
19. Mumcu, s. 168.
20. Mumcu, s. 168.
21. Mumcu, s.7.
22. Vura I, s. 79.
23. Vural, s. 26, 27:
24. Ahmet Çiftçi, *Kişilik Hakkının Basın Yoluyla İhlalinden Doğan Sorumluluk ve Özellikle Manevi Tazminat Davası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, 1987, s. 50, 51.
25. O'Neill, s. 177.
26. Sahin, s. 63.
27. İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*. Afa Yayıncılık, İstanbul : 1994, s. 277, 278.
28. Kaboğlu, 280, 281.
29. 17.6.1994 tarihi ile 13.9.1995 tarihi arasında, Radyo ve Televizyon yayın kuruluşlarına, RTÜK tarafından 70 uyarı cezası verilmiş. Gene aynı tarihler arasında üç yerel TV kuruluşuna (ART TV-Uşak, MRT Milas TV, SKY TV-İzmir), üç Ulusal TV Kuruluşuna (SHOW TV, KANAL D, KANAL 6) ve Best FM Radyo'ya kapatma cezası verilmiştir. (Kaynak : Radyo Televizyon Üst Kurulu)
30. UNESCO, *Declaration de principes sur la tolérance*. 280/148 (28/C COM.V/2), s. 14.

TARTIŞMA

BAŞKAN - Efendim, 7 dakika bir süreniz var, katkılar ve sorular için.

Buyurun efendim.

Kitle iletişiminde hoşgörü konusunda, anlaşılan, sorunuz yok.

Çok teşekkür ediyoruz efendim.

Öğleden sonra, saat 14.00'te "Hoşgörü ve Eğitim" konulu panelle toplantımıza devam ediyoruz.

Teşekkürler. (Alkışlar)

SEKİZİNCİ OTURUM

PANEL

BAŞKAN - Prof. Dr. Özcan DEMİREL

BASKAN – Sekizinci Oturumu açıyorum.

Bildiğiniz gibi, bu oturumumuz panel.

Bildiğiniz gibi, bu iki günlük toplantımızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Toplantımızın bu aşamadaki konusu, panelimizin konusu "Hoşgörü ve Eğitim Sorunları ve Çözüm Yolları". Biz, bu paneli oluştururken, yine, alandaki uzmanları davet edelim diye düşünmüştük, artı, eğitimle ilgili olması nedeniyle, eğitim kurumlarından bir öğrenci temsilcisi, bir öğretmen temsilcisi bir de veli temsilcisinin bulunmasını uygun gördük, artı, bir de, bu konuda uzman bir eğitimci arkadaşın panelde yer almasını düşünmüştük. Daha sonradan, Sayın Özcan Köknel Beyin de katılmasıyla, panelimiz beş kişiden oluşuyor.

Biz, Türk Eğitim Derneği olarak, bu tür toplantılara, genellikle, Türk Eğitim Derneği Ankara Kolejiyle bağlantı içerisinde oluyoruz. Her ne kadar, organik bir bağlantımız yok diyorsak da, patentimiz aynı, Türk Eğitim Derneği olduğu için. Türk Eğitim Derneğimizin kardeş kuruluşu olan Ankara Koleji Vakfıyla da, sürekli ilişki içerisindeyiz. Onlar da, eğitimle uğraştıkları için, biz de, onlara hizmet veren kuruluşlar olduğu için, belki, Türkiye'deki tüm eğitim kurumlarının sesi olmayabilir; ama, yine de, eğitim ortamında bulundukları için, muhakkak, resmî okullar olmamakla beraber, özel okulların da temsilcileri olarak, onların bu konuda getirecekleri eğitim açısından bize büyük katkılar getirir diye düşündük ve Ankara Koleji 3 üncü sınıf, Lise 3 üncü sınıf öğrencilerinden Pınar Gürgen kardeşimiz bize panelist olarak önerildi. Yine, aynı okulda felsefe grubu öğretmeni olan Sayın Hande Kutlu Hanım öğretmen temsilcisi olarak katılmış oluyor. Veli tem-

silcisi olarak hem Ankara Kolejinde veli olan hem de Bilim Kurulumuzun üyesi olan Prof. Dr. Ningur Noyanalpan bu panele katılmış oluyor. Ben, tabii, kendilerine söz hakkı verirken, ayrıca bazı özellikleriyle açıklamak istiyorum.

Yine, çok değerli hocamız, daha önceden Bilim Kurulumuzun da başkanlığını yapan Süleyman Çetin Özoğlu Bey eğitim uzmanı olarak bu alanda bize katkı getirecek bir konuşmacı olarak çağrılmıştır. Sayın Özcan Köknel Bey de aynı şekilde, panelimizi onurlandırmış oldu.

Ben, özellikle konuşmacılara geçmeden önce, panelimizdeki usul yönünden kısa bir açıklama yapmak istiyorum. Biz, genelde iki türlü yapıyorduk; birinci turda 10 dakika, ikinci turda 5 dakikalık bir konuşmalar oluyordu. Ancak, konunun bütünlüğünü bozmama açısından, bu paneli tek turlu yapmayı planladık. Tek turdan, yani, en az 10 dakika, en çok 15 dakikalık bir süre içerisinde, konuşmacılar düşüncelerini aktaracaklar. Daha sonra, bir ara verdikten sonra da, sizin sorularınızı yanıtlayacaklar.

Ben, protokol sırasını biraz kenara iterek ve biraz da, kadının adı yok diyorlardı, siyasî listelerde; ama, bizim listemizde onlar ön plandalar ve de her zaman eğitimimizde sus küçüğün söz büyüğün, o esasında, işte su küçüğün söz büyüğün diye değiştirilmiş; ama, hep susturulmuş olan küçüklerden, öğrencilerden başlamak istiyorum. Acaba, öğrencilerimiz, sınıf içi uygulamalarda, özellikle dil eğitimi uygulamalarında, öğretmen öğrenci ilişkilerinde hoşgörünün önemini nasıl görüyorlar, nasıl algılıyorlar. Bu konuda, Pınar'dan düşüncelerini almak istiyoruz.

PINAR GÜRGENLİ (TED Ankara Koleji 3 Üncü Sınıf Öğrencisi) - Eğitim, belirli öğreti, bilgi ve kuralların öğretilmesidir. Amacı, standart kültür düzeyine sahip bireylerden oluşan bir toplum oluşturabilmektir.

Çağdaş eğitim, kişiye verilmek istenilenlerin ezberletme yöntemiyle benimsetilmesini reddeder. Amacı, yetiştirilenlerin, yeteneklerinin geliştirilmesi, onlara yaratıcı güç kazandırılması ve düşünsel ufukların genişletilmesidir.

Ülkemizdeki eğitim kurumlarının da amacı çağdaş eğitim vermek olmalıdır. Eğitimde ilk adım olan ilköğretim her şeyden önce okulu öğrenciye sevdirmeyi amaçlamalıdır. Oysa, bu kurumlarda en kalıplaşmış bilgileri edinen öğrencilere verilen eğitim, öğrenciyi hayal gücünden uzak, yaratıcılıktan yoksun kılmakla kalmamakta öğrenciyi okuldan soğutarak, onu taşımak zorunda olduğu bir yük gibi görmesini sağlamaktadır. Lise düzeyindeki okullarda ise yıllardır süregelen klasik eğitim sistemi bir süre önce temelden değiştirilerek, Ders Geçme ve Kredi Sistemi getirilmiştir. Bu sistemle öğrenciye istediği dersi seçme hakkı verilmiş gibi görünüyorsa da Türkiye'nin bir çok yerindeki okullarda maddi olanaksızlıklar nedeniyle yeterli sayıda sınıf açılmamış, getirilen sistem üç-dört yıl içinde çökmüştür. 1995-1996 öğretim yılında ise yeni bir düzen getirilmiş ve sistem tekrar değişmiştir. Bu değişimler öğretmen ve öğrencileri olumsuz yönde etkilemiştir.

Sonuç; kalkınma isteği ile yanıp tutuşan bir ülke, eğitim standardı yok, işsizlik hat safhada.

Neden, tutarlı bir eğitim politikası ve eğitim için sağlam bir altyapı oluşturulamamış.

Bir ülkenin eğitim standardını, insanların genel kültür düzeyi, sosyal ve bilimsel alandaki başarıları, ülkedeki refah seviyesi ve ekonomik gelir düzeyi belirler. Ülkemizde bu standart çok düşüktür. Çünkü okuyan bir toplum değiliz, çünkü üreten bir toplum değiliz, çünkü biz hazıra konmayı seven tüketici bir toplumuz. Okumaya sağlıklı düşünmeyi, gelişmeyi öğrenememiş gücünün farkına varamamış, haklarının bilincinde olmayan bireyleriz. Oysa okuyan insan düşünür, düşünen insan üretir, üreten insan kendine ve topluma yararlı olur. Bir eğitim kurumunda herşeyden önce öğrenciye okuma alışkanlığı edinmenin önemi anlatılmalı ve bu alışkanlığı edinmesi sağlanmalıdır.

Öğrencinin düşündüklerini özgürce savunabileceği tartışma ortamları yaratılmalıdır. Öğrenci doğru bulduğunu kanıtlamayı, karsıt görüşleri dinlemeyi ve kendi gibi düşünmeyen insanlara da saygı duymayı öğrenmelidir. İşte bu noktada hoşgörü devreye girer. Hoşgörü, bir konuda ortak görüşe varmak ya da düşünce alış-verişinde bulunmak amacıyla tartışma ortamı yaratılmasındaki ilk adım olmalıdır. Tartışma ortamı aktarılan bilgileri kalıcı duruma getirir. Bu açıdan hoşgörünün eğitimdeki yeri ve rolü önemlidir. Yaratıcılık hoşgörüyle özendirilmelidir.

Lester Smith şöyle der "Gerçekleri ve gereksinimleri görmezlikten gelen bir eğitim, boşuna zaman harcamaktır". Evet, eğer bir çocuğu henüz yedi yaşındayken oyun parkından alıp, üzerine önlük giydirip, eline kalem tutuşturup, onu bir takım eğlencelerinden, çocukluğundan yoksun bırakıyor ve hikayenin sonunu tam on bir yıl sonra anlatıyorsanız ona, ezberinde tutacağı bir kaç yüz sayfadan

daha fazlasını vermek zorundasınız. Bu, onun hakkı, sizlerin de görevidir.

Okul herşeyden önce yaşamı öğretmelidir. Öğrenci gerçeklerle yüzleşmeli, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmelidir. Bu da ancak kendine güvenle gerçekleşebilir. Öğretmen ilk olarak öğrenciye güven vermelidir. Öğretmen, kendine inanan işini severek yapan biri olmalı ki öğrenci de ona inansın ona saygı duysun. İnanç ve güven verimli eğitimin temelidir. Öğretmen, öğrenciye verdiği değeri öğrencinin alabildiğine göre değil, verdiği göre değerlendirmeli yani öğrencinin ezberlediğini değil yaratabildiğini değerlendirmeli ve notu bu yönde yaptırım olarak kullanmalıdır.

Bence yeteri kadar gelişmememizin, kalkınamamamızın, kendimizi dünyaya kabul ettiremememizin nedenlerini kendimizde, eğitimimizde aramalıyız. Ülkemizde çok az insan sevdiği işi ya da işini severek yapıyor. Bu nedenle performans ve başarımız düşük, yenilik yapma yaratıcılık, gücümüz zayıf, bu nedenle gelişmemiz ağır gerçekleşmektedir. Gelişme yok. Ülkemizde işini severek yapan insanlara ihtiyaç var. Sadece üst düzey yöneticilere değil, işini severek yapan temizlik işçisine, garsona, mühendise, mimara, doktora ihtiyacımız var.

Eğitim, amacını belirlemiş, amacı doğrultusunda bilinçli, sağlam adımlar atan, haklarının bilincinde olan iyi insanlar ve iyi vatandaşlar yetiştirebilirse Türkiye yirmibirinci yüzyıla daha geniş ufuklardan bakacaktır.

BAŞKAN – Biz de çok teşekkür ederiz.

İkinci konuşmacımız, yine TED Ankara Koleji öğretmenlerinden Sayın Hande Kutlu.

Buyurun efendim.

HANDE KUTLU (TED Ankara Koleji Lise Kıs. Felsefe Öğretmeni) – Günümüzde çevremizde olan bitenlere baktığımızda, insanın varlığını tehdit eden olayları iki ana başlık altında toplayabiliyoruz. Bunlardan ilki, doğal çevreden gelen tehditlerdir. Bilimin henüz doğadan gelen tehditlerin tümünü ortadan kaldıracak güçlü teknolojiler üretememesi, doğa yasalarını denetlemede yetersiz kalması veya bizzat insanın ürettiği bilgi ve teknolojinin hatalı, bilinçsiz kullanımından kaynaklanan çevre sorunları insan varlığına yönelen olumsuz etkiler olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin, karşılıklı seller ve fırtınalar, arka arkaya gelen depremler, kuraklık, nükleer denemeler veya ozon tabakasının incilmesiyle ortaya çıkabilecek iklim değişiklikleri...

İnsanın varlığına yönelen ikinci tehditin ise, yine insanın kendisinden geldiğini düşünüyorum. Toplumsal çevreye baktığımızda insanlararası ilişkilerin zayıfladığına, insanların birbirlerine karşı daha bencil, hırslı ve hoşgörüsüz davrandıklarına tanık oluyoruz. Bu nedenlerle meydana gelen savaşlarda yaşananlar, yıllarca hatta yüzyıllarca aynı topraklarda yaşamış insanların birbirlerine duydukları güveni, dostluğu ortadan kaldırıyor. Toplumlar, uluslar, ırklar ya da farklı inançlara sahip olanlar birbirlerinden korkuyor. İnsanların giderek kendileri gibi davranmayan veya düşünmeyen insanlara olan tepkisi büyüyor, şiddete dönüşüyor. Bütün bu iletişim bozukluklarını, güvensizlikleri, hoşgörüsüzlüğü ve şiddeti yaşayan ise yine insan.

Biz ise, bu insanı toplumda büyütüyor, yetiştiriyor ve eğitiyoruz. Onu okul dediğimiz ortama daha altı yaşında küçük bir çocuk iken alıyor ve yıllar boyunca onu sadece birtakım bilgilerle donatmakla kalmıyor, onun kişiliği üzerinde de kalıcı izler bırakıyoruz. İlk ve ortaöğretimin en az onbir yılda tamamlandığını göz önünde bulundurursak, insan yaşamı açısından hiç de azımsanmayacak bu süreyi çok da iyi değerlendiremediğimizi düşünüyorum. Çünkü, okul eğitimini tamamlamış veya sürdüren bireylere baktığımızda başkalarının hatalarına katlanamayan, düşüncelerine saygı göstermeyen, hatta zorbaca tutum ve davranışlar içinde olanları görebildiğimiz gibi, tamamen vurdumduymaz bir eğilim içinde bulunanlara da rastlayabiliyoruz. Kuşkusuz bu durumun nedenini sadece eğitim ortamına bağlamak doğru değil. Aile, akran grupları, kitle iletişim araçları bu tip tutum ve davranışların gelişmesinde çok etkili. Ancak, ben bir öğretmen olarak, okul yaşantılarının hoşgörüsüz davranışların gelişmesi üzerindeki etkilerine ve bu sorunun çözüm yollarına değinmek istiyorum.

Hoşgörüsüz, bencil ve bağınaz bireyler yetiştirmede okul yaşantılarından kaynaklanan olumsuz etkileri şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

1. Ders kitaplarının içeriğinden ve konuların işlenme biçiminden kaynaklanan etkiler: Ders kitaplarında diğer ulus, kültür ve inanç biçimlerini küçümseyerek kendi ulus, kültür ve inanç biçimlerini yücelten ifadeler yer verilmemesi gerekiyor. Her toplumun, kültürün veya inanç sisteminin nesnel bir yaklaşım ile öğrenciye sunulması şart. Özellikle kültür dersleri adı verilen tarih, coğrafya, edebiyat, sosyoloji,

din kültürü ve felsefe derslerinde aşırı milliyetçi ifadelerden kaçınılması, farklı dinsel inanışları küçümseyici ifadelere yer verilmemesi gerekli. Farklı kültür ve uygarlıkların öğrenciye tanıtılmasında, tarihte yer almış bazı savaş ya da olayların etkisinde kalarak yanlı bir bakış açısı kullanmak veya bir kültür ve uygarlığı yok varsayarak ders kitaplarına almamak hoşgörülü bireylerin yetişmesine katkıda bulunabilir mi? Örneğin, kredili sistem için yazılmış Tarih 1 ders kitabında, batı ve doğu kültür ve uygarlığının gelişmesinde çok etkili olan ilkçağ Yunan Uygarlığından hiç söz edilmemesini nasıl açıklayacağız?

2. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan etkiler: Okul öğrenmelerinde öğretmen ve yöneticilerin tutum ve davranışları da öğrencide hoşgörü ve demokrasi bilincinin oluşmasında etkili olmaktadır. Çünkü, öğrenci öğretmenini model alabilmektedir.

Belirli siyasi görüşlerin, dini inançların propagandası niteliğinde geçecek bir ders ortamı ya da işlenen dersin içeriğiyle ilgili karşıt görüşlerin tartışmasının yapılamadığı anti demokratik bir sınıf ortamı öğrencide hoşgörü bilincini geliştirebilir mi? Öğretmen eğitim ortamında, öğrenciler tarafından ileri sürülen karşıt görüşleri onlara değer verdiğini göstererek hoşgörüyle dinlemeli, kendi görüşünü mutlaka kanıtlamak gibi gereksiz bir öznellik içine girmemeli, hatta öğrenci görüşünü kanıtlayabiliyorsa kendi görüşünden vazgeçebilmelidir.

Hatalı öğrenci davranışları karşısında öğrenciyi karşı bir safa itmenin doğru olmadığını düşünüyorum. Öğrenciyle onu

anlayarak konuşmaya çalışmak, varsa tutarsız davranışlarının nedenlerini tartışmak ve onu aşağılayıcı ifadeler kullanarak suçlamamak gerektiği kanısındayım. Öğretmenin sınıfta tüm öğrencilerine eşit ilgi ve sevgi göstermesinin, sınıfta özgür düşünceyi geliştirip zenginleştirecek bir ortam yaratmasının öğrenci üzerinde olumlu etkiler bırakacağını düşünüyorum.

Öğrenciyi yaşının özelliklerini bilerek anlamaya çalışacak bir okul yönetiminin de gerekli olduğu kanısındayım. Okul disiplinini tamamen katı kurallar üzerine oturtmak yerine, okul kurallarının öğrencilere aktarılıp gerekliliğinin kavratılmasında demokratik biçimde seçilmiş, öğrencilerde oto kontrol sağlayabilecek öğrenci kurullarından yararlanılabileceği düşüncesindeyim.

Bu türden düşüncelere sahip olan öğretmenlerin ve yöneticilerin bulunduğu bir okul ortamında yetisecek öğrencilerin özgüvene sahip, sevgi dolu bireyler olarak karşı görüşlere de hoşgörülle bakacaklarına inanıyorum. Ancak bu noktada, anlayışlı ve hoşgörülü öğretmen ve yönetici davranışından anlatmak istediğim kesinlikle vurdum duymazlık, kayıtsızlık ve boş vermişlik değildir.

3. Ders programlarından kaynaklanan etkiler : Öğrencinin kendi ilgi ve yeteneklerine göre ders seçimi yapabileceği bir eğitim ortamının sağlanması hoşgörülü bireylerin yetişmesinde etkili olacaktır. Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri dikkate alınmadan sunulan ders programlarının öğrencinin kendini tanıma ve ifade etmesinde yararlı olmayacağı açıktır. Çeşitlilik gösteren seçmeli dersler öğrenciye kendi ilgi ve yeteneklerini tanıma olanağı sağ-

layacaktır. Yoğun biçimde eleştiriler almış olmasına ve gerçekten bazı eksik yanları bulunmasına karşın kredili ders geçme sistemi, öğrencinin gelecekte yönelmeyi düşündüğü mesleki alanla ilgili, ilgi ve yeteneklerine uygun dersleri seçebileceği bir ortam yaratmıştır. Öğrenci kendini gerçekleştirme, yeteneklerini kullanma ve ilgilerini doyurma olanağı bulacağı derslerde elde edeceği bilgilerle kendini tanıyıp sevecek, özgüveni artacak ve başkalarını da tanıyıp sevmeyi başaracaktır. Bu ise, hoşgörü bilincinin gelişmesinde çok etkili olacaktır. Bu noktada öğrencinin farklı görüş ve inançları, farklı kültürleri ve kendini tanıyıp öğrenebileceği tarih, sanat tarihi, sosyoloji, psikoloji, edebiyat ve felsefe derslerinin öğrenciye sevdirebilmesi önem taşımaktadır. Örneğin felsefe derslerinde konuların öğrencinin kendi görüş ve düşüncelerini özgürce açıklayabileceği, farklı görüş ve düşünceleri tanıyıp anlamaya çalışacağı bir tartışma ortamında işlenmesinin hoşgörülü bireylerin yetişmesinde etkili olacağı düşüncesindeyim. Özgür düşünme, tartışma ve hoşgörü bilincinin gelişmesi için yapılacak çalışmaların sınıf içi etkinliklerle de sınırlı kalmaması gerekmektedir. Öğrencilerin sadece ders içeriğiyle ilgili değil güncel konularda da söz söyleme ve tartışma alışkanlıklarının geliştirilebilmesi için sınıfta, edebi ve felsefi etkinliklere yönetilmelerinin olumlu sonuçlar getireceğini düşünüyorum. Öğrenci bu etkinlikler içinde farklı görüşleri tanıyıp tartışacak ve hoşgörülü olmayı öğrenecektir.

4. Öğretim yapılan ortamdan kaynaklanan etkiler: Ülkemizde okul sayısının artan nüfusla orantılı olarak artmaması, kalabalık sınıfları beraberinde getirmiştir. Elli, altmış öğrencinin birlikte ders yapmak zorunda olduğu sı-

nıflarda öğretmen ne kadar iyi niyetli olsa da öğrencinin her biri ile tek tek ilgilenemez. Öğrenciler böyle kalabalık sınıflarda, farklı görüş ve düşünceleri tanıyıp tartışamayacakları gibi, konu ile ilgili temel kavramların bilgisine dahi sahip olamayacaktır.

Bu konu doğal olarak bizi ülkemizin eğitsel, sosyo ekonomik ve kültürel sorunlarına götürmektedir. Sonuç olarak, şunu belirtmeliyim ki; toplumda giderek artan hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldırmak büyük ölçüde eğitim politikasına bağlı olduğu kadar, bu konuda toplumu ve bireyleri yönlendiren diğer toplumsal kurumların olumlu girişimlerine de bağlıdır.

BAŞKAN - Efendim, çok teşekkür ederiz katkılarınız için.

Sınıf içi ortamda, tabii öğretmen öğrenci etkileşiminde hoşgörü dedik, ama, herhalde onu da Pınar ikinci turda biraz girecek. Derken, okula geçtik, okuldan, biraz daha hareketli aileye doğru gidip, veli, acaba bu eğitimden ne bekliyor, hoşgörülü kişiler yetiştirilmesi açısından. Bu konuda, Sayın Ningur Noyanalpan'dan rica etmiştik. Kendisi, hem bizim Bilim Kurulu üyemiz, aynı zamanda TÜBİTAK'ta da görevli, burada da Bilim Kurulu üyeliği yapıyor. Tabii, en önemli yaptıklarının içerisinde, herhalde, Atatürkçü Düşünce Derneğinin Bilim Kurulu üyesi olması. Her şeyden önemlisi de veli olması. Veli olarak, eğitimden, biz eğitimcilerden beklentisi nedir? Ankara Kolejinden de bazı beklentileri olabilir, ufak bazı mesajlar gelebilir.

Buyurun Noyanalpan.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN - Sayın Başkan, çok teşekkür ederim.

Ama, izin verirseniz, ben, konuşmama ağızınıza sağlık meslektaşım diye başlayabilir miyim. Çünkü, çok güzel bir liste oluştu; medeniyet, merhametli, hassas, zulüm, vahşet, nizam, inkışaf, tabî, hüküm. Ben, kendimi, o çağlardan kalma bir insan olarak düşünürdüm. Çünkü, benim çocukluğum divan edebiyatıyla geçmişti ya da bizim zamanımızda okullar böyleydi. Ama, gördüm ki, pek bir değişikli yok; yani, çocuklarımız da, Arapça ve Farsça'nın eğer temel gramer kurallarını öğretirsek, saçma sapan bir Arapça, saçma sapan bir Farsça konuşabilir çocuklarımız olabilir demek ki. Yani, bu mümkün imiş.

Bir iki şey daha dikkatimi çekti, söylediklerinizde enteresan bir örtüşme oldu. Zira, biraz fazla süren bir süre yöneticilik hayatım oldu, gereğinden fazla. O yıllar içerisinde, öğrenciler fakülteye geldiğinde, ilk dersi ben yapardım ve ilk derste de, öğrencilerime daima şunu söylerdim: Hoşgeldiniz derdim. Şimdi, bu sınıfa ayak atmadan önce ne öğrendinizse, ilk iş olarak, bunların tümünü sizin kafanızdan çıkarıp atmaya çalışacağız; çünkü, öğrendikleriniz bizim hiçbir işimize yaramaz, çünkü, öğrendikleriniz sizin de hiçbir işinize yaramaz. Onun için, biz burada sıfırdan başlamaya çalışacağız ve gerçekten de sıfırdan başlamaya çalışırdık, işin ilginç yanı. Bu, tabî, eğitimimizin içinde bulunduğu durumu gösteriyor. İsterseniz, biraz onu irdelemeye çalışalım. Ama, önce, izin verirseniz, şu hoşgörü kavramı üzerinde, kişisel düşüncemi de dile getirmek isterim. Ben, hoşgörüye çok değişik bir optikten yaklaşacağım; çünkü, bana göre, yaşamı boyunca hoşgörü kavramı, keskinlikleri ve sivrilikleri törpüleyen, acı batıcı renkleri yumuşatan, yüksek tonları alçaltan, çıgıllıkları ve fısıltıları normal seslere dönüştüren bir etken olarak

görülmüştür. Ben, böyle görüyorum hoşgörü kavramını yaşamım boyunca. Eğer, özetleyecek olursak, insanın yaşamdan daha fazla zevk almasını sağlamak için ve insanlık eğer çizgilendirilecek olursa, en üst noktaya ulaşabilmek amacıyla bir araç olarak kullanılmak için düşünülen bir kavramdır bana göre. Çok tanımları yapıldı, özellikle, dün, gayet güzel tanımları çıktı ortaya ve galiba, toplumun da üzerinde birleştiği bazı tanımlar da oluştu. Ancak, az önce de dinlediğim gibi, herhalde, hoşgörü, yaşam çizgisinin en üst noktasına ulaşmak için bir araç olsa gerek. Ancak, herhangi bir sınırlandırma yok mu; elbette ki var. Dün biraz vurgulandı, zannediyorum bugün de vurgulanacak; başka insanların yaşama hakkını kabul etmek, ama, insanın kendi haklarına sahip çıkması ve başkalarının tüm yanlışlarını kabullenmemesi koşuluyla. Birdiğer deyişle, hoşgörü demek, önünüze ne gelirse, her şeye, amiyane deyimle, eyvallah demek değil. Elbette, onun da bir sınırı var.

Şimdi, çıkış noktamız burası olduğuna göre, bu noktadan başlayarak, veliler olarak, acaba, hoşgörü kavramının kapsamı içerisinde beklentilerimiz neler? Tabii, bu hoşgörü kavramının sınırlarını biraz zorlayacaktır, topluca vereceklerim, ama, isterseniz, biz, bunları, en azından, alışkanlığım nedeniyle -çünkü, ben pozitif bilimlerden bir insanım- biraz daha gruplandırarak sunmaya çalışayım. Her şeyden ewel, birincisi; sistemden ve toplumdan beklediğimiz hoşgörü var, veli olarak. Yarının büyükleri olacak, küçüklerin bu dünyaya gelmelerine neden olmuş ve onların bu dünyada kendi ayakları üzerinde duruncaya dek de bakımlarından sorumlu olan kişiler olarak beklentilerimiz neler? Birincisi, sistemden ve toplumdan beklentilerimiz.

İkincisi; bu kurumdan, bu kurum derken, Türk Eğitim Derneğinin kurumlarını ifade etmek istiyorum ve öğretmenlerden beklediğimiz hoşgörü.

Üçüncüsü ise, çocuklarımıza kazandırılmasını beklediğimiz hoşgörü. Çocuklarımıza kazandırılmasını beklediğimiz hoşgörü, belki de bunların arasında en önemlilerden bir tanesi olacak; ancak, taker taker ele alacak olursak, sistemden ve toplumdan beklediğimiz dedim, her ne kadar Millî Eğitim Bakanlığının eğitim ve öğretim amaçları çeşitli nedenlerle çeşitli yerlerde açıklanmaya çabalandığında -sözcükleri seçerek kullanmaya özen gösteriyorum- iyi niyetli iddialara rastlıyoruz ve bazı sonuçlara dönük olarak da, onların da beklentiler içerisinde olduğunu görüyoruz; ancak, yine de bir gerçeği değiştiremiyorlar. Bu gerçek de şu: Sistemimiz, çocuklarımızı ezberci, kalıplanmış düşünce ve görüşlere sahip, bilginin kaynağına ulaşmasını bilmeyen, mekanik birer kişi olarak yetiştirmesini isteyen. Millî Eğitim Bakanlığının uygulaması bu. Ya da, belki böyle istemiyor; ama, elinde olmaksızın bir şey yapmaksızın sonuç böyle oluyor, sonuç bu şekilde ortaya çıkıyor. Oysa ki, veliler olarak bizim beklentilerimiz biraz daha farklı. Çocuklarımızın bundan binlerce yıl önce yaşamış kişiler hakkında, şu an bilmelerinin kendilerine hiçbir kazanç sağlamadığı, şu an bilmeleri için hiçbir gerekçe olmayan bilgileri bilmelerini istiyorlar ve eğer çocuklarımız bunları bilmezlerse, biz de öğretmenlerinden rica ediyoruz, lütfen hoşgörünüz. Bizim çocuklarımızı, bu saçma sapan ve gereksiz şeyleri bilmedikleri için hoşgörünüz. Dünyanın en uzak yerinde, bir küçük evin arka bahçesi büyüklüğü bir ülkede yaşayan hayvanların sayısını bilmedikleri için, lütfen hoşgörünüz. Çünkü, benim çocuğuma tekrar vurguluyorum-bir

küçük evin arka bahçesi büyüklüğünde bir ülkede yaşayan hayvanların sayısı hiç lazım olmayacak, hiç gerekli olmayacak. Eğer, bu bilgiyi bilmiyorlarsa, çocuklarımız hoş görülsünler. Sistem, kendilerine, bunu bilmelerini emretse dahi, çünkü, sistem, maalesef bunu emrediyor, öğretmenlerimiz bir yolunu bulsunlar ve çocuklarımıza bu bilgileri kendilerine geri vermeye zorunlu kılsınlar, zorunlu yapmasınlar.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün mü; elbette mümkün. Az evvel, sayın meslektaşım, saçmalığın doruk noktasına vuran örnekleri verdi, kitaplarımızda bu örnekler çok sayıda var, vermek mümkün; ama, boş yere vakit almaktan ibaret olur.

İsterseniz, biraz da, bizi ilgilendiren temellerin ne olduğuna değinelim. Bir veli olarak, beni ilgilendirenlerin başında, kendi çocuklarımızın geleceği vardır, onların toplum içinde alacakları rol, yer, görevleri, sorumlulukları ve yetkileri. Eğer, bunların hepsini bir torbaya koyar karıştırırsanız, çocuğumuzun geleceğidir bu. Bu saydıklarımın tümünün olduğu evre de bu evredir. Elbette ki, ben, bu evredir deyip noktayı koyup duracağım; çünkü, aramızda, bu konunun üstatları var, eğitim olarak üstadı var. En azından, medikal kavram olarak üstadı var. Dolayısıyla, bundan ötesi bana düşmez; ama, bir veli olarak, bana düşen yere kadar tekrar gelmek istiyorum. Çocuklarımızın bu niteliklerinin olduğu evre bu evredir. Ya bu evreyi doğru kullanırsınız, yani, çocuklarımızın kişilikleri doğru oluşur ya da bu evreyi kaçırsınız, yeryüzündeki en değerli varlığımız yok olur bu defa da. O halde, bu evrede, bu sıralarda, çocuklarımıza ve-

rilenler ve çocuklarımızdan istenenler, bizim için, son derece önemli.

Bu sıralarda, çocuklarımıza anlayışla ve hoşgörüyle yaklaşılması temel, ancak, anlayış ve hoşgörü derken, ucu açık bırakılmış, ucu başı boşluğa giden, ucu disiplinsizliğe giden kendini oluşturmamaya giden bir hoşgörü de değil. Elbetteki, boş, göstermelik, biçimsel ve dış görünüşü kurtaran bir disiplin de değil. O halde, az önce söylemiş olduğum niteliklerin, çocuklarımızda oluşmasına yönelik, iyi hesaplanmış, iyi tasarlanmış, bir de disiplin. Ancak, bu disiplin, az önce değerli meslektaşımın da vurguladığı gibi, tarih öncesi, dinozorlardan kalma değerleri taşıyan bir disiplin de olmamalı. Tarih öncesi devirden kalma değerler, tarih kitaplarında belki değerli, tarih kitaplarında belki geçerli, belki de orada öğrenilmesi gereken değerler; ama, ders almak amacıyla öğrenilmesi gereken değerler, uygulanmak için değil. Eğer, o değerleri günümüze taşır, günümüzde uygulamaya başlarsanız, herhalde, birşeyler çok yanlış oluyor demektir.

İkinci olarak da, bu kurumdan ve öğretmenlerden beklediklerimizi vurgulamak istiyorum. Herhalde, az önce söylemiş olduğum, çocuklarımızın kişilik sahibi olması ve toplum içerisindeki ilişkilerinin iyi olması, en temel kavram ya da en önemli kavram. Çocuklarımızın ruh sağlığının sağlam olması önemli, çocuklarımızın çağdaş bilgiyle donatılması çok önemli. Bugün, dünyanın en ileri ülkeleri olarak saydığımız birkaç tane ülke var, bu ülkelerin kuşkusuz başta geleni de Amerika Birleşik Devletleri. Ancak, izin verirsiniz, ben, size, bir öykü aktarmak istiyorum. Amerika Birleşik Devletlerine 1991 y-

linda, verilen patentlerin yüzde 62'si Amerikalı olmayanlara gitti ya da onların teknik terimleriyle, vatandaşlık dışı dedikleri Amerika'da yerleşik, ama Amerikan nüfusunda olmayan kişilere gitti. Amerika Birleşik Devletlerinde büyük bir panik oldu. Senato özel komisyonlar oluşturdu, vesaire, ve vesaire ve sorumluyu aradılar. Sorumlu iki yıl sonra bulundu, eğitim sistemleri, eğitim sistemlerindeki hata. Ancak, bu Amerikalılar garip adamlardır; çünkü, tarihte, geçmişte bir defa daha bu iş olmuştu, 1968-1969 yıllarında, uzay yarışmalarında Rusya kendilerinden önce uzaya çıkınca yine aynı panik patlamıştı. O zamanlarda tekrar bir araştırma yapmışlardı, sonucu, galiba Başkan Eisenhower ile sonuçlandı değil mi, sonucunda, suçluyu buldular; ama, suçlu bu defa dar kapsamlıydı. Şan serisi diye bir matematik kitabını suçlu buldular, çok da güzel bir uygulama yaptılar, şan serisini kendi ülkelerinden attılar, bize gönderdiler, daha sonra Türkiye o kitap serisini kullanmaya başladı; ama, onlar kendi ülkelerinden yok ettiler. 1968'deki bu facia 1991'de tekrar etti, ama, bu defa problem biraz daha genişlemişti; eğitim sistemleriydi hatalı olan. Eğitim sistemlerine baktılar, aman Allahım, eğitim sistemleri yeteri kadar bilimsel nitelikte değil. Çok enteresandır ve nihayet 2000'li yılların hedefleri arasına eğitim sistemlerini de dahil ettiler. Eğitim sistemlerinin temel prensiplerini koydular. Ben, Atatürkçü Düşünce Derneği adına verdiğim konferanslarda, bu örneği veririrken, daima gurur duyarım, 2000'li yılların hedeflerine baktığımızda, hayret edilecek bir şeyle karşılırsınız, Amerikalıların 2000'li yılların eğitim sistemindeki hedefleri ile bizim 1921'de toplanan ilk Maarif Şurasının hedefleri arasında garip benzerlikler vardır. Muhtemelen, Atatürk, 1921 yılında, 1990 yılının Amerika Birleşik Devletlerinden kopye çekmiş, haberiniz olsun; yani, ilginç bir uygulama yapmış.

Amerika Birleşik Devletleri dahi, eğitim sistemini sorumlu tutuyor ve eğitim sisteminin yeteri kadar bilimsel nitelikte olmadığını söylüyor. Biz, her nasılsa, geri dönüş için, hâlâ büyük çaba harcıyoruz ve eğitim sistemimizden, mümkün olduğu kadar bilimsel niteliği uzaklaştırıp onun yerine -bağışlarmısınız acaba, hiç yakışmayacak bir tabir kullanacağım- filmsel niteliği getirmeye çalışıyoruz.

Bu durumda, sonuçta, herhalde şunu söylersem garip olmaz. Gereksiz ve saçma bilgilerle çocuklarımızın kafalarının doldurulmaması gerekiyor. Bir örneği de vermeden geçemeyeceğim. Uzun yıllar önce, İngilizler, sömürgelerinde yaşayan kişilere, halklara, logaritma cetvellerini ezberletirlerdi ve logaritma cetvelini doğru ezberlemiş olanlara da ödülleri verirdi. Acaba, İngilizlerin yapmış olduğu bu iş, size bir uygulamayı anımsatıyor mu Türkiye'de. Onlar da, çünkü, böyle 600 sayfaya yakın, onlar da böyle çok bölümlü, onlar da böyle o eseri okuyan insanın anlayamayacağı, çünkü, dil kendi dili değil herşeyden ewel, logaritma tek dilde yazılmış, rakamlardan oluşmuş bir eser logaritma cetveli. Bir benzerlik var aralarında. Bugün biz aynı şeyi yapıyoruz, 600 küsur sayfalık bir kitabı çocuklara ezberlettiriyoruz, çocuk okuduğunun anlamını da bilmiyor zaten, okuduğu sözcüklerin anlamını bilmiyor, ne anlama geldiğini bilmiyor. Hatta, o kadar ileri gidiyoruz ki, o sözcüklerden her birine diğer bir sözcüğün anlamını yüklüyoruz ya da her sözcüğün içerisinde yirmi bin sözcük anlamının eski deyimle münderiç olacağını iddia ediyoruz. Onların kendilerinin iddiası olduğu için ve kendi sözcükleri olduğu için, bu durumda, herhalde, zavallı diyebileceğim çocuklarımızın kafaları, gereksiz birtakım zorlamalarla yüklenmeye başlıyor.

BAŞKAN – 1 dakikanız var.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN - Teşekkür ediyorum, toplamaya çalışayım.

Sonuç: Doğmatik ve kanıtlanmış ezberler ve konular çocuklarımızın kafalarına yerleştirilmemelidir. Bunların yapılmaması için, öğretmenlerimizden özellikle gerekeni yapmalarını istiyoruz. Bu tutum, çağdaşlaşmayı öldürür, bu tutum bilimselleşmeyi öldürür, bu tutum sorgulamayı öldürür. Çocuklarımız sorgulayamayan, araştıramayan, sorunun köküne inemeyen çocuklar haline dönüşeceklerdir. O halde, o toplumsal yaşamın bu denli zorlaştırdığı ortamda, herhalde, çocuklarımızın bu hale gelmesini hiçbirimiz arzu etmeyiz.

Çocuklarımızın kazanması gereken hoşgörüyü gelince, sadece birkaç cümleyle -belki ikinci turda biraz daha konuşmam mümkün olabilir- çocuklarımıza kazandırılması gereken hoşgörü ise, sadece bir kesimin başarabileceği şey değil; ne aile bunu başarabilir ne öğretmenler bunu tek başına başarabilir ne de toplum. Bu birlikte, adını etmiş olduğum kesimlerin tümünün el ele başarabileceği bir iştir. O halde, toplum dediğimiz zaman, lütfen, okulun, ailenin, öğretmenlerin ve geri kalanların hepsinin kapsandığını ifade etmiş olun. Toplum, çocuklarımıza hoşgörü kazandırmalı. Bir örneği vermeden de edemeyeceğim, bunu ikinci turda biraz işleyeceğim çünkü. Yapılan bir araştırmaya göre, 14 yaşına gelinceye kadar bir çocuk, 50 binden fazla sapık adam öldürme sahnesi, yani, normal kurşun sıkıp kanın falan görülmediği, etrafta beyin parçalarının uçmadığı, akciğer parçalarının uçmadığı öldürme sahnelerini dışarda b-

rakıyorum, onlarla beraber 254 bin küsuru .buluyor çünkü, 50 bin adet sapık adam öldürme sahnesi ve 20 bin tane de sapık cinsel sahneler görüyormuş. Elbette ki, uyumak, yemek kadar doğal bir olay olan cinselliği kastetmiyorum, ifade etmek istediğim o değil; ama, sapık cinselliği kastediyorum. Çocuklarımız 14 yaşına gelinceye kadar 50 bin tane sapık adam öldürme, 20 bin tane sapık cinsel ilişki sahnesi seyrediyorlar televizyonlarda.

Ben, burada nokta koymak istiyorum. İkinci turda devam etmek üzere, ama, bu arada da, bunun sonucunun neler olduğunu sizin düşününze bırakıyorum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Biz de çok teşekkür ediyoruz Sayın Noyanalpan.

Efendim, ben, şimdi, eğitim uzmanı olarak davet ettiğimiz Sayın Hocam Prof. Dr. Süleyman Cetin Özoğlu Bey'ie dönmek istiyorum.

Kendileri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi. Aynı zamanda, bizim Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulumuzun eski genel başkanı oluyor. TÜBİTAK'ta da görevleri vardı. Ayrıca, Atatürkçü Düşünce Derneğinde de faal bir üye olarak görev yapmakta.

Şimdi, tabii, panelimizin konusu hoşgörü ve eğitim arasındaki bağlantı, çok seyler duydunuz, sorunları belirlediniz, gözlemlerinizi var. Sorunları, belki biraz daha sistematize edip çözüm yolları neler olabilir? Gerçi, bunun için 15 dakika yeterli değil, ama, umuyorum, iki günün de bir de-

ğerlendirmesiyle sorunları nasıl görüyorsunuz, çözüm önerileriniz nelerdir?

Buyurun efendim.

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) – Teşekkür ederim.

Tam rüyaya dalacaktım, Sayın Noyanalpan o çevreyi çizdi, sözü bana verdiniz.

Efendim, saygılar sunuyorum.

İlk cümlem şu olacak, lütfen beni hoşgörmemeye çalışın, hor da görmeyin, ama, anlaşılmak istiyorum. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum. Sizinle bir duygusal bağ kuramayacağım, ama, zihinsel bir bağ kurabilirsem bu konuda, kendimi mutlu hissedeceğim.

Dün, derneğin Sayın Başkanı bir serzenişte bulundu, ona değinmeden de geçemeyeceğim. Dediler ki, duyurduk, ilgili yerlerden kimse gelmedi. Acaba, Türk Eğitim Derneğinden kimse var mıydı? Türk Eğitim Derneği, Atatürk'ün kurduğu bir dernek olarak biliniyor ve çok önemlidir, Atatürk, üç tane kurumu özellikle kurmuştur. Türk Eğitim Derneği, Dil Kurumu ve Tarih Kurumu. Bunlardan ikisini hallettik.

Türk Eğitim Derneği, Atatürk'ün çağdaş ve geleceğe ilişkin eğitim görüşlerinin ilginç bir kurumudur. Yönetimlerden eğitimi bir yerde halka mal etmenin, bana göre aracıdır ve bu aracı bilinçli olarak, bir dernek olarak kurmuştur ve bugün görüyoruz ki, dernekler çağdaş ülkelerde yönetimlerin dışında belirli konuları çok iyi izliyorlar, inceliyorlar. Bu bakımdan, bu derneğin üyeleri, bilerek veya bilmeyerek bir kabul

yapmışlardır, demişlerdir ki, biz, eğitimle ilgili sorunlara bir dernek çerçevesinde katılacağız. Bilerek veya bilmeyerek, Türk Eğitim Derneğinin üyeleri, eğitim uygulamalarına katılmakta, politikalar üretmektedirler halk olarak, birey olarak. Dolayısıyla, bu politikaların üretiminde, bu tür toplantıların önemi var. Dolayısıyla, ilgililer kadar, Derneğin üyelerinin de bu toplantılara ilgi göstermesinin gerekli olduğunu sizlerle paylaşmak istedim.

Bir ilginç nokta daha var. Bu yıl, dünyada, hoşgörü yılı olarak ilan edilmiş ve bunun ilanında, ülkemizin katkısının büyük olduğunu, bizim önerimizle bu işin gerçekleştirildiğini bugün öğrendik, ne mutlu. Ancak, ilginç bir çelişki var, biz, 1995 yılında, hoşgörü eğitimini sağlayacak bir eğitim uygulamasından da vaz geçtik. Ayrıca, bu yıl, daha ilginç bir nokta da, seçim yılı oldu, hoşgörü eğitimiyle acaba seçime katılan partilerin eğitim görüşleri nedir diye şöyle bir baktım, keşke bakmamış olsaydım. Bakın, hoşgörü eğitimine değil hoşgörüsüzlüğe yol açacak öneriler basında çıktı. İmam hatip şubelerini müstakil kılacağız diyorlar, yani, dine dayalı eğitimin, eğitimin bütünlüğü içerisindeki katkısını artıracamız diyorlar. Dine dayalı eğitimle hoşgörüyü sağlayacak eğitim her halde bağdaşmıyor, doğasından bağdaşmıyor.

Bunun yanı sıra, götürülecek hizmetler, alışılageldiğimiz, geleneksel eğitimle ilgili hizmetler. İlgililerin hepsi iki gündür, bu geleneksel eğitim, klasik demiyorum, çünkü, klasik başka bir kavram, bizim eğitimimiz klasik eğitim değil, çünkü, klasik, bir değerle oluşan, bizim eğitimimiz geleneksel bir eğitim. Geleneksel eğitimi geliştireceğiz diyorlar. Geleneksel eğitimin de, dünkü tartışmalardan, yazılardan, her yerden bi-

lıyoruz, hoşgörüü değil, bir yerde hoşgürsüzlük sayılabilecek ben merkezli bir eğitimi vurguluyor. Bu da ilginç bir çelişki. Belki, biz, dışa çok ilginç bir tablo çizdik hoşgörü konusunda ülke olarak, ama, kendi ülkemizde, eğitimimizde bu tabloyu gerçekleştiremedik görüşündeyim, paylaşmak isterim, aksi görüşte olanlar tabii olacaktır.

Vaz geçtiğimiz sistem diye belirtilen bu ders geçme, kredi uygulaması, bir ölçüde, eğitimi demokratikleştirmeyi amaçlıyordu. Öğrenciyi eğitime katıyordu, veliyi eğitime katıyordu ve öğrenci merkezli diye bir sloganın da ilk adımıydı, uygulamaya götürebilecek bir tablo çizebilecekti. Ondan vaz geçtik; neden; efendim, bunun gerektirdiği işleri yapamadık. Yani, öğrenilmiş çaresizliğimizi sergileyerek vaz geçtik, daha önceki yıllar şikâyetçi olduğumuz bir uygulamaya yeni bir uygulamaymış gibi yeniden döndük. O uygulama işe yaramadı diye arayış içerisindeydik. Şimdi, tekrar, başladığımız yere geldik.

Bizim eğitim uygulamalarımızda, galiba, bu zaman zaman karşılaştığımız tipik bir nokta. Ancak, evrensel eğitimle ilgili görüşlerimiz, uygulamalarımız, uluslararası kuruluşlarda etkilerimiz, galiba ülkemizdeki eğitimden biraz daha hoşgörüye yönelik. Ama, ülkemizdeki eğitim bu hoşgörüü gerçekleştirecek bir tablo ne yazıkki çizmiyor.

Dünden bu yana, bazı konular yanlış anlaşılma da müsait bir biçimde tartışıldı. Örneğin dendi ki, hoşgörüü eğitimle sağlayabilir miyiz, hoşgörü eğitimi olmaz denebilecek bir görüş de sergilendi. Yeterince açıklanmadığı için, belki kafalarda şu oluştu; hoşgörü eğitimi olmazmış. Şimdi, hoşgörüü eğitimle bağdaştırdığımız zaman, eğer hoşgörü bir

insan davranışıysa, bir insan niteliğiysa, yani yaşamımızın bir parçasıysa, bunun eğitimi de olmak durumunda. Öyleyse, varsa, insanla ilgiliyse, eğitim onu kapsamak durumunda. Kapsayış biçimi tartışılabilir. Bunu nasıl gerçekleştireceğiz konusu tartışılabilir; ama, eğitimi olmaz demek, onun insana özgü bir nitelik olmadığını demek gibi geliyor bana. Başka düşünceler olabilir. Dün, bu, yeterince tartışılmadı. Her ne kadar, hoşgörülü insanın nasıl olması gerektiği tartışıldı ve böyle insanların olabileceği tartışıldı; ama, eğitimin bunu sağlayabileceği konusunda yeterli bir vurgu, bana göre oluşmadı.

Şimdi, hoşgörülü insanı sağlayabilir miyiz, sağlayamaz mıyız konusunda, ben, yine, eğitime bakışımıza dönmek istiyorum. Eğer, dine dayalı bir eğitimi eğitim uygulamalarımızın esası haline getirirsek, hoşgörülü bir bireyi sağlamamız çok güç olacaktır. Biraz önce örneklerini yaşadık. Ben merkezli ve diğerlerini kınayan bir yaklaşımı, bir davranışı hedefleyen eğitimin her halde hoşgörüyü değil, onun karşısı olabilecek belki hor görmeyi de vurgulaması söz konusu.

Hoşgörüyü tanımlarken, belirli nitelikler ortaya konurken, bazı şeyler vurgulandı, dendi ki, insanın varlığını hoş görmek durumundayız, davranışlarını her zaman hoş görmek durumunda değiliz. Evet, katılıyorum, davranışlar, hoş görüldüğü andan itibaren, bu, hoşgörüde bir nevî vaz geçmişlik, razı olma, boyun eğme gibi bir özelliği ortaya koyuyor ki, hoşgörünün bu olmaması gerekiyor. Öyleyse, hoşgörü, yalnız bir duygusal davranış değil, duygusal davranışın niteliği değil, bir zihinsel bir akılla ilgili nitelikleri de içeren bir dav-

ranış grubu. Bunu nasıl sağlayabiliriz. Eğitimsiz bunu sağlama olanağımız yok bana göre. Mutlaka, eğitim bunu sağlamalı. Neyle sağlamalı, derslerle mi sağlamalı, tartışması olabilir. Dün, şunlar ortaya çıktı: İnsan hakları dersleri koyalım. Şimdi, ders kavramıyla sorunu çözdük dersek, ne yazık ki, çözemiyoruz. Trafik sorununu çözemedik, çocuk hakları sorununu çözemedik. Yani, bir ders koyalım ve bu iş çözümlensin dediğimiz zaman olmuyor. Tüm derslerde, kitaplarda değil, tüm derslerin programlarında bu yaklaşımı ele almak durumundayız. Kitaplar değişebilir. Ne yazık ki, programlar değişmediğı için, her kitap, o mevcut değişmeyen programa göre biçim alabiliyor. Değişmeyen öz, ne yazık ki, bizim beklediğimiz davranışların geliştirilmesine yeterli olmuyor. Öğrenci arkadaşımız, okulun sevilecek bir yer olduğundan söz etti, ama, bakıyoruz ki, araştırmalar da bunu gösterdi, tam tersi, okul, öğrenci için bir sorun kaynağı kendisi. Nerede kaldı ki, sorunları çözmek için bir ortam oluşturacak.

Bu bakımdan, eğitime bir bütünlük içinde baktığımız zaman, ben şunu vurgulamak istiyorum: Eğitimi demokratik kılmak zorundayız, eğitimi çağdaş kılmak zorundayız, eğitimi belirli çıkarlar için kullanmamak durumundayız. Eğitim öyle bir uygulama ki, çıkarlarımıza çok kolaylıkla hizmet edebiliyor. Belirli görüşler, sabahleyin şeriat tartışıldı, şeriat artık silahlanmak istemiyor, ya, eğitim aracılığıyla, cumhuriyete karşı olan görüşlerini gerçekleştirmek istiyor. Bu, ilginç bir gelişmedir ve bu gelişmenin farkında olmak durumundayız. Yalnız, hoşgörüyeye karşı terör, şiddet, korkutma değil, eğitimi de bir araç olarak kullanmayı yaşadığımız günler bize gösterdi. Buraya dikkati çekmek istiyorum.

Çaresizlikten kaynaklanan, sorunları çözemedik demek, hoşgörüyü götüreceğ eğitimden vaz geçmek demek değil. Hoşgörü insanın bir ölçüde, psikolojik bir terimle ifade etmek istiyorum, kendisini gerçekleştirecek bir eğitimden geçmesi gerekiyor. Kendini gerçekleştiren kimse nedir, ne demektir; kendini gerçekleştiren kimse, kendine ve diğerlerine saygı duymayı öğrenmiş, becerebilen, sürdürebilen bir kimse. Sonra, kendine güvenen, başkalarına güvenen bir kimse. Sonra, belirli ölçüde kendi yeteneklerinin farkında olup bunları geliştirmeye çalışan kimse. İşte bunlar, sabahleyin sayılan hoşgörünün nitelikleri içerisinde var olanlar. Öyleyse, eğitim, kendini gerçekleştirebilen bireyleri sağlayacak bir sistem, bir uygulama olmak durumunda. Bunu nasıl sağlarız. Bunu, öğrenciyi, öğretmeni, veliyi eğitime katmak suretiyle sağlarız. Eğitime bir otoriter gözle baktığımız zaman, bu katılım sağlanmıyor. Öğrenci arkadaşımız, öğretmen arkadaşımız bunları belirlediler. Hepimizin zaten başında. Buyurganlığın temel olduğu bir eğitim, hiçbir zaman, kişinin hoşgörülü davranışlar geliştirmesine yaramıyor, kul olmasına yarıyor, boyun eğmesine yarıyor, razı olmasına yarıyor. Bunlara hoşgörü dediğimiz zaman, her halde bireyin kendini gerçekleştirmesinden söz edemiyoruz.

Sabahleyin şu da vurgulandı: Hoşgörünün içerisinde ödün vermeme de söz konusu. Eğitim sistemimizde ödün vermeme hiç ele alıyor muyuz, hiç ona hoş gözle bakıyor muyuz; hayır, tam tersi, hiçbir öğrencinin ödün vermediği durum kabul edilmez, mutlaka ödün vermesi istenir. Neye, otoriteye; neye, derse; neye, bilgiye. Hangi bilgiye, kalıp bilgiye. Hangi öğretim ortamımızda sorgulama, tartışma, yalanlama dediğimiz ve bilimsel çalışmanın temeli olan ni-

telikleri vurgularız. Tam tersi, bu budur. Nerden, kitaptan; nerden, otoriteden. Kimdir bunlar; belli değil. Bu, yalnız, ortaöğretimde değil, yükseköğretimde en belirgin şekilde ortaya çıkıyor, tez yazıyor, tezde hiç ilgisi olmayan bir cümleyi kullanıyor, nedir bu diyorsunuz; efendim bunu otoritenin kitabından aldım. O otorite nereden oluşuyor, demek ki, öğrencilerin onu otorite görmesinden dolayı o otorite haline geliyor. Bilimde otorite böyle değil. Öyleyse, sorgulamanın, tartışmanın ve yalanlamanın, yalanlayabilmenin, tabii, doğrulayabilmek de söz konusu yer aldığı bir uygulamaya yönelik bir eğitim, galiba, hoşgörüyü sağlayacak bir eğitim.

Hoşgörüyü bir davranış niteliği olarak da düşünebiliriz. Hangi davranışlarımızda hoşgörü var, hangisinde hoşgörü olmaması gerekir. İnsan haklarına, temel özgürlüklere yönelik tehditler karşısında hoşgörü olamayacağı özellikle vurgulandı. Öyleyse, biz, kendini gerçekleştiren bir kimsenin her işe, her yaşam koşuluna hoşgörüyle bakmasını değil, hoşgörü niteliklerini, davranışlarında dengeli olarak kullanmasını istiyoruz.

Bugün, eğitimciler olarak, 1995 yılının eylül ayında yapılan değişikliğe hoşgörüyle bakabilir miyiz, bakanlarımız olabilir. Eğer, ona hoşgörüyle bakıyorsak, galiba, kendi mesleğimizin değerlerini, ilkelerini yerine getirmemiş oluyoruz. Bu bakımdan, ben hoşgörüye bir davranış niteliği olarak, ulaşılabilecek bir davranış niteliği olarak bakıyorum; ama, bunun, kendini gerçekleştirme dediğimiz diğer niteliklerle de beraber ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Biz, galiba, hoşgörüyü, diğerleriyle ilişkilerimizde gündeme getiriyoruz. Belki ondan daha önemlisi, kendimizle olan ilişkilerde, ken-

dimize bakışta hoşgörü nedir. Bunu, dünden beri hiç tartışmadık. Ben, kendimi, kendi davranışlarımı, kendi yeterliliğimi veya yetersizliğimi hoşgörebiliyor muyum? Buna bakmadık, hep diğerleriyle ilişkilerimizde hoşgörüğü gündeme getirdik. Galiba, eğitimimizin sağlaması gereken nokta, diğerleriyle ilişkilerimizdeki hoşgörü kadar, kendimize insan olarak, bir varlık olarak, bir değer olarak bakışımızda da hoşgörüğü oluşturmak durumundayız.

Ben, hoşgörüü davranışların, hoşgörü niteliğinin davranışlarda yer almasının eğitim aracılığıyla geliştirilebileceğini düşünen bir kimseyim. Hoşgörü öğretilir mi; tartışılabilir. Her konu öğretilir diyenlere katılmıyorum. Hoşgörü belki öğretilemez, ama, eğitim aracılığıyla, kendini gerçekleştirmeye yönelik bir uygulamayla, nitelikler olarak kişilerin davranışlarında yer alacak biçimde geliştirilebilir. Bu, bir ölçüde, bireyin kendisine olan saygısı ve bu saygının geliştirilmesiyle de yakından ilgili.

Ben, bireyin kendisine saygısından neyi kastediyorum, kısaca onu da belirteyim. Önce, kişinin kendisini tanımasını ve koşulsuz kabul etmesini, değerlendirmesini ve kontrol etmesini düşünüyorum. Ben neyim, ne olmam gerekir, ne olabilirim gibi. Eğitimimiz, ne yazık ki, bunu ortaya getirecek etkinliklerden çok, sen şu olacaksın kalıbını vurguladığı için, galiba sorunlar ortaya çıkıyor.

Öğrenci bize şu soruyu sorsa, niçin hoşgörüü olayım? Acaba, vereceğimiz yanıtlar ne olacak? Hoşgörüü olmak iyi bir şeydir dersek, acaba doğru mu davranmış oluruz? Acaba, şunu söylesek daha mı iyi? Hoşgörüü olman isteniyor, çünkü kendine saygı duyman gerekir, senin vaz ge-

çemeyeceğin yaşam hakların var, insan hakların var, özgürlük hakların var. İşte bunlara sahip çıkabilmek için hoşgörülü olman gerekir diyebilir miyiz?

Öğretmenlerimize bu görevi yüklemek, galiba, çok yaygın bir yaklaşım. Öğretmenlerimiz şunu yapsın, bunu yapsın. Acaba onlar nerede yetiştiler, hoşgörülü bir ortamda mı yetiştiler ki, biz onların öğrencilerine hoşgörülü bakmalarını istiyoruz, bekliyoruz.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN – Biz de çok teşekkür ediyoruz.

Ben, Sayın Özcan Köknel Beyi tanıtmak istiyorum kısaca. Kendileri, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi. Biliyorsunuz, çünkü oturumumuzda da bir bildiri sunmuştu, o raporunda bireyde hoşgörü temasını işlemişti. Yine, umuyorum, herhalde bu panelde de, bireyde hoşgörü ve eğitimi nasıl sağlayabiliriz, eğitim açısından bize nasıl katkı getirebilir, bireyde hoşgörünün geliştirilmesi. Gerçi, hocam da söyledi, bireyde hoşgörü öğretemeyebiliriz; ama, belki davranışlarında değişiklik meydana getirebiliriz. Siz, bu konuyu nasıl görüyorsunuz, bireyde hoşgörü eğitimi nasıl gerçekleştirebilir. Düşüncelerinizi alabilir miyiz.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) – Tabii efendim. Çok teşekkür ederim.

Sayın Başkan, sayın dinleyiciler, gerçekten, hem bu toplantılara katılmaktan hem bu panele katılmaktan büyük onur duydum. Çok teşekkür ederim bu daveti yapanlar için.

İzin verirseniz, dün bıraktığım yerden başlayım ve sayın

konuşmacıların da verdiği cesaretle, dün pek rahat altını çizemediğim başka şeyleri de vurgulamaya çalışayım.

Dün, bireyde hoşgörü geliştirilebilir mi, eğitimin bu işte katkısı var mıdırın cevabını vermeye çalıştım, bir ruh bilimci olarak vermeye çalıştım ve bunun olabileceği kanatını altını çizerek anlatmaya çalışmıştım. Olabilir mi; tabii olabilir. Bakın, rakamsal olarak da bazı şeyleri vereyim. İnsan dünyaya geldiği zaman, bazı davranışlarını sürdürebilmesi için, hepinizin çok iyi bildiği gibi, bazı bilgilerle donatılmış olarak geliyor, soluk alması, kalbinin çalışması, acıdığı zaman ağlaması, meme emerken işte dudaklarını dilini oynatması ve bunun gibi birçok davranışlar, daha önceden programlanmış olan öğrenilmemiş olan davranışlar ve bunun sibernetik olarak hesabı yapılmış, o hesaba benim çok aklım ermiyor; ama, o hesabı yapanlar diyorlar ki, insan dünyaya hayat ansiklopedisiyle geliyor ve bütün bu yaşamını sürdürebilmek için, beslenmesini sürdürebilmek için, korunmasını sağlayabilmek için yapması gereken davranışlarla ilgili olarak bin sayfalık, bin ciltlik bir ansiklopedide mevcut olan bilgiyi getiriyor. Yani, 5 üzeri, 10 üzeri 9 bitlik bilgiyle dünyaya geliyor ve bunlarla tabii, bu dünyaya geliste kalıtımla getirdiği bazı sapık bilgiler, bazı yanlış bilgiler varsa, ileride bunlar ortaya çıkabiliyorlar. Ama, ondan sonra, beyin ansiklopedisiyle bu bilginin yüz bin katını elde edebiliyor. Yani, içine geldiği ortamda, bu bilgiyle dünyaya gelen bebek, bunun yüz bin katı fazla bilgiyle donatılabiliyor. İnsanın beyini, bu kapasitede ve hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki, bebek eğitimi de, çocuk eğitimi de, genç eğitimi de onların içinde bulunduğu ortamdan onlara verilen mesajla çok yakından ilgili. Bu mesajın ne olması lazım. Bu mesajın doğru olması lazım, iyi olması lazım, güzel

olması lazım, olumlu olması lazım, etkin olabilmesi lazım. Ama, bu sözcüklerin hepsi gene de göreceli olan sözcükler. Doğru nedir, güzel nedir, iyi nedir, olumlu nedir, etkin nedir? İşte, o zaman bana göre doğru, ona göre doğru, bana göre iyi ona göre iyi gibi tartışmasına girersek, herhalde, bunun sonunda, hiçbir şekilde bir sonuca varılamaz.

O zaman, konuya, hoşgörü açısından bakıldığı zaman, hoşgörünün sınırları açısından bakıldığı zaman, karşımıza bir şey çıkıyor; nedir hoşgörü? Hoşgörü, insanı ve insanlığı anlamak, bilmek, tanımak ve saygı duymak. Benim anladığım bu. Belki, birçok tanımlarda bir parçacık ufak tefek değişiklikler yapılırsa, burada birleşiyor.

Ruh biliminde, bu hoşgörüye nasıl varabiliriz? Dün de vurgulamıştım, duygu sezgisiyle; yani, karşıdaki insanın o ortamda, o durumda, o konumda, içinde bulunduğu duyguları, içinde bulunduğu düşünceleri sezerek, elden geldiği kadar onu anlamak, onu tanımak ve ondan gelen davranışlara ona göre tepki vermekle. Peki, hangi davranışları hoşgörüyle karşılamamız, hangi davranışlara hoşgörüyle bakmamız, hangilerine hoşgörüsüz olarak yaklaşmamız gerekiyor. Yine, dün de belirtmeye çalıştım ki, gençten, çocuktan veya karşıdaki başka bir insandan gelen her davranışa her eyleme her tuma da hoşgörüyle bakmak diye bir kural olmaması gerek. O zaman da, toplumda bir kaosun bir karmaşanın ortaya çıkması olası.

O zaman, herhalde onu saptamakta yarar var. Bu, insana ve insanlığa temelinde saygı duyan bir davranış olursa, saygı duyan bir eylem olursa, saygı duyan bir tutum olursa. Peki, içinde yaşadığımız çağda, biraz önce söz konusu edilen

ortam içerisinde, acaba, biz, karşıdaki insanın hangi davranışlarına hoşgörülle yaklaşabiliriz veya hoşgörünün yaratılmak istendiği ortamda hangi hoşgörülü insan tipi ortaya çıkar? Sanıyorum, gene çağdaş yaşantı içinde, şöyle toplayabiliriz: Doğanın bütün güzelliklerini anlayan, bilen, koruyan, doğadan hoşlanan, doğayı seven, bütün canlılara ve insanlara saygı duyan, doğaya, canlılara, nesnelere ilgi ve sevgiyle bakan, kendine güvenen, biraz önce söylediniz, kendine başkalarına saygılı olan, özgür ve özerk davranan, kendini toplumu geliştirmek için çaba harcayan, çalışmayı erdem olarak benimseyen, yaratıcı, üretici olan, çağdaş uygarlığın, bilim, teknik, sanat alanındaki teknik gelişmeleri izleyen bireysel ve toplumsal sınırları doğru olarak belirleyen bir insan hem hoşgörülü bir insandır, bu davranışları yapan bir insanla karşılaştığınız zaman da, herhalde, o insanın davranışlarını hoşgörülle karşılamak durumundayız. Bu sınırın dışına çıktığı zaman, herhalde, insan insana olan ilişkide de o hoşgörünün sınırının bitmesi gerekli. Ondan sonra da gerekli davranışın gerekli tutumun yapılması gerekli.

Dün de belirtmeye çalışmıştım, bugün de sayın konuşucuların hemen hepsi belirtmeye çalıştılar ki, bu eğitimle sağlanabilir mi? İşte biraz önce de verdiğim bitli örnekten de görüldüğü gibi, tabii, bizim çocuklara ve gençlere verebileceğimiz, doğuştan gelen mesajların yüz bin katıyla, çocuklarda ve gençlerde bu tür davranış biçimleri şu özellikleri taşıyan, bu özellikleri gösteren davranış biçimleri geliştirilebilir. Hangi şartlarda gelişir; o çocuğun ve gencin içinde yaşadığı ortamda, bu örneklerin, bulunması şartıyla gelişir. Bu örnekler -gene söz konusu ettiler- özellikle temel toplumsal yapılarda -din bunun içinde kuşkusuz yer alıyor,

belki de en önemli etken olarak yer alıyor- örf, âdet, gelenek, görenek, yaşanagelen davranış biçimi, alışlagelen davranış biçimi, hatta moda, giyimden moda, düşünce akımlarına kadar, bunun hepsinin çocuğa ve gence şu amaçlar doğrultusunda verilmesiyle. Bu bir ütopye mi, tabii, o tartışılabilir, böyle bir ortam gerçekleşebilir mi, o tartışılabilir. Ama, bu ortamın sağlandığı durumlarda, çocukların ve gençlerin de, gerçekten, bu şekilde hoşgörülü yetiştikleri de, gene hepinizin belki parça parça gözlemleri içerisinde var.

Acaba, bizim toplumda, toplumun bütün kesimleri bir bütün olarak ele alınırsa, ailede, okulda, toplumda, bizim çocuklara verdiğimiz mesajla, karşımıza ne tür çocuk ve genç tipi getiriyor. Sanıyorum, bunu dört grupta toplamak olası. Eğitimciler olarak, belki bunu siz de fark etmişsinizdir. Çalışmalarınızda, başka yönde yapılmış çalışma ve araştırmalarınızda bunu saptadık; ama, sanıyorum ki, burada da o geçerli.

Bir tanesi, özellikle belirtilen, bizdeki geleneksel toplumsal yapıların etkisi altında yetişmiş, okulda, ailede ve toplum içerisinde çocuklar ve gençler var. Yani, bunlar, ailenin, okulun, toplumun kendilerine aktardıkları, dinden, örften, âdetten, gelenekten, o ailenin alışlagelen, yaşanagelen davranış biçiminden, yaşantı biçiminden kaynaklanan bütün davranış biçimlerini, bütün davranış örneklerini aynen benimseyen çocuklar ve gençler.

Tabii, bunun üzerine bir de öğrenim eklenirse ki, gene öğrenimin niteliğinden de söz ettiler, daha çok, gencin, çocuğun kafasını çalıştırmayan, onu sorun çözmeye hazırlamayan, engel aşmaya hazırlamayan daha önceden gelen

bazı bilgileri aynen aktaran, o bilgiler ne kadar iyi yinelenirse, ne kadar iyi tekrarlanırsa, o çocuğun, o gencin o kadar başarılı olduğunu ödüllendiren bir eğitim sistemi.

Esasında, bu eğitim sistemi, tahmin ediyorum ki, çoğunlukla fark etsek de, etmesek de, ailenin de, birçok ailenin de işine gelen bir eğitim sistemi, Millî Eğitimin de işine gelen bir eğitim sistemi. Sanıyorum ki, toplumun büyük bir kesiminin işine gelen eğitim sistemi; neden; çünkü, çocuk veya genç, ailenin devamı olarak, onun bütün değer yargılarını, bütün davranış kalıplarını aynen sürdürüyor. Çocukla, gençle aile arasında, çocukla, gençle okul arasında, çocukla, gençle toplum arasında hiçbir çatışma yok, hiçbir sürtüşme yok.

Esasında, bu tür bir eğitim sisteminden genç de memnun. Çünkü, o da, zihnini işleterek yaratıcı ve üretici olmak gibi bir çabaya kendisini kaptırmadan, kendisine verilen mesajları aynen tekrarladığı zaman, ailenin de, okulun da, toplumun da, göz bebeği oluyor, onlar tarafından ödüllendiriliyor, onlar tarafından el üstünde tutuluyorsa, tamam alan memnun, satanın hiç değilse çoğu bu eğitimden, bu şekilde bir gelişmeden memnunsa, o zaman bir karşı çıkış olmuyor. Ne kazandırıyor; aynen eskilerin tekrarını, yani, toplumun gelişmemesini ve o kişinin biraz önce gayet güzel belirttikleri gibi, kendi kişiliğine saygı duymamasını, kendi kişiliğini ailenin ve toplumun bir devamı olarak görmesini. Kişisiz olan insanların örnekleri pek fazla.

Bir grup bu şekilde karşı çıkıyor -tabii, o da tehlikeli, ayrıntılarına girmeyeceğim- bir grup buna ilgisiz kalıyor, sizden gelen her şey uydurmadır, şudur budur gibi, onun da ayrıntılarına girmeyeceğim, tabii, ideal olan, belki de, kişiliğin

gelişmesinde toplumun gelişmesinde en fazla katkısı olabilecek olan biraz önce söylediğim şu özelliklere sahip çocukların ve gençlerin gelişmesini sağlayacak hoşgörölü, ama, yine sınırlarını belirtmeye çalıştığım bir toplumsal ortamın yetiştirdiği çocuklar ve gençler olacak.

Tesekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BASKAN - Efendim, biz de çok teşekkür ederiz, sağ olun.

Sizleri bir hayli dinlettik, aşağı yukarı 70 dakikadır dinliyorsunuz, yorulduğunuzun farkındayım.

Panelistlere, ikinci turda söz hakkı vereceğimi söylemiştim; ama, onlar, hepsi, 15'er dakikalarını kullandılar. O nedenle, hoşgörülerine sığınarak, birinci turda aşağı yukarı görüşmelerin tamamlandığı düşüncesinden hareket ederek, varsa düşüncelerini, kendilerine yöneltilmiş olan soruların içerisinde sunarak, söz haklarını kullanmalarını da sağlayarak, sizlere yönelmek istiyorum. Bu konuda, panelist arkadaşlara sormak istediğiniz sorular varsa, onlarla devam edelim ve böylece, sizleri de biraz daha aktif hale getirmiş oluruz; çünkü, 16.00'ya kadar çay molamız yok, 16.00'da bir ara vereceğiz.

Şimdi, konuşmacılarımızı dinlediniz, dünden beri de dinliyorsunuz; artık, söz hakkı sizin. Çok fazla hoşgörünüze sığındık, belki sizleri susturduk; ama, artık konuşma hakkı sizin.

Buyurun Ayşegül Hanım.

PROF. DR. AYŞEGÜL ATAMAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) - İki gündür, hoşgörülle dolduk. Belki biz de hoş-

görölü olduk; ama, aklıma Şu soru geldi, Sayın Özoğlu anlatırken ve sonra da Sayın Köknel vurgularken: Eğitimde hoşgörölü davranışlara sahip bireyler oluŐturmamız mümkün. Belki, kavram olarak eğitimde hoşgörüyü veremeyiz; ama, davranıŐsal açıdan, hoşgörölü bazı davranışları kazandırabiliriz. Ancak, bunun olabilmesi için de, Ningur Beyin de söylediği gibi, hem okulun hem toplumun hem de ailenin devrede olması lazım; tek başına okuldan, öğretmenden bir şey bekleyemiyoruz, bir sacayağının kurulması gerekiyor.

Bütün bunlar tartıŐılırken, aklıma Şu geldi: Biz, eğitimde, hala çocuğumuzu elinden tutup götürdüğümüzde, eti senin kemiği benim diye okula teslim eder ve bütün yetiştirme yükümlölüğünü okula veren bir veli grubumuz var büyük ölçüde ve her Şeyi de resmi kitapların yazdığından medet uman bir veli grubumuz var. Bunların da azımsanmayacak sayıda olduğunu biliyoruz. Bu kadar kalabalık bir veli grubundan geüp, okul, öğretmen, öğrenci, toplum, veli sacayağını kurup, nasıl 21 nci Yüzyılda hoşgörölü davranışları olan gençler yetiŐtirebiliriz? Burada ne yapmamız lazım?

BASKAN – Bir eğitimci olarak, bu soruyu kendinize de soruyorsunuz değil mi?

PROF. DR. AYŐEGÖL ATAMAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Tabii, Őüphesiz.

BASKAN – Ben, özellikle belirli bir paneliste mi yönelttiniz, hepimize mi yöneltiyorsunuz bilmiyorum.

Sayın Özoğlu Hocamdan başlayalım; buyurun.

PROF. DR. SÖLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü Eğitim Bilimleri Faköltesi Öğretim Üyesi) – Bunun cevabı var, bunun

girişimleri de var; ama, eğitimciler, bunu benimsemedi. Neden veliyi, öğrenciyi eğitime katmıyoruz? Eğitime katmayla ilgili girişimleri desteklemiyoruz? Öğrenilmiş çaresizliğimiz hemen diyor ki, olmaz bu iş. Hatta, olmayacağı yönünde o kadar çok şey üretiyoruz ki; ama, sizin söylediğiniz yönde buna bakmıyoruz. Neden öğrenci dersini seçmesin, neden yapabileceği türde bir eğitime yönelmesin, neden veli katılmasın? Veliyi şimdi katıyoruz, parası için katıyoruz. Onun dışında, onun kararlarına eğitimi açık tutmuyoruz. Neden, bu konudaki girişimler destek bulmuyor?

Ben, sizinle aynı fikirde değilim veli yönünden. Veli, bunu yapabilecek bir ortama kavuşursa, hayır demeyecektir, katılacaktır. Aslında, veliyi, biz, evde eğitime katmaya çalışıyoruz; çocuğun ödevini yapmasını istiyoruz, gönderdiğimiz duyuruları, çocukların velilerine vermesini istiyoruz, not öğrenmeye çağırıyoruz, gel çocuğunuzun notunu öğren; sanki, not öğrenmek yazılı olmazmış gibi. Nedir veli-öğrenci toplantıları; bir gösteriştense başka bir şey değildir. Ama, katabilirsek... 21 nci Asırda katacağımız bunu, zorunlu olarak katacağız. 21 nci Asırda giderken, artık okul değişecek, okulun dışındaki eğitim egemen hale gelecek ve veli buna katılacak; ama, velinin katılması yönünde başlatılan girişimleri, ne yazık ki, eğitimciler desteklemedi. Eylül ayındaki Bakanlığın yeniden eskiye dönüşünü, kim, gerektiği şekilde eğitimci olarak engelleme yönünde veya görüşler yönünde ele aldı; hiçbirimiz ilgilenmedik. Tamam dedik, Bakanlık böyle bir karar almış, geriye dönmüş falan. Ama, Bakanlık, şunu da biliyor; daha önce başlattığı uygulama, veliler tarafından desteklendi, toplanılan tüm bilgiler, yalnız araştırmacıların bilgileri değil, Bakanlığın kendisinin topladığı bilgilerde bile, hem öğrenci hem öğretmen hem yönetici hem

veli, bu uygulamanın aksaklıklarının giderilerek yerleşmesini istedi. Biz, bunların hepsine bir sünger çekiverdik.

Öyleyse, biz, eğitimde rol almasını gündeme getirdiğimiz kimseleri eğitime kattığımız zaman, tahmin ederim ki, sorun çözülecek. Bunu, çözmek mümkün; yeter ki, isteyelim. İster politikacı olun, ister eğitimci olun.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (İ.Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) – Şimdi, efendim bir cümle söyleyebilir miyim?

BAŞKAN – Tabii efendim, buyurun.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (İ.Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) – Şimdi, efendim, tabii, bu kredili sistem, çocukları bir sürü olumsuz davranışa itti diye ortadan kaldırılıyor. Tamamen yanlış; çünkü, 1965 yılında, biz, İstanbul'da bir araştırma yaptık. O zaman İstanbul'da çeteler vardı; bu çeteler, liseli öğrencilerden ve başka öğrenci gruplarından oluşuyordu; aynı olaylar, o zaman da vardı. Bu liseli gençler uyuşturucu da kullanıyordu, bir sürü olaylara da katılıyordu; yani, katiyen bunun bu olayla veya şeyle ilgisi yoktu; ama, işte, bununla ilgili görüldü ve bu ortadan kaldırıldı. Katiyen yoktu, o zaman belki de çok daha fazlaydı, bilemiyorum.

Bütün bu olayları, biz galiba hoşgörü verdik.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Sayın Başkan, bir soru...

BAŞKAN – Öncelik, tabii dinleyicilerin; ama, sizlerin de hakkı muhakkak var tabii, buyurun. Bu hakkınızı her zaman için kullanabilirsiniz.

HANDE KUTLU (TED Ankara Koleji Felsefe Öğretmeni) – Afedersiniz, kredili sistemle ilgili olarak söyleyebileceğim birkaç söz var.

BASKAN - 15 inci eğitim şurasına hazırlık yapıyoruz zaten.

Buyurun.

HANDE KUTLU (TED Ankara Koleji Felsefe Öğretmeni) – Ben de, Özcan Bey ve Çetin Beyle aynı görüşteyim. Bence, bir suçlu aranıyordu, özellikle İstanbul'da liselerde yaşanan olaylar, uyuşturucuyla ilgili çeteler, birtakım yaralama olayları medyaya yansdı. Bir suçlu aranıyordu ve suçlu bulundu. Suçlu kredili sistemdi, mahkum edildi ve kaldırıldı.

TED Ankara Koleji Lise kısmı olarak, kredili sistemi hakıyla uygulayabilen ender okullardan bir tanesiyiz, bunu övünerek söyleyebiliyorum. Öğrencilere kendi ilgilerine ve yeteneklerine göre ders programlarını sunduğumuzu düşünüyorum. Bizden, zaman zaman Millî Eğitim Bakanlığı görüş istemiştir, eksiklikler neler, düzeltilmesini arzuladığınız noktalar neler; bunlar, zümre toplantılarında görüşülmüştür. Zümre zümre, bunlar metinlere dönüştürülmüştür, bakanlığa gönderilmiştir; fakat, cevap yok. Herhangi bir düzeltme veya düzeltmelerin ne boyutta yapılacağı tekrar görüş istenir, tekrar görüş bildiririz, yazılar yazarız; ama, orada kalır.

Şimdi, ben, hoşgörü bilincinin geliştirilmesiyle ilgili olarak, kredili sistemi, ders geçme sistemini savunan bir öğretmenim; aynı zamanda, psikoloji öğretmeniyim, belki bununla da ilişkili. Ben, şöyle düşünüyorum: Öğrencinin kendi

ilgi ve yeteneklerine uygun ders seçimi yapabileceği bir eğitim ortamının sağlanması, demokrasi bilincine sahip hoşgörülü bireylerin yetiştirilmesinde etkili. Benim kendi mezun olduğum yılları hatırlıyorum, kalıp halinde sunulmuş birtakım dersler, bir seçme şansımız yok ve şimdiki öğrencilerimizle kıyasladığımız zaman, bizler daha gerilerdeydik. Ben, Pınar'ın iki sene öğretmenini oldum, halen şu anda, Mantık dersinde öğrencim, Psikoloji dersini benden aldı; öğretmen-öğrenci ilişkisinin dışında, sınıfta yine öğretmen-öğrenci olarak karşılıklı rollerimizi oynuyoruz; ama, Pınar'la arkadaş gibi de konuşabiliyoruz.

Değil mi Pınar.

PINAR GÜRGENLİ (TED Ankara Koleji Öğrecisi) – Evet.

Ben de, bu sistemin içerisinde üç sene boyunca öğrenim görmüş bir birey olarak söylemek istediğim bir şeyler var; bence, sorun, biraz da bizde. Yani, şöyle; bu sistem yürüyebilirdi, evet, aksaklıklar çok fazla. Belki bu sistem, Türkiye, sadece İstanbul, Ankara ve İzmir'den ibaret olsaydı, çok iyi yürüyebilirdi; ama, doğudaki iller, gelişmemiş bölgelerdeki illerimizde yeterli sınıf açılmadı, aradaki boş zamanlar öğrencileri saptırdı falan gibi yorumlar var; ama, bence, savaşmayı sevmiyoruz, yani eğer bu sistemin daha oturaklı hale getirilmesi için savaş açılsaydı, belki iki üç sene içerisinde çok daha başarılı bir gidişe geçilebilirdi. Yani, tekrar geriye döndük, eskiye dönüldü ve şöyle söyleyebilirim, üç sene içerisinde, ben, kendimi çok özgür hissettim. Okulda istediğim her dersi alıp, istediğim yönde ilerlediğim için, gerçekten çok mutluyum; iyi ki, daha önceden kaldırılmadı. Ders geçme ve kredi sisteminden mezun olacağım için mutluyum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Biz de teşekkür ederiz.

Zannederim, ders geçme, kredi sistemini burada hoşgörülle karşılıyoruz; ama, kalktığı zaman hoşgörü gösterdik de, şimdi hoşgörü gösteremiyoruz.

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) – Bir noktayı ekleyebilir miyim.

BAŞKAN – Buyurun.

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) – Belki teknik bir konu; ama, kredili sistem diye bir sistem yok. Bu, yönlendirme sistemi dediğimiz bir eğitim sisteminin bir uygulamasıydı, bir modeldi. Öğrenci akışını düzenleyen bir modeldi. Temelde yönlendirme sisteminin, biraz önce öğrencimizin de belirttiği gibi, eğitim ortamına getirdiği ilkeler vardı, farklı bir görüş vardı. Biz, temelde farklı görüşü benimseyemedik; çünkü, bu farklı görüş, bizi, buyurgan olmaktan çıkarıyordu. Ben, buyurgan olmaktan çıkmaya razı olmadım, genelde söylüyorum. Neden; buyurganlıktan çıkmak, kendime duyduğum saygı etkiledi. Bu çocuk kendisi dersi seçerse, ben ne yapacağım; ben, yönetici olarak, öğretmen olarak ne anlatacağım, benim otoritem kalmaz diye düşündük.

Dolayısıyla, yönlendirme sisteminin temel ilkelerini yerleştireceğimiz yerde, kendimizden kaynaklanan bir endişeyle kredili sistemi eleştirdik. Kredili sistem diye bir sistem yok. Bu ,bir uygulama, öğrenci akışı. Öğrenci akışını şöyle dü-

zenlersiniz, böyle düzenlersiniz; ama, o akışta, öğrenciye de hak verecek misiniz, vermeyecek misiniz? Öğrenci, eğitim ortamınızdan geçerken, kendisine ilişkin konuları sizinle paylaşacak mı, paylaşmayacak mı? Biz diyoruz ki, paylaşmana gerek yok; biz biziz, biz buyururuz, siz de yaparsınız. Eğer, bizim buyurduklarımızı yaparsanız, hoşgörülüyüz; yapmazsanız, otoriteyiz, yetkeciyiz; konu bu.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ederiz.

Herhalde, yönlendirme, panelin konusu da, bu şekilde yönlendirme şeklinde algılanmasın. Yine temelde hoşgörü ve eğitim var. Buna ilişkin, panelin ana temasına ilişkin sorularınızı alabilir miyiz?

Ömer Kutlu Beyden başlayalım.

ÖMER KUTLU - Çok teşekkür ederim.

Hoşgörürseniz, söyle bir soru sormak istiyorum; Sayın Doktor Özoğlu, aslında konuşmasında değindi, insanlar, hep kendilerine hoşgörü bekliyorlar; yani, başkalarını hoşgörmek ya da başkalarına karşı hoşgörülü olmak nasıl geliştirilebilir? Ben, bilimsel yönden buna nasıl bakabiliriz, belki Sayın Özoğlu'ndan ve Sayın Köknel Hocamızdan bunun cevabını bekliyorum.

Hande Hanımdan da, okulda pratik olarak öğrencilere hoşgörü nasıl kazandırılabilir, nasıl uygulamalar var; bu konuda örnekler verebilir mi?

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

İsterseniz, Özoğlu Hocamızdan başlayalım.

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) – Başkalarına hoşgörölü olmayı nasıl geliştirebiliriz? Önce, kendimizle ilgili, kendi varlığımızla ilgili kazanacağımız durumları eğitimden acaba alabilir miyiz; almak durumundayız, aileden almak durumundayız, çevreden almak durumundayız. Eğer, başkalarına hoşgörü göstermeyi bir hedef olarak belirliyorsak, önce kendimize hoşgörüü sağlayacak, yani kendimize saygı, güven, kendimizi tanıma konularını toplumun bütünü içerisinde ele almak durumundayız. Yeterliliğimizi ve yetersizliğimizi sınamalıyız, öğrenmeliyiz, belirli bir ölçüde yaşamalıyız ki, başkalarına saygı duyalım veya hoşgörölü olalım. Dikkat ederseniz, hoşgörüde kendimizden bir kayıpmış gibi davrandığımız durumlar var. Ben, bunu hoşgörürsem, beni zayıf kabul edecek, benim otoritesiz olduğumu düşünecek; onun için, hoşgörmeyeyim dediğimiz durumlar var. Neden; kendimize saygımız, kendimize güvenimiz yok.

Eğitim ortamında, öğrenciyi eğitime katmadığımız sürece, bireyi toplumun yaşamına katmadığımız sürece sizin vurguladığınız, başkalarını hoşgörme gerçekleşmeyecek. Bütün uygulamalar, ders kitaplarında gösterildi, diğerleri kötü vurgulaması var, diğerleri düşman, diğerlerine ben her zaman dikkatle bakmak durumundayım. Bunu, eğitim de pekiştirirse, galiba işimiz biraz zor. Ben, bireyin kendisinden başlanması ve bunun işlenmesi ve eğitimde de öğrencinin, öğrenenin, kişinin merkeze alınması görüşündeyim. Şu anda, eğitimimizde merkez, öğrenci değildir, politikadır, programdır, öğretmendir; eğer, öğrenciyi merkeze alırsak, sizin hedefiniz de galiba gerçekleşecek.

Tesekkür ederim.

BAŞKAN - Tesekkür ederim.

Buyurun Sayın Köknel.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (I. Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) - Efendim, bir dakika kendi reklamımı yapacağım, kusura bakmayın; çünkü, ben, bu konuyu 1980'li yıllarda düşünmeye başlamıştım ve bu düşünceden sonra da birbiri arkasına birkaç kitap yazdım. Bunlardan bir tanesi "Kişilik"ti. Yani, bir insanın dediğiniz hoşgörüyü ve onun sonunda da mutluluğa ulaşması için, ewela mutlak kendisini tanıması lazım, kendinin bütün özelliklerini bilmesi lazım. Nasıl ki, insan, biyolojik özelliklerini biliyorsa, yumurta yersem kaşınırım, domates yersem burnum akar, bahar gelirse bahar nezlesi olurum gibi kendi ruhsal özelliklerini de mutlak bilmek durumunda. Bir; başkası için hoşgörülü olması için. İki; başkalarıyla sağlıklı iletişim kurabilmesi için. Üç; kendisini geliştirebilmesi için falan, arkası devam ediyor. O halde, buradan başlıyor; ewela, kendi kişiliğimizi bileceğiz. Hatta, benim bu toplantılarda, yani öğrencilerle verdiğim bir mesaj vardır; siz, bu ruhsal yapınızı bütün bir yaşam boyu kullanacaksınız, siz ufacık bir bilgisayar alsanız onunla ilgili iki cilt kitap alıyorsunuz, onu okuyorsunuz, bilgisayarınızla nasıl çalışır diye en ufak ayrıntısına kadar biliyorsunuz; ama, kendi ruhsal yapınız nasıl çalışır, neye kırsınız, neden alınırırsınız, neye üzülürsünüz, neye tepki veririrsiniz, en ufak bir bilginiz yok. Onun için, ewela kendinizi tanıyın. Tabii, çok önemli olan, biliyorsunuz, bizim sıkıntılı durumlarda endişeli durumlarda çok iyi kullandığımız savunma düzenlerimiz vardır. Bu savunma düzenlerimizde hoş-

görüsüzlüğü ortaya çikaran savunma düzenlerimizi tanımamız lazım, akla uydurmak gibi, projeksiyon gibi. Bunlar bizi aldatır, aldatır, aldatır; öyle bir aldatmaya koyar ki, dünyanın merkezi benim, dünya benim etrafımda dönüyor durumuna kadar getirir. O halde, bunları kullanıyor muyum, kullanmıyor muyum, mutlaka haberdar olmam lazım.

İkinci kitabım "İnsanı Anlamak"tı. Mutlaka, başkalarıyla sağlıklı ilişki kurmak lazım. Bu ikisini beceremediğimiz zaman, insan zorlanmaya başlıyor. Bu zorlanmayı aşmayı beceremezsek, yine onun da aşılması için birçok yol ve yöntem, ufak tefek sorunlar ortaya çıkıyor. İnsan, ancak hoşgörülü olmaya ki, benim kanaatimce hoşgörülü olmak, biraz da yaşamda bir zafer elde etmektir. Benim kanaatimce, insanın mutlu olması da insanın hoşgörülü olması da mutlaka bilgiye, mutlaka aileden, çocuktan başlayan bir eğitime dayanıyor. Bu olmadan, doğuştan bir insanın hoşgörülü olmasına yahut hoşgörülü olarak dünyaya gelmesine olanak yok kanısındayım.

BASKAN – Efendim, çok teşekkür ederiz.

Sayın Hande Hanım'a dönüyoruz; uygulama açısından ne söyleyecek.

HANDE KUTLU (TED Ankara Koleji Felsefe Öğretmeni) – Şimdi, ben, burada, öğretmen ve yönetici davranışlarına değinmek istiyorum. Yani, bunu, isterseniz, bir özeleştiri olarak da kabul edebilirsiniz.

Ders ortamında öğretmenin tutum ve davranışlarının, hoşgörülü öğrencilerin, bireylerin yetiştirilebilmesi açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Belirli siyasî görüşlerin ya

da dinî inançların propagandası niteliğinde geçebilecek bir ders ortamı düşünün veya tamamen dersin ilk dakikasından başlayıp, öğretmenin sözü tamamen kendisinin alıp, öğrenciye hiçbir şekilde söz vermediği, kargaşa, gürültü olacak endişesiyle tartışmaya da müsaade etmediği ders ortamında, antidemokratik bir ders ortamının hoşgörülü öğrencilerin yetistirilmesinde hiçbir etkisinin olmadığını düşünüyorum.

Şunu özellikle vurgulamak istiyorum; zaman zaman, biz, bu sıkıntıyı kendi sınıflarımızda da yaşayabiliyoruz, öğrenciyle öğretmen bir sürecin, birbirini tamamlayan iki ögesi. Öğrenci, zaman zaman, kendisini öğretmeniyle tamamen karşı safta değerlendiriyor. Öğretmen bir tarafta ve o benim düşmanım, öğrenci bir tarafta. Halbuki, ben, şunun vurgulanması ve yaşama geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum; biz, öğrenciyle, öğretmen olarak, aynı sürecin iki elemanıyız; birbirimizi tamamlayan iki ögeyiz. Öğrencinin olmadığı yerde, benim görevimi yapmam mümkün değil; ben de ona yardımcı olabilecek bir eleman olarak orada bulunuyorum.

Öğrenciyle, çeşitli nedenlerle girilebilecek bir tartışma ortamında veya -öğrenciyle farklı görüşleri de benimsemeyebiliriz- cepheleşmenin, öğrenciyi hemen yargılayarak karşı safa itmenin hiç de doğru olmayan bir öğretmen davranışı olduğunu düşünüyorum. Eşit ilgi ve sevgi göstermeye çalışmalı öğretmen diye düşünüyorum; ama, tabii, bu, bizim Ankara Kolejinde sınıflarımız ortalama 30 kişidir, 40 kişiye çıktığımız zaman, birden bire işin rengi değişiyor. Şimdi, bakıyoruz, devlet okullarına 50-60 kişilik sınıflarda öğretmen ne kadar iyi niyetli, özverili olsa da, acaba

60 kişiye eşit ilgi ve sevgi göstermesi, herbirinin görüşünü ayrı ayrı dinleyip onu cevaplandırmaya çalışması mümkün mü? Öğretmen davranışı, bence, çok önemli.

Bir de, sadece sınıf içerisindeki etkinliklerle hoşgörü bilincinin gerçekleştirilebileceğini de düşünmüyorum. Ders dışı birtakım etkinliklere yönelmek. Bu, belki, öğretmene biraz ekstra çaba, fedakarlık getiriyor; ancak, ders dışında da öğrencilerin güncel birtakım konularda, felsefi olabilir, edebi olabilir, sanatsal olabilir, hatta politik olabilir, tartışmaya çekilmesi. Biz, bunu, geçen sene, bu sene de küçük çalışmalarımız var, dersin içeriğinden veya programdan kopmadan veya bazan kopabilerek, öğrencilere paneller hazırlatabiliyoruz. Bu panelleri konferans salonumuzda gerçekleştiriyoruz; ancak, panelin, tamamen konuşmacı öğrencilerin konuşmalarıyla tamamlanmasını da istemiyoruz; çünkü, bizim bir 45 dakikalık süremiz var, ders süremiz 45 dakika. Bu 45 dakikanın tamamını konuşmacılara ayırmak da değil amacımız; önemli olan, onları tartıştırmak, farklı görüşlerin ifade edilmesine olanak tanımak. Noktayı koymak değil, yani sorunları çözümlenmek gibi bir amacımız da yok. Önemli olan, öğrenciyi düşündürmek, tartıştırmak. Bu, sanatla ilgili herhangi bir konu olabilir, felsefi bir konudan örnek verilebilir; nitekim, somut bir örnek vermem gerekirse, felsefe derslerimizde, geçen hafta içerisinde yaptığımız bir etkinliği örnek olarak verebilirim. Bilim felsefesi içerisinde, bilimin değeri başlığı altında bir konumuz var bizim. Bunu, sınıf ortamında, belli bir şekilde tartışıyoruz; ancak, bunu salona taşıdığımız zaman, konferans salonuna taşıdığımız zaman, öğrencilerden, hakikaten ciddi, düzeyli tartışma örnekleri sergileyen çocuklarla karşılaşıyoruz. Sa-

dece ders içi etkinlikler değil, ders dışındaki etkinlikler, öğretmene bir yük getirirse de, daha fazla zamanını alsa da, öğretmenin, bu konuda belli bir fedakarlığa girmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu, bir daha söylemek istiyorum, politik dahi olabilen felsefi, sanatsal, edebi içerikte konuşmalar, tartışmalar, paneller hazırlanabilir, düzenlenebilir diye düşünüyorum.

BASKAN - Çok teşekkür ederiz.

Ben, uygulama konusunda, öğrenci kardeşimizin görüşünü almak istiyorum. Pınar, bu tartışmalarda, hocalarınız sizlere hoşgörülü davranıyorlar mı, biraz kara kutuyu açacağız gibi; ama, bakalım düşüncelerin nedir?

PINAR GÜRGENLİ (TED Ankara Koleji Öğrencisi) - Ben, söyle anlatayım: Ankara Kolejinde üç dönemdir, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük seminer dersi adı altında bir ders uygulanmaya başlandı. Konferans salonlarında, haftada iki saat gerçekleştiriliyor. Her hafta, belli bir grup öğrenci Atatürk'ün Nutuk adlı eseri hakkı yorumlar, o konular hakkında farklı kaynaklardan yapılmış araştırmalar boyutunda birtakım şeyler hazırlayıp, öğrenci arkadaşlara aktarıyorlar ve bir tartışma ortamı kuruluyor. Şöyle söyleyebilirim; 180 kişiye yakın yapılıyor bu dersler, konferans salonunda, 100-180 kişi, yani yaklaşık beş altı sınıf yapılıyor.

Öğretmenlerin gösterdikleri, tanıdıkları inisiyatifin, öğrencilerin tavırlarına karşı öğretmenlerin gösterdikleri inisiyatifin oldukça yüksek olduğunu düşünüyorum; çünkü, her toplulukta olduğu gibi, karşıt birçok görüş var, farklı şeyler savunuluyor. Ancak, bence, bu savunularda tarz çok önemli.

Bu tarzın, tavrın dozajını kaçırın insanlara karşı dahi öğretmenlerin gösterdikleri hoşgörü ve inisiyatif gerçekten çok güzel. Ancak, ben, hoşgörünün tek tarafı olmasının da karşısındayım. Bence, tek tarafı hoşgörü, biraz tepkisizliği çağrıştırıyor. Tek tarafı bir hoşgörü değil de, öğrencinin de öğretmene karşı birtakım konularda hoşgörü göstermesi gerektiğini düşünüyorum. Sanırım, biz, öğrenciler olarak, biraz duyarsızız; çünkü, Hande Hocanın da dediği gibi, öğretmeni hep karşı tarafta görüyoruz, sanki hep düşman denilebilir belki buna, hep karşı taraflarda görüyoruz. Oysa, farklı düşünceler bunu getirmemeli diye düşünüyorum.

BAŞKAN – Peki, çok teşekkür ediyoruz.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Biraz şeytanın avukatlığını yapabilir miyim.

BAŞKAN – Tabii, buyurun.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Teşekkür ederim. Efendim, biraz şeytanın avukatlığını yapayım, ondan sonra da dengeye getirmeye çalışayım.

Eğer, ortada birtane sandalye, iki tane de ayakta adam varsa; ortada bir dilim ekmeğe, iki tane de aç adam varsa; biraz daha ağırlaştırıyım; ortada bir kişilik hava, iki tane de adam varsa ne olacaktır; mutlaka, bu iki insan yarışacaktır. Amerikalılar böyle düşünüyor; Amerikalılar sandalyeyi bir tane, ekmeği bir dilim, havayı da bir kişilik kabul ediyor ve çocuklarını yarışmalı bir ortamda yetiştirmeyi istiyor. Biraz önce söylemiştim, ben, soru sorabilir miyim diye; hem dinleyicilere hem de panelistlere soru sorabilir miyim diye.

Bunu, makul ve makbul kabul edebiliyor musunuz? Yani, yarışmalı eğitimi, siz gönlünüze sindirebiliyor musunuz? Oysa ki, bir tane sandalyeyi iki tane yapmaya çabalamak var; bir dilim ekmeği, iki dilim ekmeğe çıkarmaya çabalamak var; bir kişilik havayı, iki kişiliğe çıkarmaya çabalamak var; ama, gelin görün ki, paçamıza takılmış gidiyor, sürüklüyoruz beraberimizde bir türlü kurtulamıyoruz bazı şeylerden. Lütfen, şöyle bir hatırlamaya çalışınız, bizim ata sporumuz nedir; bir kişinin omuzlarının yere bastığı, bir kişinin de onun üstüne çıktığı bir spordur, yani bir kaybeden daima vardır. Biz, Türkler, insanın insanla mücadele ettiği sporlardan hoşlanırsınız; yani, birinin birini dövmesini seyretmekten hoşlanırsınız, ağzını burnunu dağıtmasından hoşlanırsınız. Zaten, Türkçemize de yerleşmiş "ağzını burnunu dağıtırım ha..." Güreşten hoşlanırsınız, dünyada zaten bu yönde lideriz. Siz, ata sporunun güreş olduğu, insanların spor olarak dahi insanlarla mücadeleden zevk aldığı, doğayla başbaşa olmaktan değil, insanla mücadeleden zevk aldığı bir ülkedesiniz ve yarışmalı eğitim, size örnek olarak sunuluyor; çocuklarınıza bu eğitimi vermelisiniz deniliyor ve siz, bunların karşısında ne yapacağınızı şaşırılmış bir vaziyette bakıyorsunuz. Acaba, bunlar mukbul mü?

Ben, kendi düşüncelerimi söylemeden, soruyu herkese birden yöneltmiş olayım. Teşekkür ederim.

BASKAN - Biz de teşekkür ederiz.

Cevabı herhalde dinleyicilerden bekliyorsunuz değil mi efendim; bizden değil.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) - Herkesten bekliyorum.

BAŞKAN - Bilmiyorum şu anda cevap hakkınız...

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) - Yalnız, kiminle yapıyoruz?..

BAŞKAN - Yani, soruyu attı da Sayın Noyanalpan. Soru ortada. Çay arasında da cevaplar gelebilir. Ben, cevap hakları mahfuz kalmak koşuluyla başka soruları da almak istiyorum.

(Bant değişimi)

MERAL ARICI - ...zevkle izliyorum, hoşgörü nedir öğreniyorum; ama, buna karşılık, Millî Eğitim Bakanlığına karşı bir hoşgörüsüzlüğü de görüyorum. Haklı olan yanları mutlaka vardır, ona da inanıyorum; ki var, örnekler onu gösteriyor.

Yalnız, benim sorum şu; biz, birey olarak ya da bir dernek olarak ne yapıyoruz şikayetlerimiz karşısında? Şimdi, biz, bu işlerin içinde çok yaşadık, Hande Hanım söyledi, ders geçme kredi uygulamasıyla ilgili çeşitli teklifler gönderdik, kaldı ne oldu, hepsi değerlendirildi, hepsi gerekli yerlere sunuldu. Fakat, sessiz bir topluluğuz. Ders geçme, kredili sistem kaldırılırken, hiçkimsenin, bu sistem iyiydi, niye kaldırılıyor diye sesi çıkmadı; şikayetçi olanların sesi çıktı. Efendim, belli bir kesime bakarsanız, her sene şartsız kurul çıkar; hep dert yanarsınız bu şartsız kurullardan; ama, şartsız kurul isteyenlerin sesi çok çıkar. Onlar, faks çekerler, mektup yazarlar, ulaşabilecekleri her yere ulaşırlar; ama, şartsız kuruldaki şikayetçi olanlar, hiç seslerini çıkarmazlar, hiçbir medyada, efendim şartsız kurul neden çıkıyor, eğitimin ka-

litesi düşüyor diye bir yoruma raslamak güçtür. Efendim, derneklerimizden ya da velilerimizden, topluca bu konuda hiçbir şey gelmez.

Şimdi, kitaplar konusunda, dün bir sayın hocam da örnek verdi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabından; sonra kendisiyle konuştum, hocam ne yaptınız bu konuda; gerekli kişiye söyledim; ama, bu şekilde yürümüyor bu işler, grup oluşturmak lazım, şikayetlerimizi toplu olarak dile getirmemiz lazım, ulaşabileceğimiz her yere ulaşmaya çalışmamız lazım. Şurada, iki gündür, çok güzel konular işlendi; ama, burada kalmaması lazım bunların ve ben görüyorum ki, bunlar kalıyor. Bir örnek vereyim ben size; falanca dergide, ilkokul dergisinde, eti yenilen hayvanları yazıyor, bunların içinde domuz da geçiyor. Birkısımın gazetesi, birtakım görüşe sahip kişiler kıyametleri kopardılar ve bir baskı unsuru oluşturabiliyorlar ve hemen o dergiler tekrar ele alınabiliyor; ama, bir başka kesimden ses çıkmıyor. Ben, bunu örnek olarak veriyorum; yani, bu kitaplar böyle, efendim altını çizelim, Millî Eğitim Bakanlığına yollayalım, eleştirdiğimiz noktaları lütfen iletelim. İletmediğimiz zaman, her zaman hoş görülsüz olmak zorundayız; çünkü, orada da sizleri dinleyen insanların olduğundan ben eminim.

Teşekkür ediyorum. Bu konuda bir şey yapıldı mı; bir de onu öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) - Meral Hanım, Atatürkçü Düşünce Derneği, özellikle kitaplarda Atatürk aleyhine ve dini istismar eden cümlecikleri ayıkladı, Millî Eğitim Bakanlığına gönderdi.

MERAL ARICI – Peki, siz ne yaptınız bu konuda?

PROF. DR. NİNGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Atatürkçü Düşünce Derneği olarak biz, konuyu ilgili yerlere iletmenin dışında bir eyleme girmeyi, kendimize ya-kıstıramayız; yani, gazetelere, vesairelere, Atatürkçü Düşünce Derneği olarak, biz, Millî Eğitim Bakanlığına şunu yol-ladık, sonuç bu oldu diye. Eğer, biraz sonra fırsat bu-labilirsem, zaman almadığıma emin olursam, bir başka ör-neği daha vereceğim; olmazsa, kişi olarak, size sunacağım.

BAŞKAN – Buyurun.

MUSTAFA AYDOĞAN- Hande Hocanın bir sözünden hareket ediyorum; Ankara Kolejinde sınıflar 30'ar kişilik; eğer, 40 olursa işin rengi değişir dedi. Devlet okullarında da 60-70 kişilik sınıfların olduğundan bahsediliyor. Şimdi, özel okulların, Türkiye eğitimindeki yeri, son sene itibariyle sa-nıyorum yüzde 1,9 falan. Öyleyse, şimdi asıl sorun, büyük sorun, özel okullarda değil, diğer okullarda. Şimdi, 40 kişi problem olur dediğine göre, 60-70 çok daha büyük bir prob-lem olur ve orada, acaba, öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğ-retmenin hoşgörülü davranması nasıl sağlanır?

Tesekkür ediyorum.

BAŞKAN – Buyurun Hande Hanım.

HANDE KUTLU (TED Ankara Koleji Felsefe Öğretmeni) – Efendim, ben o tespiti yaparken, sanıyorum, bu sorunun ce-vabını da vermiştim. Şimdi, 40 kişiye çıktığımız zaman, bir kere sınıflarımız mekan olarak çok büyük değil, ortalama 30-35 kişiyi alabilecek boyutta. 40 kişiye çıktığımız zaman, her

öğrenciyle tek tek ilgilenme olanağı olmuyor. Benim, devlet okullarında öğretmen arkadaşlarım var; 60-65 kişilik sınıflardan bahsediyorlar ve blok ders yapılıyor devlet okullarının bir çoğunda; yani, siz ne yapıyorsunuz; iki 40, 80 dakikalık dersler yapıyorsunuz ve bu 80 dakikanın bir kere 10 dakikası yoklama almakla geçiyor. Kredili sistemin getirdiği bir şey vardı, bu aynı zamanda bir sorundur; öğretmen yoklamayı alır; 80 kişinin yoklamasını 10 dakikada alıyorsunuz. Bu arada, öğrenci raporlarını, yoklama defterlerini öğretmen işlemek zorunda ya da izni öğretmen işlemek zorunda. Bir de 5 dakikayı ona ayırdığımızı varsayalım, dersin bir 15 dakikası bir kere bununla gidiyor. Kalan sürede, size sunulmuş olan belli bir programı uygulamak mecburiyetindesiniz ve yoğun bir müfredat, bir içerik söz konusu. Sözgelimi, bizim felsefe derslerimizin haftalık ders saati sayısı 2'dir; ama, içeriği çok yoğundur ve bu yoğun içerik hem aktarılacak hem öğrenciyi tartışma bilincine dayalı bir ortam içerisinde konuşturacaksınız, yorum yapmasını sağlayacaksınız; ben, bunu, 30 kişiyle belki bir ölçüde yapabiliyorum, başarılı olabiliyorum; ama, 60-70 kişilik sınıflarda, öğretmen, acaba konuyla ilgili temel kavramların bilgisini dahi öğrenciye sunabiliyor mu? Ve dersi işliyor ve çıkıyor gidiyor.

Dolayısıyla, fiziki koşullardan kaynaklanan problemler de var; benim konuşmamın en sonunda vurgulamak istediğim nokta oydu; ama, sizin sorunuza bağlı olarak yeri geldi, şimdi söyleyeyim; çevremize baktığımız zaman, ben, Ankara'da büyüdüm ve aynı semtte yaşadım, nüfus giderek attı; ama, yeni açılan bir tane okul olmadı. Okul sayısı, artan nüfusla orantılı olarak artmıyor ; dolayısıyla, bu, beraberinde

kalabalık sınıfları getiriyor. Ben, kendimi, 30 kişilik sınıflarda ders verebildiğim için şanslı öğretmenlerden biri olarak kabul ediyorum; ama, devlet okullarındaki arkadaşlarımı da biliyorum, şikayetlerini de biliyorum. Ne kadar iyi niyetli olursanız olun, özverili olursanız olun, o 60 kişiye ulaşmanız mümkün değil; temel kavramların, dersi işleyebilmek için ya da öğrenciyi tartışmaya çekebilmek için ihtiyaç duyulan temel kavramların bilgisini dahi öğrenciye veremiyorsunuz ve göstermelik bir iş yapılmış oluyor.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz.

Burada, hoşgörü semsiyesi altında genel eğitim sorunlarımızı da tartışır duruma girdik. Ben, tekrar, ikinci ve son kez, davet ediyorum, hoşgörüyle temele alan sorular ve yanıtlar olsun lütfen.

Buyurun.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (İ.Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) – Tabii, bütün bu olanaksız kalabalıklar, şunlar, bunlar dışında, biliyorsunuz ki, son yıllarda üzerinde çok çalışılan bir şey var; kişisel alan. Bu, gençlerin kişisel alanı daralıyor, kişisel alan daraldıkça gençlerin, insanların şiddete yönelik eylem yapma olasılığı, bugün birçok araştırmalarla ortaya çıkmış. Yani, bütün öbür koşullar fevkalade bile olsa, sadece öğrencilerin sınıfta o kadar sıkışık oturması, teneffüs alanlarının olmaması bile, onların hoşgörüsüz yetişmeleri için bir etken; öbürlerinin hepsi fevkalade mükemmel olsa bile; bu da, tabii, üzerinde çok durulacak bir konu.

BAŞKAN – Çok teşekkür ederiz.

Sorularınızı çay arasından sonra sormak koşuluyla bir 15 dakika ara vermek durumundayım; çünkü, gerçekten iki saattir, hareketsiz duruyorsunuz, biraz kan dolaşımının da olması lazım. Hoşgörünüze sığınarak, bir 15 dakikalık ara veriyoruz.

(ARA)

BAŞKAN – Efendim, saat 17'ye kadar 40 dakikalık bir süremiz var; bunun son 10 dakikasını çıkarsak, 30 dakikanızı almaya devam edeceğiz.

Kaldığımız yerden devam edebiliriz. Zannederim, orada iki parmak gözüküyordu; sorularınızı belki çay arasında da sormuş olabilirsiniz; onun için, Ayşe Hanım mikrofon sizin.

PROF. DR. AYŞEGÜL ATAMAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Çok teşekkür ederim efendim.

Benim sormak istediğim şey şu; şimdi, hep lise eğitimi üzerinde durduk; fakat, karşımızda üç tane üniversite hocası var. Üniversitede bu hoşgörü eğitiminin yeri yok mu? Ben, 1976-1980 yılları arasında üniversite eğitimi görmüş bir birey olarak, yaşadıklarımızı düşünüyorum. Şimdi, onun üzerine yaşanan bir 15 sene daha var. Üniversite eğitiminin bu işte yapabileceği bir şey yok mu diye düşünüyorum.

Bunun yanı sıra, üniversitede öğretmen yetiştiriliyor; hoşgörü eğitimini sınıf bazına indirdiğimiz zaman, öğretmen pay verdik, kişinin kendini tanıması dedik, iletişim kurması dedik, hoşgörüyle bunlarla da bağladık; peki, bu iletişim becerileri, kişinin kendisinin tanıması için gerekli teknikler, yan beceriler üniversitede öğretiliyor mu, yoksa çok mu geç kalınmış ol-

duğu için, hiç değinilmiyor diye soruyorum sizlere, üniversite hocalarımıza.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz. Bu soru, hepimizi kuşatıyor zaten.

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) – Sayın Başkan, bu soruyu hoşgörülle mi karşıladınız? (Gülüşmeler)

BAŞKAN – Ne yapalım efendim; terörist, eyleme geçmediği sürece, hoşgörülle karşılayacağız.

Ben, Sayın Özcan Köknel Hocamız dün belirtmişti, bir hafta sonra emekli olacağım dedi; çok uzun bir deneyimi var üniversitede, bizden çok daha deneyim ve tecrübe sahibi. İlk sözü kendilerine veriyorum.

Buyurun Hocam.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (I. Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) – Yani, efendim, herhalde bu konuda en son konuşması gereken benim; bu işte, aşırı bir hoşgörü var.

BAŞKAN – Engin deneyimleriniz var efendim.

PROF. DR. ÖZCAN KÖKNEL (I.Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) – Müsaadenizle tek kelimeyle söyleyeyim; hayır. Yani, maalesef, ben 40-41 yıl üniversitenin içerisindeyim; asistanlıktan bu duruma kadar geldim. Üstelik, gerek öğrencilere yönelik gerek öğretim üyelerine yönelik bir çok daha çabaların içerisinde bulundum, bu medikososyalde uzun süre kaldım, öğrenci-öğretim üyesi ilişkisiyle ilgili todoor sistemi kurulmasında bir hayli emek sarfettim; ama, bunların hiçbirisi şu anda geçerli değil ve bence, öğrencilerle öğ-

retim üyeleri arasında, sizin çok iyi bildiğiniz gibi, öğretim üyelerinin kendi aralarında hoşgörüsüzlük oldukça fazla.

Benim kanaatimce, bunun başlangıcında, şöyle ufak bir tarihi şey yaparsak, 1960 yılında, 147'li olaylardan sonra başladı, yani ewela öğretim üyeleri arasındaki, hiç değilse mevcut olan hoşgörüsüzlüğün dışarı vurulması. Ondan sonra, burada, öğretim üyeleri mensup oldukları görüğe göre öğrencilerle gruplaşmalar yapmaya başladılar. Tabii, tarihi çok uzun, müsaade ederseniz o tarihine girmeyeyim. Biz, kendi elimizle, doğrusu bir öğrenci olarak üniversiteye geldiğim zaman, ondan sonra da asistan olarak geldiğim zaman, sanıyorum ki, hiç değilse bizim klinikte, hocalarla bizim aramızda, bizle öğrenciler arasında daha hoşgörüye dayanan bir iletişim vardı.

Ondan sonra, çok iyi bildiğiniz gibi, 1960'lı yılların sonunda, 1980'li yılların sonunda, üniversitedeki öğrencilerden bir kısmının bazı örgütlerle işbirliği yapması, bazı yeraltı kuruluşlarıyla işbirliği yapması, öğretim üyelerine karşı onların davranışı; tabii, bunun karşısında öğretim üyelerinin veya fakültelerin, senatoların, öğrencilerin birçok haklı olan haklarını vermemeleri; yani, çok uzun, üzerinde çok fazla durulacak şeylerden sonra, bugün geline ortam, yine benim kanaatimce, öğretim üyelerinin kendi aralarında, öğretim üyeleriyle öğrenciler arasında hoşgörüye dayanan bir iletişimin olmadığı şeklinde. Üstelik, böyle bir iletişimin -bu söylediğim kendi üniversitem için, başka üniversiteler için çok fazlasıyla yetkili; ama, içerisinde yaşıyorum- öğrencilerin göstermelik olarak kişiliklerini geliştirmeleri için bir sürü uğraşlar var, bir sürü çalışmalar var, boş zamanlarını değerlendirip biraz da

kendi kişiliklerini değerlendirerek, kendi kişiliklerine saygı du-
yarak, kendilerini geliştirmeleri için; ama, bunlar, çok az öğ-
rencinin katıldığı, sadece bir şey yapıyormuş gibi gözükün,
esasinda öğrencilere de hiçbir katkısı olmayan faaliyetler
sekinde devam ediyor.

Yani, benim kanaatim, hiç değilse İstanbul Üniversitesi
için, başımızda hakikaten çok saygıdeğer ve bu konuda çok
fazlasıyla bilgisine ve hoşgörüsüne güvendiğimiz bir rektör
de olduğu halde, şu anda, onun da gücünün dışında böyle
bir hoşgörü ortamı henüz yaratılmış değil; insallah olur.

BASKAN – Teşekkür ederiz.

Sayın Özoğlu Hocam.

PROF. DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU (A.Ü. Eğitim
Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi) – Evet, İstanbul Üni-
versitesi böyle, Ankara farklı mı olacak; o da öyle. Ancak,
burada, daha başka bir konu var; acaba, toplumumuzda bu
hoşgörü, insan ilişkilerinde ne ki, üniversitede bu olsun? Eği-
tim bir bütün; belki, hoşgörü dediğimiz davranışların ser-
gilendiği yer, ilkokul; çünkü, eğitim orada var; ondan sonra,
eğitimden vazgeçiyoruz, öğretim dediğimiz, ne olduğunu çok
değişik tanımladığımız bir ilişkiye giriyoruz, aktarıyoruz. Kim
aktarıyor; otorite aktarır, otorite de dokunulmazdır, otorite
tartışılmazdır, otoriteye sorgu olmaz. Ne oluyor o zaman;
korkudan kaynaklanan bir saygı oluyor. Bu saygıyı yit-
tirmemek için de, öğretim üyesi, birçok savunma me-
kanizmaları geliştirebiliyor.

Üniversitedeki eğitim-öğretimi şimdiye kadar tartışmak
bile, ne bileyim, biraz garip karşılanırdı; ne demek, üni-

versitede eğitim-öğretim tartışılır mı; orada, yüksek öğretim yapılır, yüksek öğretimde de her şey yerindedir. Tam tersi, araştırma konusunu tartışmıyorum, öğretim üyelerinin araştırmacı olarak yetiştirilmeleri ülkemizde vurgulanmıştır; ama, öğretici olarak yetiştirmeleri, gündeme bile gelmemiştir ve henüz gelmedi. Öğreticiliğini nereden öğrendi; kendi öğrenciliğinden kattığı yöntemlerle. Hocası otoriterse, o da otoriter olmaya çalıştı; hocasının kurduğu ilişki biçimi neyse o; yani, usta-çırak yöntemiyle kazandığı öğreticilik niteliklerini sergiledi. Bu niteliklerin içinde, karşısındakine bilgi aktarmanın dışında başka özellikler yok. Kendisini, hep bilgi aktarıcı olarak gördü, araştırmalarını aktarıcı olarak gördü, araştırmaları derleyici ve uluslararası konumlardaki bilgileri aktarıcı olarak gördü. Bu aktarıcılık özelliği, ister istemez, sizin soru olarak getirdiğiniz konuyu gündeme bile getirmedi.

Bu, üniversitede bir yerde sorgulanmayan bir konu; öğretim üyesinin, öğrenciye hoşgörülü davranması da ne demek; böyle bir şey olmaz diye bir genel tabloyu çizebiliriz. İletişim yok, aktarma var; aktarmayı da gayet iyi yapıyoruz. Aktarmada, aktardığımız kimselerle ilgili bir gayret içerisine giremiyoruz. Ortaöğretimdeki sınıf kalabalığı tartışıldı; üniversitede onun daha büyük sorunları var. Üniversitede sorunları çözeceğiz diye de kontenjanlar kavramıyla, üniversiteyi yayacağız diye hiç de üniversite öğretimine yakışmayacak bir uygulamaya girdik. Konferans eğitimi başladı; konferans gibi, geçiyorsunuz, açılıyorsunuz kitabınızı veya notlarınızı aktarıyorsunuz. Öğrenci dinliyor, dinlemiyor, şu oluyor, bu oluyor ve bir ölçüde, bir televizyon seyretmekle, bir sınıfta öğretim üyesinin aktardıklarını seyretmek arasında fark kalmadı. Ben, öğrencilerimin isimlerini bile bilmiyorum,

tanıyamıyorum. Dolayısıyla, Üniversite eğitimi de bizim arzuladığımız veya olması gerekenin dışına ister istemez itildi. Zorluklardan itildi belki; ama, çözüm, bu değildi. Hoşgörüsüzlük, orada daha belirgin hale gedi; ya sustular ya biraz önce değinildiği gibi tepki gösterdiler; şu anda suskunlar. Dolayısıyla, biz de hoşgörü var diyoruz; kabul eder seniz.

Tesekkür ederim.

BAŞKAN - Tesekkür ederim.

Şimdi, efendim, ben şöyle bir örnek vereyim; bize, bir gün, Eczacılık Fakültesinden bir telefon geldi. Dediler ki, bize, eğitim yöntemleri, öğretim yöntemleri konusunda bir seminer yapar mısınız; bu, bizim için gerçekten çok sevindirici bir haberdir ve bir hafta süreyle onlara eğitim formasyonu, eğitim yöntemleri, ölçme-değerlendirme ve yetişkinler psikolojisi konusunda bir seminer yaptık.

Ben, üç ay önce İngiltere'ye gittiğim zaman, üniversitede dolasırken, orada şunu gördüm; orada, tüm öğretim üyeleri için öğretmenlik sertifikası dersini zorunlu hale getirmişler, yüksek öğretimde öğretmenlik sertifikası zorunlu hale getirilmiş ve tüm öğretim üyeleri, bu dersi almak zorunda. Yani, öğretim insanlara vahiy yoluyla gelmiyor; bunun, muhakkak sanatını veya tekniklerini öğretmek gerekiyor; ama, yüksek öğretimde uzmanlaşmış olmak gerekiyor; yani, biz, genelde ortaöğretimdeyiz; çünkü, Eczacılıktaki arkadaşlar da aynı şeyi getirdiler; dediler ki, örneklerinizi hep ortaöğretimden verdiniz, bize lütfen yükseköğretimden örnekler getirin. Biz de oradan gördük ki, demek ki, böyle bir talep olursa, yükseköğretimde öğretmenlik formasyonu eğitimi zorunlu hale getirilirse, belki eğitim fakültelerinde böyle bir bilim dalının oluşmasında büyük yarar var.

Yani, artık öğretmenliğin meslekleşmesi. Sayın Hocamın da söylediği gibi, üniversitede üç görev var; araştırmacılık,

araştırmaları yayınlama ve bir de bunları öğretme. Biz, belki araştırıcı yetiştiriyoruz, yayıncılar da ister istemez yetişiyor da, öğretici, öğretim elemanı yetiştirmek için muhakkak öğretmenlik sertifikası eğitimi vermek zorundayız. Belki, bu yolla, hoşgörüyü kazandırabiliriz; çünkü, iletişimler psikolojisini bilmeyen bir kişi, nasıl iletişim kuracağını bilmeyebilir. Ölçme-değerlendirmeyi çok iyi bilemeyen bir kişi, öğrencileriyle olan sınav mücadelesinde herhalde hoşgörülü davranmayabilir. Öğretim yöntem ve tekniklerini çok iyi bilemeyen bir kişi, bireyin nasıl öğrendiğini bilmeyen bir kişi, bilgi artarmakta herhalde birazcık güçlük çekebilir.

Bu yönden, belki bizde de, artık yükseköğretimde de, öğretmenlik sertifikası uygulamasının zorunlu olması 2000'li yıllarda olabilir diye düşünüyorum. Daha dört beş yıl var; ama, bu gerçeksir mi gerçeksmez mi bilemiyorum. Hep söyleriz, ilkokul öğretilimine formasyon eğitimi veriyoruz, ortaokula, liseye veriyoruz; neden yükseköğretimdeki kişilere böyle bir formasyon eğitimi vermiyoruz diyorum.

Ningur Beye söz veriyorum.

PROF. DR. NINGUR NOYANALPAN (TED Bilim Kurulu Üyesi) – Teşekkür ederim.

Efendim, üniversite sorunlarının tartişılabildiği platformlardan bir tanesi de, Türkiye Bilimler Akademisinin açmış olduğu platformdur. Bilmiyorum, acaba onun yapmış olduğu toplantılara katılma olanağını bulabildiniz mi. Bundan çok kısa bir süre önce, burada, bu çatı altında "nasıl bir üniversite öğrencisi istiyoruz" konulu bir toplantı daha yapıldı. Ancak, toplantıların tümünün varmış olduğu çok ilginç bir nokta var; çünkü, o nokta şu; artık üniversitede meslek değil, adam olmanın yollarını öğretme noktası. Günümüze kadar üniversite öyle bir eğitimdi ki, bu eğitimi yapan kişi bir meslek adamı olarak mezun oluyordu. Diyelim ki, mühendis oluyordu, hekim oluyordu, dişhekimisi oluyordu -antrparantez

belirtiyim, hekimlik konusunda, hala tüm dünyada bazı te-
reddütler var, onlar hala meslek adamı olarak mezun oluyor-
; ama, onun dışında, Amerika Birleşik Devletlerinde, bu uy-
gulamaya geçmiş olan bir tutum var; bazı üniversiteler,
temel eğitimi, belirli yıla kadar ortak götürüp ondan sonra
branslaşmaya gidiyorlar; ama, o temel eğitim içerisine yahut
da o ilk eğitim içerisinde, tabirimiz maruz görün, aynen kul-
lanılan deyimini yineliyorum, adam olmanın yolları öğretiliyor.
Hayret edeceksiniz; ama, artık, dünya tarihini bilen, dünya
edebiyatını bilen, dünya sanatını bilen Amerikalı mühendisler
de var olabiliyor. Yani, artık, Amerika'da mühendisler de ye-
tişebiliyor ki sanattan anlıyor, edebiyattan anlıyor, dünya ta-
rihinden anlıyor. Bu, oldukça yeni bir gelişim.

Ben, birinci turdaki sözlerimi bitirirken şunu vurgulamak
istiyordum; aslında savaşlar, insanların kafalarında oluşur;
ondan sonra da, savaş alanlarına taşınır. Eğer, siz, in-
sanların kafalarında savaşları engellerseniz, savaş alan-
larındaki faciayı engellemiş olursunuz. Bunun da yolu yok
mu; var. Çünkü görüşmelerde de söylendi, ben şöyle bir sa-
tırı aynen yazdım, toplumsal sorumluluk bilinci verilerek, şid-
dete başvurmadan ortaya çıkan çatışmaları çözenin yolları
öğretilebilir ya da kısaca empati oluşturabilir. Şimdi, özel-
likle, Amerikalının yapmaya çalıştığı bu; bu konuda, yine TÜ-
BİTAK'ın bilim kitapları serisinden yayınlanmış olan "Bir
Dekan Anlatıyor" adlı Rozovski'nin yazmış olduğu kitap var. O
kitapta da gelişen akımın hangi zorunluluklardan doğduğu,
şu anda ne durumda bulunduğu ve gidisinin ne olduğu da
vurgulanıyor. Öyle zannediyorum ki, üniversite bizim ül-
kemizin dışında doğru yolunu buldu da, bizim ülkemizde her-
halde 3000'li yıllarda zannediyorum biz de bulacağız o yolu.

Tesekkür ederim.

BAŞKAN - Ben 2015 demiştim; ama, siz 3000'e çı-
kardınız.

Sizin bir sorunuz vardı, buyurun Hocam.

ALİ EVREN - İki gündür "hoşgörü" sözcüğünü konuşmaktayız. "Hoşgörü" sözcüsü, sanıyorum Osmanlıcada "musamaha" sözcüğünü biraz karşılıyor. "Musamaha" sözcüğü artık kullanılmıyor; hoşgörü sözcüğü sevecen olduğu için, yazın ve konuşma dilimizde kullanılmaktadır; ama, bugün, bu hoşgörü sözcüğünün eğitim literatüründe de konuk olarak yer aldığını gördük iki günden beri. Bu konuda, yalnız Sayın Prof. Dr'un dışında dünkü toplantılarda bu sözcüğün tolerans mı, hoşgörü mü falan şeklinde psikolojik, sosyal ve hatta tıbbi izahlarını, açıklamalarını yaptılar, bilgilendik, teşekkür ediyoruz, sağ olsunlar.

Şimdi, bundan sonra da, bugün, başka bir yön hasıl oldu; hoşgörünün eğitimde yeri olması lazım gelir yönünde görüldü bu. Şimdi, ben, hoşgörünün karşısını arz etmek istiyorum; benim babam köy öğretmeni, çok eski öğretmen de değil de hoca, hocalıktan sonra muallim oldu. Şimdi, okulunun duvarında fesli koskoca bir resim vardı, bu resmin altında "Sevgili Padişahımız Halife-i Müslimin V. Sultan Mehmet Han Hamit Hazretleri" yazılıydı. Şimdi, babamın okulda hareketleri bundan kaynaklanıyordu; ama, bir de duvarında falaka asılıydı. Şimdi, bu falakanın yanına bu hoşgörüyü koyamazsınız. Zaman geçti, 1926'da ilkokulu bitirdim, ilkokuldaki öğretmenin elinde koskoca bir cetvel vardı; yerine göre, bizi nizama falan götürmek için, onunla yönetirdi. Başka konuya, bugün, hala o cetvel bizim öğretmenlerimizin elinde durmaktadır; fark yok. Askerlikte kuvvet komutanları, 1926'da, eri dövmemek için, karar verdiler ve askeri ceza yasasına bunu koydular; ama, gelin görün ki, bugün, hala er dövülüyor. Ondan sonra, başka bir şey; 1947 yılında, doğu vilayetlerinden birinin valisi yok; bir vali lazım, tasavuddan muaddel birisini vali olarak atıyorlar. Vilayet otomobili yenilendikten sonra, vali diyor ki, gel bakalım milli eğitim mü-

dürü gidelim de şu köy okularını görelim. Vilayet otomobilinin gidebildiği iki köye gidiyorlar. Okul görülüyor, derslere giriliyor falan, paşa beğenmiyor gidişatı; neden; efendim diyor, nasıl olur bu çocuklar okula girerken, derslikten çıkarken tabur olmuyorlar, bahçeden okula girerken yine olmuyorlar; hem öğretmen ders yaparken, öğretmenim ben söyleyeceğim diye bağıyorlar; böyle disiplin olmaz diyor. Öğretmenin elinde bir sopa dahi yok diyor. Hemen döner dönmez bir emri yevmiye-genelge de demiyor tabii- yapalım, bu öğretmenlerin elinde hiç olmazsa bir sopa bulunsun diyor. Dönüyorlar, Milli Eğitim Müdürü bunu biraz gevsetiyor; ama, sonunda çağırıyor, bunu yaz diyor; bu sefer Milli Eğitim Müdürü şöyle yazıyor "okullarınızda hayat bilgisi levhaları ve haritaları, öğretmenler yerlerini gösterirken elle gösteriyorlar, kirleniyor; küçük bir göstergeyle gösterin, bundan sonra böyle yapın" diyor. Okula tekrar gidiyorlar, bu sefer bakıyor ki, ne çocuklar sırayla giriyorlar ne sopa var; Milli Eğitim Müdürüne soruyor; hani tamim yazmıştık; Milli Eğitim Müdürü o çubuğu alıyor, işte diyor bu. Hemen vali kızıyor, git makam şoförüne şuradan bir sopa bul da gel. Makam şoförü sopayı buluyor, işte böyle olacak diyor

Yine, TED bundan bir sene ewel hukuk salonunda bir toplantı yaptı, Türkçe öğretimi hakkında idi, uzun sürdü, sonra konuşmalar olmadı, ben de bir şey soracaktım ama sordum. Bu ilkokul öğretmenleri yönetmenliğine dairdi, programlarına dairdi, gideyim ilkokullarda şunu bir göreyim, 1980 ilkokul programına aitti. Ben 1926, 1944, 1930, 1960 programlarını görmüştüm. Gittim, öğretmenlerden program istedim hiçbirisinde yok. O müdürde bulunur dediler, müdüre gittim, ha dedi bir tamim gelmişti, öğretmenlere okuttum, falan yere koydum dedi, alamadık tabii, ama dedim, peki nasıl oluyor bu çocuklar neye göre ders yapıyorlar, dergiler var dedi. Dergileri aldım, baktım ki baştan

sona kadar yanlış, her başağrısına verilen aspirin gibi 1926 programına ait maddeleri almışlar ve altına da gelişigüzel şeyler hazırlamışlar. Şimdi, bu durumlar karşısında derim ki, hoşgörü ilkokul programına girmeli ama hoşgörü adı altında değil, ilkokul programında yaşam bilgisi vardır, hayat bilgisi vardır, onun içerisine bu dağıtılabilir, yaşanabilir; ama bunu kim yapacak? İllkokul programı 20 seneden beri yenilenmemiş, üzerinde durulmamış, ondan sonra birtakım ilk-öğretim müfettişleri gelmişler bugün dünden iyisin diye raporlarını vermişler öğretmenlere, nasıl olacak? Bu geniş bir incelemeye bir etkinliğe sahip olması lazım.

Teşekkür ederim.

BASKAN - Çok teşekkür ederiz.

Son bir soru alıp oturumu kapatmak istiyorum.

Buyurun.

YILMAZ GÜRGENLİ - Benim sorum Sayın Köknel hocaya olacak. Hoşgörünün sınırı, belli bir sınırdan olması demistiniz, bunun sınırı nedir hocam, ne kadar sınırı var, dozajı nasıl yapacağız?

Teşekkür ederim.

PROF.DR. ÖZCAN KÖKNEL - Efendim, dünden beri aşağı yukarı bu sınır tartışılıyor, tabii çok güç bir soru, ben burada belirtmeye çalışmıştım, ewela bu hoşgörülü ortamda yetişecek olan insanlarda neyi arıyoruz. Bunların biraz önce belirttiğim şey, bir kere daha belirteyim. Doğanın bütün güzelliklerini anlayan, bilen, koruyan; yani bir insan doğayı tahrip ediyorsa onun karşısında hoşgörülü olmaya olanak yok. Doğaya, canlılara, nesnelere ilgi ve sevgiyle bakan, kendine güvenen, kendine, başkalarına saygılı olan, özgür ve özerk davranan, kendini, toplumu geliştirmek için çaba harcayan çalışmayı erdem olarak benimseyen, yaratıcı, üretici olan, çağdaş uygarlığın bilim, teknik, sanat alanlarındaki gelişmeleri izleyen bireysel ve toplumsal sınırları doğru olarak

belirten, hoşgörü düzeyi için iyi ölçen kuşaklar yetiştirmek. Tabii bunlar oldukça soyut kavramlar, ama mesela tıpta da bir etik kurallar vardır. Yani çağdaş uygarlığı, bilimi, tekniği, sanatı izleyen kişi. Bu etik kurallara göre, bugün geçerli olan bir tedavi yönteminden bir hekim haberdar değil de daha önce, diyelim ki bundan beş yıl önce, diyelim ki on yıl önce geçerli olan bir tedavi yöntemiyle bir hastayı tedavi ederse ve o hastaya zarar verirse bu hekim, o etik kurallar içerisinde ceza da görebilir, diğer şekilde, işte ona teslim edilmiş olan hayata zarar verdi diye bizim ceza kanunlarımıza göre cezalandırılabilir. Yani demek ki, insanların hoşgörüsünde çağdaşlığın mutlak o anda gelişmiş olan bilimden, teknikten, sanattan haberdar olması gerekli, bu insana hoşgörülü davranmamız gerekli, eğer böyle davranmıyorsa gayet tabiki belli kişilerin, kurumların onların koyduğu ilke ve kurallarında o insanların kendi konumunda, kendi durumunda, kendi çağında mutlak, yoksa bilemiyorum ne toplumun gelişmesine olanak kalır, ne şey, tabii bu düşünceler için de böyle, işte oralara gelince tabii tartışmalar çok büyüyor, hangi düşünce ne zaman geçerliydi, ne zaman geçersizdir, bugün yine çağımızda birçok düşünceler var ki, artık bunlar çağdaşlığını yitirmiş, güncelliğini yitirmiş bunlarla hiçbir soruna çözüm getirmeye imkân yok; ama bunlara hoşgörülü davranacak mıyız, bence davranmamak gerekli, ama davranıyoruz, yani hepsi bu soyutlamalar biraz da somut seylere indirilebilir.

BASKAN - Evet, çok teşekkür ederiz.

Dilerseniz, artık toplantının sonuna geldik. Bilmiyorum Ningur Beyin sorusunun cevabı.

Ben sanki çay arasında cevap olur diye bekledim.

PROF.DR. NİNGUR NOYANALPAN - Ben dinleyicilerden bir tepkime gelir mi diye bekliyordum, çünkü o sorduğum soru aslında üniversite giriş sınavlarına kadar da-

yanıyor. Yani onun sonucu üniversite giriş sınavları denilen karmaşa, dolayısıyla acaba yarışmalı eğitimi onaylıyorlar mı? Değerlendirildi mi hiç?

BAŞKAN - ÖSYM adına mı kendi adınıza mı?

ÖMER KUTLU - Kendi adıma. Gerçi Ningur Bey kendisi sonunda bir cevap verdi, sandalye sayısını ikiye çıkarmak lazım dedi. Yani iki birey varsa, sandalye sayısını ya da örneğin ekmek sayısını ikiye çıkarmak gerekir dedi. Böyle koşullarımız varsa sandalye sayısını ve ekmek sayısını ikiye çıkarabiliriz, hatta iki birey için üç sandalye neden olmasın, üç ekmek neden olmasın, olabilir. Buna farklı bir göz ile de bakabiliriz, farklı bir cepheden de bakabiliriz. Sanıyorum, gelişme de, değişme de rekabetçi ortamdan o kadar korkmamak lazım diye düşünüyorum. Çünkü kaygı ve sıkıntı, yani insanları bir miktar zora sokabilir, ama bu gelişmeyi, yani dinamizmi de hızlandırabilir. Bunu ne şekilde kontrol altında tutacağız bu da insanların elinde yani bunu olumlu şekilde mi kullanacağız, olumsuz şekilde mi kullanacağız? İki insan arasındaki rekabeti hangi anlamda kullanacağız. Toplumun sağlığı için mi kullanacağız, yoksa iki insanın birbirini ezmesi anlamında mı kullanacağız, belki de yani kavramı ilk önce bu anlamda tanımlayıp, ondan sonra yola çıkmakta yarar var. Ama ben, toplum biçimi ya da türü ne olursa olsun, toplumsal değişimde insanlar arası rekabette o kadar da korkulması gerektiğini düşünmüyorum, yeterki bunu sağlıklı kullanabilelim, yani insanı insana kırdırmayan, insanlar arası rekabeti dengede tutan bir rekabetin daha sağlıklı olabileceğini düşünüyorum.

BAŞKAN - Peki teşekkür ederim.

MENGÜ ..... - Sayın konuşmacı bir noktaya değindi, rekabetten korkmamak lazım dedi. Ama bir şeyi de gözden kaçırmamak gerek. Rekabet bazen güzel olabilir de, eğitimde eğer bir fırsat eşitliğini sağlıyorsanız, bundan gelen re-

kabet güzel olur. Şimdi, demin genç arkadaşım söyledi, hocanım söyledi, Ankara Kolejinde 30 kişi okurken, eğer Hakkârî'de öğretmen yoksa, sınıflar da 90 kişiye bir rekabet ortamı sözkonusu değil, işte orada demin sayın konuşmacı da söyledi, bir azınlığın, bunu bir ideolojik anlamda söylemiyorum, belli bir kitleyi ezmesi oluyor rekabet adı altında. O bakımdan ben de Sayın Noyanalpan gibi bu anlamda bir yarışmaya karşıyım.

BAŞKAN – Koşulların eşit olması lazım.

MENGÜ ..... – Gayet tabii, fırsat eşitliği vermezseniz nasıl olacak bu yarış?

BAŞKAN – Evet, tabii bu geniş bir kavram. Çok teşekkür ederiz.

Dilerseniz burada kapatalım. Çünkü iş iyice uzayacak. Yani saat 17.00'de salonu terk etmek zorundayız.

PROF.DR.ÖZCAN KÖKNEL – Ningur Beye bir cevap hakkı doğdu. Benden önce konuşan iki sayın konuşmacı zaten birbirini tamamlayarak o cevabı vermiş oldu, tabii fırsat eşitliği olursa mutlaka rekabet gereklidir, iki nedenden gereklidir. Birisi, motivasyon oluşturması için, rekabet olmadan motivasyon oluşturmaya imkân yok. Öz stres denilen bir kavram var. Öz stres demek, insanların başarılı olması için mutlaka başkasıyla yarışacak ve belirli bir kaygı düzeyini elde edecek, bunu elde etmesi hiç kimsenin başarıya ulaşmasına imkân yok. İkinci bir neden var, eğitim sisteminde, siz çok daha iyi biliyorsunuz, çağdaş eğitim sisteminde herkesin kendi yetisi becerisi, yeteneği doğrultusunda geliştirilmesi lazım. Bu doğrultuda hakkı olmayan birisi gelip benim sandalyeme oturmak isterse onun herhangi bir şekilde mutlaka daha önceden belki ayrılması kendi şansını da başka bir sandalyede araması gerekiyor ama işte beyefendinin de söylediği gibi bu da sağlam bir eğitim sistemi üzerinde olabilir, yoksa bir sürü haksızlıklara yol açar diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Evet.

Buyurun.

PROF.DR. SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Ben de bir iki söz eklemek istiyorum. Sözü edilen yarışmalı ortam galiba yaşamın temel, kabul etmemiz gereken doğasından bir tanesi. Biz doğayla da yarışıyoruz. Teslim olmuyoruz, olmamaya çalışıyoruz, o yönden yarışmalı eğitim diye koşullar yerine geldiği zaman tanımlanabilecek bir eğitim dün de tartıştık, bugün de gündeme geldi, bireysel farklılıkları vurgulayan bir eğitim, bunu sağlamaya çalışıyoruz. Haklar konusu ayrı, ama şunu bilelim ki, psikolojik olarak bireyler birbirlerinden farklı. Siz, bunları eşit kılmaya çalıştığınız zaman hoşgörülü davranmıyorsunuz. Hoşgörüyü ortadan kaldırıyorsunuz. Kişi eğer ötekini kabul edemiyorsa, diğerini kabul edemiyorsa orada zaten hoşgörü yok, teslimiyet var ve teslimiyet de galiba eğitimin amaçlayacağı bir davranış değil, o yönden, eğitimin, koşullar yerine geldiği sürece bireysel farklılıkları vurgulayarak yarışmayı, dinamizmi ve kişinin kendisini gerçekleştirmesini sağlama durumunda, ötekini kabul ederek.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de çok teşekkür ederiz.

Efendim, dünden beri aşağı yukarı iki gündür devam eden çalışmalarımızın artık sonuna gelmiş bulunuyoruz.

Panelimizi şöyle bir özetlemek sözkonusu olursa bütün konuşmacılar çağdaş eğitim özlemini dile getirmeye çalıştılar, bu özlem içerisinde özellikle Türk eğitim sistemindeki değişmelere hoşgörülü mü davranalım, duyarlı mı davranalım, yoksa tepkide bulunmamız sözkonusu olabilir mi? Tabii hoşgörüyle karşılarken belki de tepkilerimizi de göstermemiz ama bunu herhalde bireysel ve toplu olarak da tepkilerin gösterilmesi gerekir noktasında düşünceler belirlenmeye çalışıldı. Tabii bu arada uygulamalarımıza baktığımız zaman

özellikle ders kitaplarından ve sınıf ortamından kaynaklanan kimi sorunların hoşgörü ortamını pek yaratmadığı noktasında bazı belirlemeler var, bu belirlemelere ilişkin olarak da ders kitapları konusunun belkide özel bir gündemde ele alınması, hatta bizim eğitim sohbet toplantılarımızın konusunda biri bu konuda da olabilir, ders kitaplarının içeriği, içerikte aktarılan bilgiler ve bu konuda öğretmenlerin, yazarların, eğitimcilerin hoşgörü sınırları nereye kadar varıyor, onların belki tartışılması uygun olabilir. Sınıf içi uygulamalara tabî girmemiz çok zor oraya ben bir kara kutu olarak nitelendirmiştim, kara kutuyu açmamız o kadar zor ki, 500 bin öğretmen var, 500 bin öğretmenin hangi ortamda ders verdiğinin pek fazla farkında değiliz, ama, biz, karakutuyu açmadan da öğretmenleri belki hoşgörüyü eğitebilirsek yine bir konuşmacının bu şekilde bir sorusu vardı, öğretmenlerimizi bu eğitimde yahut bu düşüncede yetiştirebilirsek, herhalde karakutudaki çalışmaların da hoşgörülü bir ortamda yapıldığını kabul edebiliriz. Yine diğer bir husus da, belki çocuklarımıza neler kazandıracamız, neler kazandırılması isteniyor bu hoşgörü ortamı içerisinde herhalde dogmatik bilgilerin verilmemesi, çağdaş bilgilerin verilmesi; ama bu bir yaşam biçimi, tabî hoşgörüyü öğretebilir miyiz, hoşgörü kazandırılabilir mi? Öğretilmeyeceği noktasında bazı belirlemeler oldu, ama belki bu tür davranışları kazandırmamız sözkonusu olabilir, bu da herhalde aileden başlıyor. Bireyin eğitimi aileden, temelde aileden başladığına göre, kişilik gelişimi oradan başladığına göre, biraz bu işe sadece okulları değil, ama aileleri, toplumun bütün katmanlarını katmamızda yarar var. Aile birey, öğretmen, öğrenci toplum olarak bu hoşgörü ortamını yaratmamız sözkonusu ama eğitime de muhakkak düşen çok büyük ödevler var, görevler var.

Sayın Özoğlu Hocam da söylemişti, tabî bu sadece du-

yussal alanın bir özelliği olarak görmeyelim hoşgörüyü çünkü biz belki programcılar olarak duyusal alanın bir özelliği olarak görüyoruz duyusal alanı; ama duyusal alanın ötesinde bilişsel alanda da bu tür bilgilerin kazandırılabilceği bir davranış bütünü içerisinde verilmesinin sözkonusu olduğu, bu bakımdan da biz eğitimciler için çok işler düştüğü vurgulandı. Herhalde bu ortamı önce kendimizde göstermemiz gerekiyor. Yani biz eğitimciler olarak örnek davranış vericiler olarak, davranışlarımızla hoşgörülü olduğumuzu en azından çocuklara göstermemiz gerekiyor, belki bu noktada küçükleri sevmek, büyükleri saymak deyişini, küçükleri de sayma şeklinde, saygıyı da küçüklere gösterebilmeyi temel alırsak herhalde güzel örnekler gösterebiliriz. Çünkü biz, hep küçükleri sevmişiz, ama onlara saygı göstermesini bir türlü becerememişiz. Yani çocuğu dinlemek, ona bir saygı göstermektir. Dinlemeyi bilmek zaten hoşgörünün temel kavramları içerisinde saygı sözcüğü de büyük yara almıştır. Belki bu saygı ortamını yaratmamız çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Bütün bu düşüncelerle sizin de hoşgörünüze sığınarak bu toplantıyı tamamlamaya çalıştık. Bizim Türk Eğitim Derneği olarak bütün bu çalışmalarımızı daha sonra kitap haline getirip, buraya katılma şansını bulamayan diğer eğitimciler, velilere, annelere, babalara buradaki toplantıda söylenenleri duyurmaya çalışıyoruz. Umuyorum, bu kitap da en kısa zamanda çıkar ve Türk kamuoyuna ve Türk toplumuna kazandırılacak çok güzel eserlerden birisi olabilir. Bu tabii yapının ortaya çıkmasında çok değerli katkıları olan, bildiri sunan bilim adamlarına ve düşünürlere, panelimize katılan tüm panelistlere teşekkür ediyorum, ayrıca bizi sabırla dinlediğiniz içinde, katkılar getirdiğiniz için de sizlere de saygılarımı sunuyorum.

Hepinize iyi günler diliyorum, hoşçakalın. (Alkışlar)

ISBN 975 - 7583 - 06 - 5